

Henrik Nebelong

MED ATEISTENS ØJNE

En debatbog om ateisme og kristendom

2. rev. udg.

Bogens forfatter Henrik Nebelong (f.1944) er født i København, hvor han praktiserede som advokat 1974-2005. I 1999-2000 var han chef de mission for Avocats sans Frontières arbejde i Kosovo. Han er døbt men har aldrig haft noget særligt forhold til den danske folkekirke, som han meldte sig ud af for 20 år siden, og heller ikke til noget andet trossamfund. Nebelong er forfatter til bøger og essays om emner inden for jura og litteratur- og musikhistorie. Man er velkommen til at kontakte ham med kommentarer eller uddybende spørgsmål på hans mail-adresse: mail@henriknebelong.dk .]

*Bogen tilegnes mine kristne venner
Ditlev, David, Peter og Kristine.
København 2012.*

Side: Indhold:

- 5: Forord
- 7: **FØRSTE DEL: Kirken og troen**
- 7: **1. kapitel. Trosbekendelsen**
- 11: **2. kapitel. Hvad vil det sige at tro?**
- 15: **ANDEN DEL: Religionen og verden set med ateistens øjne**
- 15: **3. kapitel. At leve uden religion**
- 15: Ateisme
- 15: Sandfærdighed som ideal
- 16: Hvordan kan man handle rigtigt?
- 16: At handle uden rettesnor
- 17: Handlinger og deres konsekvenser
- 19: Hvorfor er sandfærdighed så vigtig?
- 23: **4. kapitel. Hvad forstår jeg ved 'Gud'?**
- 23: Gudsbegreber
- 23: Monoteisme
- 24: Monoteismens kortslutning: er Gud både god og ond?
- 25: Jobs Bog
- 26: Gud som almægtig
- 29: **5. kapitel. Findes der vidnesbyrd om en Gud?**
- 29: Beretninger fra gamle dage
- 29: Verdens indretning
- 31: Samvittigheden
- 33: **6. kapitel. Verden bag verden**
- 33: Videnskab og filosofi
- 35: **7. kapitel. Menneskets forhold til Gud**
- 35: Kontakt med Gud
- 36: Nej tak til invitationen?
- 39: **8. kapitel. Sammenfatning**
- 41: **TREDJE DEL: Tro og troværdighed i Det nye Testamente**
- 41: **9. kapitel. En lille historisk oversigt**
- 41: Det gamle Testaments historiske baggrund
- 42: Det nye Testaments historiske baggrund
- 43: Det nye Testaments opbygning og kronologi
- 45: **10. kapitel. Om de 4 evangelier**

45:	Indledning
47:	'Guds søn'
51:	11. kapitel. Markus-evangeliet
51:	Referat
55:	Overvejelser om Markus-evangeliet
58:	Trosindholdet i Markus-evangeliet
59:	12. kapitel. Mattæus-evangeliet
59:	Referat
65:	Overvejelser om Mattæus-evangeliet
67:	Trosindholdet i Mattæusevangeliet
69:	13. kapitel. Lukas-evangeliet
69:	Referat
73:	Overvejelser om Lukas-evangeliet
73:	Trosindholdet i Lukas-evangeliet
75:	14. kapitel. Johannes-evangeliet
75:	Referat
84:	Overvejelser om Johannes-evangeliet
85:	Trosindholdet i Johannes- evangeliet
87:	15. kapitel. Andre af Det nye Testaments skrifter
87:	Om Paulus' breve
88:	Om Apostlenes Gerninger
89:	Overvejelser om Apostlenes Gerninger og Paulus' breve
91:	16. kapitel. Sammenfatning
95:	FJERDE DEL: Afslutning
95:	17. kapitel. Er der grundlag for at tro på, at Jesus opstod fra de døde?
103:	18. kapitel. Hvorfor tror kristne mennesker?
107:	19. kapitel. Respekt for Det nye Testamente
111:	20. kapitel. Afslutning

Forord til 2. rev. udg.

Endnu en lægmandsbog om kristendom og Det nye Testamente?

Alene forestillingen om dette må få det til at vende sig i de fleste teologer. Der er skrevet utallige bøger om den kristne religion og om evangelierne. Blandt andet en stor mængde fremragende værker og sikkert også en lige så stor mængde vås. Ikke kun mange af lægmandsværkerne er forvrøvlede i en helt imponerende grad. Også mange lærde teologers værker kan være med her. Alligevel vil jeg indrømme, at hvis man virkelig vil befatte sig seriøst med Det nye Testamente og med religion i det hele taget, så vil det selvfølgelig normalt være en fordel at have en grundig uddannelsesmæssig baggrund.

Jeg er hverken teolog eller religionspsykolog. Jeg havde græsk tre år i gymnasiet (det havde man som 'gammelsproglig' dengang i 1960erne) og jeg kan stadig stave mig gennem de nytestamentlige skrifter. Men jeg savner selvfølgelig fuldstændig forudsætninger for en dybere sproglig forståelse af teksterne. Jeg må altså i det store og hele henholde mig til hvad andre – teologer, lingvister osv. – har tænkt og ment.

Når jeg alligevel ikke mener, at jeg blot spilder min og læserens tid med denne bog, så er det fordi jeg anlægger en synsvinkel på religionen og de bibelske tekster, som måske ikke er så helt sædvanlig, nemlig ud over *ateistens* synsvinkel tillige *advokatens*.

I mit aktive liv som praktiserende advokat har jeg gennem tredive år haft lejlighed til næsten daglig at beskæftige mig med vidneudsagn om den ene eller anden begivenhed og til at bedømme udsagnenes troværdighed. Og jeg læser Det nye Testamente med advokatens briller. Hvis teologer vil mene, at jeg har læst teksterne '*som fanden læser Bibelen*', så har de til en vis grad ret. Jeg læser dem i hvert fald nok som '*djævelens advokat*'. Men jeg gør mig altså den forestilling, at også erfaring med bevisbedømmelse kan være én blandt mange nyttige indgange til bibellæsningen.

Trods mine uddannelsesmæssige handicaps håber jeg, at man vil finde de refererende afsnit i bogen korrekte og efter omstændighederne (bogens ringe omfang): fyldestgørende. Jeg finder det nyttigt for enhver – hvad enten han eller hun tror på Gud eller ej – at kende lidt til, hvad Det nye Testamente går ud på. Det er uden sammenligning den bog, der

har haft størst betydning for verdenshistoriens gang i de seneste 2000 år. Derfor har jeg lagt vægt på en forholdsvis tæt gennemgang af dens vigtigste tekster.

Men man skal altid se en sag fra flere sider. Jeg vil derfor stærkt anbefale at man også læser teologiske, kristne – lutherske, katolske eller andre – bibelkommentarer og samtidig i hvert fald et par af evangelierne i Det nye Testamente for at danne sig sin egen mening. Og god fornøjelse med det. Det nye Testamente er en fantastisk spændende bog.

Formålet med bogen er at give en nøgtern, kritisk gennemgang af de vigtigste tekster i Det nye Testamente. Bogen henvender sig primært til mennesker, der (endnu) ikke har læst disse tekster, men som blot kender kristendommen fra konfirmationsundervisningen og fra lejlighedsvis kirkegang. Det er altså en slags ”begynderbog”. Men inden jeg når frem til Det nye Testaments tekster bruger jeg nogle kapitler på at skildre min egen livsopfattelse. Det gør jeg for at ”spille med åbne kort” over for læseren.

Første del af bogen giver et par indledende synspunkter på den danske folkekirke og på dét ’at tro’.

Anden del skildrer min ateistiske livsopfattelse.

Tredje del, der er hoveddelen, handler om Det nye Testaments skrifter.

Fjerde del er en sammenfattende afslutning.

Forf.

oooOOOooo

FØRSTE DEL

Kirken og troen

1. kapitel. Trosbekendelsen

Den såkaldt *Apostolske Trosbekendelse*, der fik sin endelige formulering i det 8. århundrede er et ultrakort forsøg på at gengive indholdet af Jesus' lære i Det nye Testamente. Den lyder sådan:

'Vi forsager Djævelen og alle hans gerninger og alt hans væsen. Vi tror på Gud Fader, den almægtige, Himmelen og jordens skaber, Og på Jesus Kristus, hans enbårne søn, vor Herre, som er undfanget ved Helligånden, født af Jomfru Maria, pint under Pontius Pilatus, korsfæstet, død og begravet, nedfaret til Dødsriget, på tredje dag opstanden fra de døde, opfaret til Himmels, siddende ved Gud Faders, den almægtiges, højre hånd, hvorfra han skal komme at dømme levende og døde.

Vi tror på Helligånden, en hellig, almindelig kirke, de helliges samfund, syndernes forladelse, kødets opstandelse og et evigt liv.'

Det 'at tro på noget' betyder: at tro på at det virkeligt eksisterer. Derudover kan det også betyde 'at have tillid til', f. eks. at have tillid til Gud og Jesus.

Trosbekendelsen, som anvendes i det meste af den kristne verden, indeholder altså i alt 23 *elementer*, som man siger, at man tror på:

- en djævel (for at 'forsage', dvs. vende sig fra ham, må man vel tro på hans eksistens),
- en Gud,
- at Gud er almægtig,
- at han er Himmelen og jordens skaber,
- Jesus,
- at Jesus er Guds enbårne (eneste) søn,
- at han er undfanget (avlet) ved Helligånden,
- at han er født af en jomfru, Maria,
- at han blev pint under Pontius Pilatus,
- at han blev korsfæstet,
- at han døde og blev begravet,

- at der er et Dødsrige,
- at Jesus kom i Dødsriget,
- at han opstod fra de døde efter tre dage,
- at Jesus for til Himmels,
- at Jesus sidder ved Guds højre side,
- at han skal komme igen for at dømme levende og døde mennesker,
- en Helligånd,
- at kirken og de kristne menigheder er hellige (dvs. indeholder noget guddommeligt),
- at der findes synder,
- at synderne vil blive tilgivet,
- at menneskers fysiske legeme vil opstå engang efter døden og
- at der er et evigt liv.

Det er nok ikke mange danskere, der kalder sig kristne, som tror på alt dette rub og stub. Langt de fleste betragter vist religionen som en slags 'tag-selv-bord', hvor man kan vælge det, man synes om, og lade resten ligge. Sådanne mennesker vil meget nødig sammenlignes med de egentlige fundamentalister, der betragter alt i trosbekendelsen fra Djævel til Helligånd som levende realiteter.

Men hvis der overhovedet skal være nogen mening i at kalde sig kristen, bør man nok overveje, hvor meget i trosbekendelsen man ærligt kan sige ja til. Jeg synes, at man som 'kristen' har et problem, hvis man måske kun tror på en meget lille del af de 23 punkter. Udover at man så er uærlig, har man som medlem af folkekirken *solidariseret* sig med kirken og kristendommen og de bogstavtro holdninger, de trods alt stadig står for. Måske altså holdninger, man slet ikke selv har. Biskopper og præster i folkekirken henviser bl.a. netop til det store antal af medlemmer (ca. 80 % af befolkningen) som et argument for at give kristendommen mere politisk indflydelse i samfundet og for at få øgede bevillinger (i 2011 årligt 7,7 milliarder kr.).

Nu kunne man jo sige, at de 23 elementer i trosbekendelsen netop kun er noget man *tror* på. Det lyder jo ret uforpligtende, ligesom hvis man siger, at man tror på, at det bliver regnvejr i morgen. Men som det fremgår af næste kapitel, synes jeg ikke, man har lov til at slippe så let om ved problemet.

Kirkens hovedopgave er at afholde gudstjenester. Heri indgår som de fleste véd og har oplevet det tekstlæsning, prædiken af præsten og

salmesang. Men siden den allerførste spæde begyndelse i oldkirken har gudstjenestens absolutte højdepunkt været *nadveren*. Nadver betyder egentlig 'aftensmåltid'. Den består i dagens Danmark i, at man får et lille stykke brød, en 'oblat', og et lille bæger vin. Oprindeligt var det i oldkirken et magisk måltid, hvor man forestillede sig, at brødet og vinen, når man indtog dem blev forvandlet til Jesus' legeme og til hans blod. Dette er der stadig mange kristne, der tror på rundt om i verden, men i den danske folkekirke anses nadveren almindeligvis blot for at være et *mindemåltid*, der skal erindre os om Jesus' sidste aftensmåltid med sine disciple, hvor han sagde, at det brød og den vin han dér delte om, var hans kød og hans blod som tegn på *den nye pagt* (overenskomst) mellem mennesker og Gud, som han ville gennemføre ved sin korsfæstelse. Det var i modsætning til *den gamle pagt*, som jødedommens grundlægger, Moses, havde indgået med Gud om at jøderne bl.a. skulle overholde de 10 bud.

2. kapitel. Hvad vil det sige at tro?

For mange moderne danske præster er begrebet tro forbundet med *tvivl*. De giver udtryk for det i deres prædikener, hvor de siger, at vi ikke kan *vide* noget om det guddommelige, men vi kan *håbe*. Håbe at det er sandt, hvad vi siger i trosbekendelsen, håbe at der er en Gud og et evigt liv.

Herved bliver gudstjenesterne i kirken hos disse præster til en underlig gang *double-talk*. Når præsterne skal døbe børn, vie ægtefæller eller stå for en begravelse, nævner de jo ikke deres tvivl, for her er den jo ikke rigtig på sin plads, det ville helt givet støde nogle. I salmerne, tekstlæsningen fra Bibelen, trosbekendelsen og alle ritualerne ved de almindelige gudstjenester er der en fast og sikker tro på alt i kristendommen, men i prædikenen kan præsten så melde sig som en (stakkels) tvivler, der blot kan klynge sig til håbet om, at det hele dog måske er sandt. Herved opnår præsten bekvemt at fremstå som en beskeden og ydmyg person, samtidig med at han afviser al diskussion, for han *håber* jo egentlig kun, og det "kan man da have lov til" uden nærmere begrundelse.

Men når *Det nye Testamente* benytter ordet 'tro', betyder det *en fast og sikker formening*. Kun ét enkelt sted ('den vantro Thomas') er tro forbundet med tvivl.

Jeg synes derfor ikke, man bør tage sig det let og tænke på tro som noget uforpligtende. Det er, synes jeg, næsten at gøre grin med de mange tapre mennesker, der igennem historien er gået i døden for deres kristentro.

Jeg vil derfor her beskæftige mig med tro som en seriøs livsholdning og ikke blot som noget relativt uforpligtende. Hertil vil mange folkekirkepræster og -medlemmer så nok sige:

- Ja, når du pådutter os en langt mere fundamentalistisk holdning, end vi faktisk har, så kan du da sagtens angribe os, men det er bare på et helt fortegnet grundlag.

Mit svar vil være, at også de, der blot er valent troende eller 'kulturkristne', ved deres medlemskab af folkekirken bakker op om selve religionens idé og således legitimerer alle religionens mest negative sider.

Men hvad er der da efter min mening galt med religionen? Hvad er der i vejen med at tro?

For det første: alle de store *følelses- og tankekonglomerater*, som menneskeheden i tidens løb har dannet sig og troet på, er karakteristiske ved, at de er frygteligt velegnede til at legitimere undertrykkelse, ved at de kan benyttes af nogle til at beherske og kontrollere andres liv. Det gælder religioner – f. eks. kristendom, jødedom og islam – og ideologier som marxisme og fascisme. Disse tankekonglomerater gør krav på at være rettesnore for, hvordan vi skal leve vores liv. De skal administreres og fortolkes, og der har altid meldt sig villige administratorer og fortolkere, som de almindelige 'troende' i deres hengivenhed og tillid har overladt en sommetider helt ubegrænset magt til. Men '*power tends to corrupt and absolute power corrupts absolutely*' (Lord Acton, engelsk historiker, 1834-1902): magt er tilbøjelig til at korrumpere, og ubegrænset magt korrumpere ubegrænset/helt sikkert.

Forholdet er selvfølgelig specielt tydeligt i befolkninger, hvor en relativt lille gruppe af intellektuelle eller lærde står over for et stort flertal af uuddannede og uvidende, således som det i dag er tilfældet i mange muslimske lande. Men også for højtuddannede og højtbegavede mennesker kan tankekonglomeraterne have en uimodståelig tillokkelse. Da Tyskland gled over i nazismen, var det det land i verden, der havde flest universitetsuddannede i forhold til indbyggertal, det bedste undervisningssystem, de fleste nobelpristagere osv.

At religionen benyttes som undertrykkelsesinstrument kan ses i mangfoldige eksempler: islams kvindeundertrykkelse og had til den frie meningsdannelse, katolicismens (i visse udviklingslande helt destruktive) præventionsforbud, den fundamentalistkristne amerikanske antividenskabelighed osv. Og tænk blot på hvilken kontrol over det enkelte menneskes liv den katolske kirke har vundet ved anbefaling af skriftemål og ved udspekulerede spørgeteknikker i den forbindelse. Selv de mest intime eller måske ligefrem kriminelle hemmeligheder har man i sin sjælekval betroet de lyttende skriftefædre. Man fik kirkens tilgivelse, men den glemte aldrig, hvad der var blevet fremhvisket i skriftestolen.

Heroverfor kan man indvende, at den danske folkekirke hverken har lod eller del i disse forhold. Men jeg er ikke enig: ved at acceptere den afgørende præmis – *at verden er magisk, at der er mening i at tro på en*

gud – har også den fredsommelige ’kulturkristne’ dansker legitimeret disse andre religioner som udtryk for noget dybest set acceptabelt. Deres måde at tale om tingene på, deres *diskurs*, adskiller sig ikke fundamentalt – men kun i graden – fra hans eller hendes.

For det andet er religionen en trussel mod verdensfreden. Tilhængere af forskellige religioner oplever i større eller mindre grad hinanden som fjender. Forholdet er indlysende i det jødiske Israels forhold til sine muslimske naboer (og til sit muslimske mindretal) og i disse naboers had til jødestaten. I Egypten og Nigeria myrder muslimer og kristne løs på hinanden, og angrebet på World Trade Center og Pentagon i 2001 blev lovprist i højstemt muslimsk prædikenstil af Osama bin Laden i hans tv-budskaber til verden. Kristne serbere myrdede løs på forsvarsløse muslimer i Bosnien i det sammenbrudte Jugoslavien osv. I sådanne tilfælde er religionen et eksplosivt sprængstof, der kan sætte kædereaktioner af vold og krig i gang.

Der er også i mine øjne et tredje – mindre – problem ved den religiøse tro. Når kristne eller tilhængere af andre religioner i en samtale henviser til deres tro, *standser enhver samtale*, enhver diskussion.

Den, der siger, at dét og dét er noget han eller hun har skaffet sig en eller anden grad af viden om, eller den der hævder en bestemt politisk eller filosofisk mening, må jo i en diskussion finde sig i, at man efterprøver, hvad han eller hun siger. Men den religiøse, der siger ’jamen, det er altså noget jeg tror’, er behageligt fri for det. Ordet ’tro’ får samme betydning som et tabu. Den troende *afviser diskussionen* af sine forudsætninger ved blot at henvise til sin tro.

At undgå diskussion på denne måde betyder, at man trækker sig tilbage fra et fællesskab – det ligeværdige fællesskab der består i, at vi frit kan drøfte hinandens tanker og adfærd indbyrdes. I visse tilfælde kan der selvfølgelig være tale om blufærdighed eller frygt for at miste noget, man ikke vil miste. Men resultatet bliver det samme. Døren til samtale forbliver lukket.

Så når jeg er modstander af religiøs tro er det på grund af religiøs undertrykkelse, religionens eksplosive politiske farlighed og det forhold, at den forhindrer åben menneskelig meningsudveksling og samtale. Men jeg er selvfølgelig også modstander af religionen, simpelthen fordi jeg mener, at den er usand.

Jeg skylder vel i øvrigt at bemærke, at når jeg her i bogen kun beskæftiger mig med kristendom og ikke med f.eks. jødedom eller islam, så er det ikke fordi jeg anser disse religioner for bedre end kristendommen. De er behæftet med mindst de samme skavanker som den. Som Jesus gav udtryk for: *kend træet på dets frugter* (Mat. kap. 7, v. 16 ff.) – og kend de forskellige religioner på, hvad der kommer ud af dem.

ANDEN DEL

Religionen og verden set med ateistens øjne

3. kapitel. At leve uden religion

Ateisme

'Ateisme' kommer af græsk a-teos: 'uden gud'. En *ateíst* er en, der ikke tror på nogen gud. Også *agnóstikere* (af græsk: a-gnosis: 'ingen viden'), der anser spørgsmålet om en guds eksistens for uafgjort, kan kaldes for ateister, fordi de rent faktisk lever uden en gud.

Da man spurgte den gamle græske tænker *Sokrates* (ca. 470-399 f. Kr.), hvorfor han mente, at han var klogere end alle andre, svarede han, at i modsætning til alle andre, der troede, at de vidste noget, havde han dog det forspring i indsigt, at han i det mindste vidste, at han intet vidste. For ateisten og agnostikeren er dette det afgørende, at man intet véd, eller i hvert fald kun meget, meget lidt.

Sandfærdighed som ideal

Grundelementet i mange ateisters livsanskuelse er, at de anser stræben efter *sandfærdighed* for at være noget af det allervigtigste i livet.

Men 'hvad er sandhed?' vil man spørge.

Mit sandhedsbegreb er helt enkelt. Sandhed er dét, jeg selv har oplevet, selv har set og kan stå inde for.

Men jeg kan jo have levet omgivet af og påvirket af usandhed, min indsigt kan være (ja, *er* givetvis) mangelfuld, og mine sanser kan være svækkede?

Ja, derfor kan man heller aldrig regne sikkert med, at man besidder sandheden, og derfor er det vigtigt at se sandheden som et *dynamisk* begreb, som noget, der kan ændre sig og udvikles. Sandheden må hele tiden efterprøves. Man må være villig til at udvide sine erfaringer. *Sandfærdighed over for sig selv betyder stræben efter sandhed*, efter at vide mere, efter at erfare nyt.

Men verden er fuld af ting, man ikke forstår til bunds eller som man simpelthen må opgive at forstå, fordi de er gådefulde og forvirrende.

Sandfærdighed vil da helt enkelt sige, at man ikke spiller klogere end man er. At man indrømmer, at der er utroligt meget, man ikke forstår. Alle må jo indrette sig på, at de ikke selv kan have erfaret alt. Den meste viden om verden får vi fra andre gennem bøger, avisartikler, tv-billeder osv. Men man kan desværre slet ikke stole på, at alt det man hører er sandt. Det meste er måske ikke direkte usandt, men det er næsten altid ”farvet” således at det alligevel bliver – hyppigt: voldsomt – misvisende. Mediefolk er – selv når de ikke er påvirkede af egne private eller deres samfunds holdninger eller af ”hvad der sælger” – typisk ikke livserfarne vismænd. For at undgå, at andre pådutter én alt for meget, må man søge at være en lille smule skeptisk. Man kan f.eks. prøve at diskutere politik eller religion med folk, der mener noget andet, end man selv gør. På den måde kan man måske være så heldig, at man får udryddet nogle af sine egne fordomme.

Og selvfølgelig kan man misforstå ting, så det man tror på som sandt, i virkeligheden viser sig at være en løgn, man er hoppet på. Det eneste man kan holde sig til, er at prøve at være skeptisk og at tage sine sandheder op til overvejelse nu og da. Og så i øvrigt håbe på, at man ikke har set helt galt.

Således mener ateisten, at der er meget, meget lidt, man kan sige noget endeligt og bestemt om. At verden med dens mylder af begivenheder er fundamentalt uforklarlig og gådefuld.

Hvordan kan man handle rigtigt?

Når nu verden forekommer så forvirret og gådefuld, bliver et logisk spørgsmål: Hvordan kan man orientere sig? Hvordan kan man overhovedet bestemme sig for nogen som helst handling i dette virvar? Svaret er, at det kan man, fordi man er *nødt til* at vælge og handle. Man kan ikke bare sætte sig på en sten og se ud over verden.

Men det kan jo altså godt være, at man så handler forkert?

Ja, helt bestemt. Men man er nødt til at handle og nødt til at tage chancen og ansvaret for at man har handlet i hvert fald nogenlunde rigtigt, selvom det grundlag, man har for sin handling, er mere eller mindre usikkert. Helt sikker kan man aldrig – eller i hvert fald kun meget sjældent – være.

At handle uden rettesnor

Det er altså ikke nødvendigt at acceptere den udbredte tankegang, at man nødvendigvis må have en *rettesnor* for sine handlinger. For hvordan skal man finde den rigtige eller bedste rettesnor? Ja hertil savnes jo netop en – rettesnor.

Mange religiøse mennesker mener, at man kun er i stand til at handle forsvarligt, hvis man kan henvise til, at man følger en rettesnor, bestemte regler for sine handlinger. Men som verden er indrettet, kan ingen vide med blot nogenlunde sikkerhed om hans eller hendes handlinger i det lange løb vil vise sig at føre til noget godt eller til noget skidt, til det man ønsker, eller til noget helt andet.

Her bliver vi nødt til at uddybe tankegangen lidt:

Handlinger og deres konsekvenser

Man antager at intet sker, uden at der er en *årsag* til at det sker. Og enhver årsag har virkninger, der igen fører til nye virkninger osv. Alle sådanne årsagsrækker er uendelige. En handling udløser effekter, der igen sætter nye effekter i skred. Og disse effekt-kæder støder snart sammen med andre, udefra kommende og ofte helt uforudseelige effekt-kæder. Som man siger spøgefuldt: Hvis en sommerfugl slår med vingerne på Hawaii, kan det måske i det lange løb udløse en storm i Europa.

Når vi selv handler, kan vi selvfølgelig ikke overskue mere end de første få konsekvenser af det vi gør. Vi kan ikke overskue uendeligheden i rækken af konsekvenser. Dette er normalt ikke noget problem. De fleste dagligdags handlinger har erfaringsmæssigt velkendte følgevirkninger så langt ud i fremtiden, som vi på nogen måde kan forestille os. Det er først ved de mere usædvanlige og/eller moralsk farvede valg, problemet viser sig.

Et eksempel: *Man vælger mellem at foretage eller undlade en bestemt handling. Lad os så sige, at man kan overskue de fire første konsekvenser af begge valgmuligheder, og her taler alt klart for at foretage handlingen. Men havde man kunnet overskue mere, ville man måske have set, at konsekvens nr. seks af at foretage handlingen var noget, man for alt i verden ville undgå, eller man ville muligvis have opdaget, at konsekvens nr. syv af ikke at foretage handlingen var noget, man for alt i verden ville ønske sig. Hvis man havde kunnet forudse noget mere, ville man have valgt at opføre sig anderledes.*

Forholdet er illustreret i en delvis humoristisk fortælling i filmen *"Charlie Wilson's War"* (2007) om en Zen-buddhistisk vismand: *"En lille dreng får en hest på sin 14 års fødselsdag, og alle i landsbyen siger: "Hvor dejligt at drengen har fået en hest." Men zen-vismanden siger: "Vi får se." To år senere falder drengen af hesten og brækker sit ben, og alle i landsbyen siger: "Hvor skrækkeligt." Men zen-vismanden siger: "Vi får se." Så bliver der krig, og alle de unge mænd må ud at kæmpe, men drengen kan ikke, fordi hans ben er helt ødelagt, og alle i landsbyen siger: "Hvor heldigt." Men zen-vismanden siger: "Vi får se." osv...."*

I filmen bruges fortællingen til at illustrere virkningen af amerikanernes hjælp til talebanerne i kampen for at få amerikanernes fjende, russerne, drevet ud af Afghanistan. Kort efter at det lykkedes, blev talebanerne en dødsensfarlig fjende for USA.

Når det ikke gælder banale, dagligdags situationer (men altså til gengæld netop dér, hvor religiøse eller moralske forskrifter påstås at kunne vejlede os), ja, dér handler vi således i realiteten fuldstændigt i blinde.

Columbus havde en glimrende teori om søvejen til Indien, men han fandt i stedet Amerika. Det havde utallige milliarder konsekvenser til følge, som han ikke kunne ane noget om. Men vi er alle i samme situation som Columbus. Vi sejler på et ukendt ocean mod mål, vi ikke kan have den fjerneste anelse om. De markedsgøglere, der i begyndelsen af 18-hundrede-tallet underholdt folk ved at vise, at små stykker papir kunne tiltrækkes af rav, når man gned på det, har ikke anet, at de var i gang med at opdage den kraft, elektriciteten, der siden skulle oplyse og opvarme alverdens storbyer.

Med andre ord: Vi kan have alle de regler og rettesnore, vi vil. Alligevel kan vi aldrig vide helt sikkert, om vores handlinger ender med at føre til noget godt og rigtigt eller til det modsatte. Vi er omgivet af den tåge, der ligger i, at vi ikke kan kende konsekvensrækkerne i deres videre forløb, i deres samspil med alverdens myriader af andre årsagskæder.

Alligevel er vi nødt til at handle, men vi bør altså betragte vores handlinger med en vis skeptisk ydmyghed – det er langt fra sikkert, at vi set i et større perspektiv handler så godt eller fornuftigt, som vi tror. Derfor bør vi heller ikke 'slå hinanden i hovedet' med vores opfattelse af, hvad der er rigtigt og forkert. Vi selv, såvel som dem vi er uenige

med, handler alle i tåge og i blinde. Det er et fælles vilkår, som nok burde gøre os mennesker en smule mere tolerante overfor hinanden.

I de menneskelige samfund indretter man sig som om det var muligt at skelne fuldstændig klart mellem, hvad der er rigtigt og forkert. Man ser nationen, staten og demokratiet som noget absolut godt. Der bliver vedtaget love, som ikke kan fraviges, og politikere og journalister taler, som om de aldrig var i tvivl om noget som helst. Dette er forståeligt nok. Hvis f.eks. en dommer bestandigt var i dyb tvivl om rimeligheden i de love, han dømmes efter, ville hans arbejde blive en plage for ham. Hvis politimanden, soldaten, generalen ikke så en vis højere mening med deres indsats, ville de havne i evindelige moralske konflikter. Hvis forretningsmanden og virksomhedsejeren ikke mente, at deres arbejde ville bringe dem lykke og velstand, så ville de sætte sig med hænderne i skødet og lade stå til. Og hvis folk ikke respekterede demokratiet, ville enhver tage sig selv til rette, og de stærkeste og de, der var beredt til at bruge vold, ville beherske alt.

Troen på samfundets sandheder kan således være nyttig nok i vores almindelige daglige liv. Det gør imidlertid ikke disse 'sandheder' mere sande, at de er nyttige. Og de love, dommeren dømmes efter, *kunne* jo vise sig at være uretfærdige, politiets og soldaternes normer og forretningsfolkernes idealer *kunne* være falske. De kunne måske gennem deres række af konsekvenser føre til noget, som ingen ønskede. Og demokratiet *kunne* risikere at udvikle sig til f.eks. et fordummelsesprojekt, det ikke var værd at ære og respektere. Derfor bør man med sig selv en gang imellem også efterprøve sit samfunds værdier.

Hvorfor er sandfærdighed så vigtig?

På trods af at man ikke kan overskue verden, er det vigtigt at stræbe efter sandfærdighed.

Verdenshistorien er et mylder af begivenhedsrækker, der gensidigt påvirker hinanden, og som det er aldeles umuligt at bringe på én formel uden at hugge adskillige hæle og klippe massevis af tæer. Alligevel er der visse mønstre. Der optræder f.eks. undertrykkere og undertrykte både i det små, i en skoleklasse eller en familie, og i det store, i samfundet og mellem nationerne. Jeg synes det er flot at opleve eller læse om, hvorledes undertrykte mennesker befrier sig selv eller er blevet befriet. Og ganske ofte har en nyopdaget sandhed været den

kraft, der har virket befriende, medens dens modsætning, løggen, har været undertrykkernes våben.

Sandheden dukker ofte op som et nyt spørgsmål: Kunne noget ikke være anderledes? Man rejser tvivl om magthavernes ret til at herske, til at udøve brutalitet i statens navn osv. Eller sandheden er en afsløring: man skildrer i bøger eller viser i billeder dét, som magthaverne ikke ønsker bragt frem i lyset osv. Og en skønne dag kan alle se som den lille dreng i eventyret, at magthaverne *'har jo ikke noget på'*.

Det er en sørgelig erfaring, at nye sandheder, der bryder frem, kan føre til uroligheder og store ulykker. Derfor er det vigtigt, at forholde sig til dem med varsomhed, men med dette forbehold er søgen efter nye sandheder en vigtig motor i verdenshistorien. Uden den ville magtbegær og grådighed have alt for let spil.

Også i det enkelte menneskes liv kan sandfærdigheden, den dynamiske sandhed, dette at ville lære nyt, være en befriende kraft. Dén der har haft en beskyttet barndom i kærlige og økonomisk sikre omgivelser, vil først få perspektiv og dybde i sin tilværelse, den dag han eller hun oplever noget helt andet, fattigdom, sygdom og bekymring. Oplever, at der findes andet og mere i verden end det tilvante. Og omvendt vil det barn, der har levet i et åndløst miljø, kunne opleve en befrielse ved f.eks. at møde en engageret lærer eller ved at få kammerater, der interesserer sig for bøger, kunst eller musik. Rejser til fremmede lande lærer os, at der er andre måder at indrette sig på, end dem vi kendte til. Alt dette er udtryk for, at forskellige nye sandheder går op for os.

Sandfærdigheden er altså vigtig, fordi den altid er åben for at finde mere end det, der lige her og nu omgiver os. Rede til at undersøge, om der muligvis kunne være mere end én side af tingene.

Vi lever omgivet af en masse usandheder i den moderne verdens glitrende overflade. Reklamer, politisk *'spin'*, mediesladder osv. Og vores autoriteter, *statsmagten*, er ikke specielt interesseret i *'sandhed'*. De har en anden dagsorden, nemlig at sikre det man kalder samfundets *'sammenhængskraft'* og at sikre ro og orden.

Medierne er, skønt de fremstiller sig selv som dem, der afslører og kontrollerer magthavere, sædvanligvis mere interesserede i *'hvad der sælger godt'* end i at skildre verden sandfærdigt. De er selv magthavere, men dette holder de ærbart skjult.

Skolen er i næsten alle lande statsmagtens forlængede arm: eleverne skal lære at elske deres samfund og dets idéer. Det er bestemt ikke skolens opgave at fremelske 'anderledes tænkende'. Der foregår en stilfærdig og velmenende indoktrinering.

Ens nære omgivelser, *familien og vennerne*, er heller ikke altid specielt interesserede i 'sandheden'. Visse ting må der nødvendigvis tales om, visse ting er ligefrem uanstændige.

Så sandheden er noget, vi må skaffe os selv og hinanden ved en særlig indsats, ved at tænke os om, gennem samtale og ved ærligt at vise hinanden, hvem vi er. Og: ja, sikkert nok kan sandheden slå noget i stykker, når den bryder igennem. Men det, den ødelægger, er dog som oftest en kvælende dyne af løgn eller halve sandheder, hvor det gør godt, at der luftes ud.

Så altså: jeg tror, vi står os ved at søge sandheden.

4. Kapitel. Hvad forstår jeg ved 'Gud'?

Gudsbegreber

Der findes en lang række gudsbegreber. Hos naturfolk findes forestillinger om forskellige guddomme og overnaturlige væsner. De kan være knyttet til bestemte træer, kilder eller klipper, eller til fænomener som regn, torden, jordskælv osv. I gamle dage var nogle guder stammeguder, der beskyttede et enkelt folk.

Hos oldtidens kulturfolk herskede forestillingen om gedefamilier, hvor de enkelte guder havde deres bestemte opgaver, ofte knyttet til menneskers oplevelse af lykke eller ulykke, lidenskaber, elskov og død. Der var guddomme for kærlighed og krig som *Venus* og *Mars*, for gæstevenskab som *Zeus*, for kunst og digtning som *Apollon*, der var havguder som *Neptun*, og døds-guder og guder, der herskede i underverdenen, som *Hades*. Nogle var menneskene venligt stemte, andre var onde og andre igen uberegnelige væsner, som måtte formildes ved ofringer og bønner. Mange folkeslag opfattede solen, månen og de synlige planeter som guder.

Monoteisme

I det gamle Israel opstod gradvist tanken om én enkelt, almægtig gud, *monoteismen* (af græsk: monos teos: én gud). Det er svært at sige, om der i Moselovens første bud '*Du må ikke have andre guder for mig*' (2. Mosebog, kap. 20, v. 3) ligger, at der vel nok kan eksistere andre guder, men at israelitterne skal holde sig fra disse, eller om buddet betyder, at der virkelig kun eksisterer israelitternes éne gud. Men under alle omstændigheder endte jøderne i Israel i hvert fald med at antage, at deres gud *Jahve* var ikke bare Israels, men tillige universets énehersker.

Tanken om én gud (frem for mange) er tiltalende for det moderne menneske. Denne tanke bringer så at sige orden i det forvirrede roderi man møder, hvor mennesker tror på flere guder (*polyteisme* – af græsk poly teoi: flere guder). Flerguderiet medførte sære forestillinger om jalousi eller ligefrem krige mellem guderne om retten til at bestemme over menneskene. Det har vel efterhånden været svært for tænkende mennesker i oldtiden at bevare respekten og følelsen af fromhed over for disse mange guder. Til gengæld førte troen på "kun én gud" til en stærk intolerance over for andre religiøse forestillinger, mens de polyteistiske samfund vidtgående havde været tolerante i religiøse forhold.

Monoteismens kortslutning: Er Gud både god og ond?

Tanken om kun én gud medførte også et andet, delvis nyt problem. Tidligere troede man, at ulykker, der ramte menneskene, var udslag af onde guders vilje. Eller af at en gud var blevet vred over et eller andet. Så måtte man se at alliere sig med nogle gode guder, der var stærkere end de onde, eller få formildet den for tiden vrede gud. Her kunne bønner og ofringer efter den almindelige opfattelse hjælpe til at få afværget ulykkerne. Men med israelitternes monoteisme opstod samtidigt en sammensmeltning af begreberne, en form for *kortslutning*, for nu måtte man udlede *alle begivenheder i verden*, gode som onde, af én og samme almægtige guds uforklarlige, uudgrundelige vilje.

Var Gud da i splid med sig selv? Det kunne man dårligt tro. Var Gud da ond? Nej, selvfølgelig ikke, han havde jo tilsyneladende hjulpet Israel mange gange. (Vores eget germanske ord 'gud' er jo i øvrigt også af samme stamme som ordet 'god'). Men hvis Gud var god, hvad var da forklaringen på det onde? Dette kaldes '*teodike*-problemet' (af græsk teos-diké, gud-retfærdighed), problemet om hvorvidt Gud er retfærdig eller ej.

Her har monoteismen et endnu uløst forklaringsproblem. Bibelen har forskellige steder antydnet en forklaring: Der findes en djævel, *Satan*. Han er ganske vist ikke så stærk som Gud, og han vil også lide nederlag til sidst, men indtil videre kan han stadig anrette ulykker. Herved havner monoteismen imidlertid i lidt af det samme flerguds-roderi som den gamle polyteisme.

En anden forklaring er særlig yndet i moderne kristendom, dén, at det onde skyldes mennesker og ikke Gud. Gud har nemlig, siger man, "i sin godhed" udstyret menneskene med en *fri vilje*¹. Heri ligger, at menneskene frit kan vælge at gøre onde gerninger. Gud tester så at sige menneskene og ser, hvem der handler godt og hvem der handler ondt. Og Gud straffer så dem, der ikke klarer testen, for deres onde gerninger, således som han f.eks. gjorde det med død og ødelæggelse mod Sodom og Gomorras beboere, som Det gamle Testamente fortæller. Og således som han hyppigt tugtede Israel. Så det onde skyldes altså enten onde mennesker eller er udtryk for Guds barske straf over de selv samme onde mennesker. Gud prøver os og uddeler derefter straf og belønning efter fortjeneste.

¹ Her melder det kætterske spørgsmål sig, om hvorvidt forklaringen skal forstås således, at Gud altså "i sin godhed" har udstyret f. eks. Adolf Hitler med en fri vilje?

Men hvor fri er vores vilje? Vi handler som nævnt ovenfor pp. 17-18 ofte i blinde, fordi vi slet ikke har mulighed for at overskue vores handlingers konsekvenser. Her er en evt. fri vilje altså helt irrelevant. Vi er også begrænsede i friheden af vores fysik og fysiske behov: Vi kan ikke flyve som fugle, selvom vi måtte ønske det, vi kan ikke leve uden mad og drikke, vi må sove, trække vejret osv. Og selv i andre mere ubundne situationer kan friheden virke illusorisk. Vi er påvirkede af vores opvækst, af mennesker og lokaliteter. Vi er begrænsede af de magtforhold, der omgiver os, hæmmede af vores intelligens' rækkevidde, og visse lidenskaber kan som bekendt erfaringsmæssigt slå selv den mest viljestærke omkuld.

Men selvom en "fri" vilje dog med disse begrænsninger er tildelt et vist mindre råderum, så rammer mange ulykker jo også helt uskyldige, f.eks. spædbørn, der ikke "med vilje" har valgt at gøre noget som helst. Disse ulykker kan kun vanskeligt forklares som Guds straf, selvom det har været forsøgt: man har sagt (2. Mosebog kap 20, v. 5), at det skyldes '(for)fædrenes synder, der *nedarves* på børnene indtil tredje og fjerde led', således at også de må straffes.

Jobs bog

Noget af det imponerende ved Det gamle Testamente er, at det selv kommer ind på problemet om, hvorfor Gud tillader ondskab og lidelse. Det sker i skriftet *Jobs Bog*, hvor Job, der er en 100 % god og gudfrygtig mand, fratages alt hvad han ejer, hans børn dør, og han selv rammes af frygtelig sygdom. Job accepterer fromt alt og priser stadig Gud. Men til sidst går Job dog ud i ødemarken og anråber Gud for at få en forklaring.

Og Gud taler til ham ud af stormen. Men Gud har ingen forklaring, han brøler blot '*Hvor var du, da jeg skabte verden?*'.

Mennesket må altså erkende sin ubetydelighed i forhold til universets herre, og så ellers bare holde bøtte.

Men da Job vitterligt havde været 100 % loyal over for Gud, fik han nu et godt helbred, rigdom og børn igen, han fik som det hedder 'alt igen dobbelt'. Dette fortælles vistnok ikke for at vise, at Gud jo så altså alligevel var god. Snarere skal det illustrere Guds almagt over for Job: Job får end ikke lov til at beholde sin identitet som 'uretfærdigt behandlet offer'. Der er tale om en slags spotsk rabbinerhumor, for nu kan man nemlig le endnu mere ad Job, der 'troede at han var noget' i

forhold til Guds majestæt. – Hvordan man i øvrigt tænker sig, at Jobs nye børnekuld skulle kunne 'erstatte' de elskede døde børn, melder historien intet om.

Uanset at Job fik 'alt dobbelt igen', ser vi jo imidlertid, at det ikke altid går efter fortjeneste her i verden. Al ulykke kan ikke ses som straf over de syndige og ugudelige. Jordskælvskatastrofer og tsunamier rammer f.eks. også uskyldige spædbørn med død og lemlæstelse. Og rigtigt onde mennesker – sådanne findes – lever da tilsyneladende ofte et langt liv i velstand, fryd og gammen.

Her siger så de troende, hvad enten de er jøder, kristne eller muslimer, når de ikke bare stiller sig tilfreds med tanken om den nedarvede arvesynd, at '*Herrens veje er uransagelige*', men at de godes lidelser og de ondes fryd *udlignes* i et liv efter døden, hvor de onde pines i et *Helvede*, medens de gode belønnes i *Paradis*.

Som man kan se, har monoteismen altså kun ved snirklede krogveje kunnet holde fast i tanken om, at Gud kun er *én*, at han er *god* og at han er *almægtig*. Man har måttet gribe til en djævel, der udretter ondt eller til en fri vilje, der udretter ondt eller til tanken om, at Gud 'prøver' mennesker ved at udsætte dem for noget ondt. Eller man har forestillet sig at regnskabet udlignes ved straf i Helvede/belønning i Paradis. I islam bliver den stadige titulering i Koranen af Gud som '*alforbarmeren*' nærmest uforståelig, fordi Gud her direkte fra første færd har bestemt, hvilke mennesker, der skal være onde og ende 'i ilden' og hvilke der skal være gode og komme i Paradisets have. Hvis man er ond, er det fordi Gud fra først af har bestemt *én* til det, og det kan man ikke selv lave om på.

Gud som almægtig

Det gudsbegreb, jeg anvender i denne bog er det traditionelle fra de tre store monoteistiske religioner, jødedom, kristendom og islam. Dvs. Gud er verdens skaber, han eksisterer altid, fra evighed til evighed, og han er almægtig, dvs. herre over alle begivenheder i universet.

Jeg synes ikke rigtig, det giver mening at diskutere, om Guds almagt på en eller anden måde er begrænset af en djævel, han midlertidigt har givet lov til at friste mennesker, eller af det råderum, der tilkommer menneskets frie vilje. Det ligger i begge disse forklaringer på det onde og lidelsen, at Gud *kunne* gribe ind her og nu, hvis han ville. Men hvis han kan det, så er han også i min forstand og i almindelig menneskelig og juridisk forstand ansvarlig for alt, hvad der foregår i verden, godt

som ondt, ligesom dén, der kunne afværge en forbrydelse, men som ikke gør det, er moralsk eller juridisk medansvarlig for den. Gud er Gud, men om han er god efter mine menneskelige begreber, det er altså en ganske anden sag.

5. kapitel. Findes der vidnesbyrd om en gud?

Beretninger fra gamle dage

Selvom man er ateist og ikke dyrker nogen gud, må man selvfølgelig indrømme, at man ikke på nogen måde kan vide, om der skulle findes en gud – eller for den sags skyld flere guder. Det man kan konstatere er, at *beretninger fra gamle dage* fortæller om forskellige guder og om disses besøg hos menneskene. I nyere tid har ingen guder vist sig i den håndgribelige verden. Vi har set lige så lidt til den kristne Gud som til Odin og Thor eller Venus og Mars.

De gamle beretninger skal dog ikke afvises, bare fordi de er gamle. Derfor kommer vi også tilbage til den gamle kristne beretning i Det nye Testamente i denne bogs tredje del. Men på forhånd vil jeg dog tillade mig at bemærke, at når man skal indrette sin egen personlige tilværelse her på denne jord, må det dog falde én svært, at skulle bygge på noget, man ikke selv har et umiddelbart forhold til. Ja, det er vel egentlig lidt uansvarligt blot at stole på, hvad man har på anden, tredje eller fjerde hånd.

Verdens indretning

Men så er der jo *verdens indretning*. For nogle ser verden ud, som om den var indrettet efter en bestemt plan. Som det hedder i Brorsons salme 'Op al den ting, som Gud har gjort' fra 1734:

*Det mindste græs jeg undrer på
i skove og i dale,
hvor skulle jeg den visdom få,
om det kun ret at tale?*

*Hvad skal jeg sige, når jeg ser,
at alle skove vrirle...?*

*...når jeg går blandt blomsterne i enge,
når fuglesangen sammenslår...?*

...når stjerneflokkene blinker...?

...O Gud, hvor er din visdom stor...!'

I den seneste tid har visse især amerikanske kristne talt om, at verdens opbygning skulle være et resultat af '*intelligent design*', og man slutter

så herfra på samme måde som den danske salmedigter til eksistensen af en designer: Gud. Man siger f.eks., at det DNA, der er en betingelse for liv, er sammensat af så mange stoffer, at det er *usandsynligt*, at lige præcis disse stoffer skulle have kunnet 'finde sammen' i urtiden. Hvis blot ét eneste stof manglede, ville livet ikke kunne opstå.

Hertil siger naturvidenskaben, at man kan tænke sig flere helt sandsynlige måder, hvorpå DNA kunne opstå ganske tilfældigt uden at være 'sat sammen' af en designer-gud. Ur-havet eksisterede i milliarder af år på jorden før livet opstod. I ur-havet fandtes forskellige stoffer, der førtes omkring af strøm og bølger. Over et så langt tidsrum, hvor alle stoffer og samlinger af stoffer igen og igen kom i berøring med hinanden, er det langt fra usandsynligt, at de mange nødvendige stoffer på et eller andet tidspunkt gradvist, nogle ad gangen, så flere og flere og til sidst alle, er kommet tæt på hinanden mellem ur-havets mængde af andre stoffer og har dannet forbindelser med hinanden, til sidst i form af færdigt DNA.

Det er dog ikke kun spørgsmålet om *sandsynligheden*, der skiller parterne. Men den afgørende kritik imod dem, der taler om intelligent design, er, at de uden ringeste argumentation påstår, at *forhold, der – måske blot for tiden – ikke kan forklares videnskabeligt, udelukkende kan og bør forklares* som udtryk for en skaber-intelligens. Det har f.eks. også været hævdet, at *øjne* var så uforklarligt komplekse organer, at de ikke kunne tænkes opstået via de udviklingsmekanismer, som den etablerede videnskab anerkendte. Siden har det imidlertid med en vis styrke været gjort gældende, at *øjne* muligvis er blevet udviklet gradvist gennem en helt 'normal' evolutionær proces fra særligt lysfølsomme hudceller til egentlige synsorganer.

Bortset fra DNA-diskussionen og øje-eksemplet er det selvfølgelig rigtigt, at verden på visse punkter forekommer viseligt indrettet. Hvis is f.eks. var tungere end vand i flydende form (sådan som det er tilfældet med alle andre stoffer), ville verdenshavene være bundfrosne og jorden ubeboelig for mennesker. Hvis mennesker var store som hvaler, ville vi ikke kunne producere fødevarer nok til os alle sammen.

Sådanne overvejelser fører imidlertid ingen steder hen. Der findes dybfrosne planeter, hvor liv er umuligt, og der har levet væsner her på jorden, der netop på grund af deres størrelse var uegnede til at overleve klimaforandringer. Hvad 'intelligent' er der i det?

Dyrearternes eksistenskamp mod hinanden, hvor de stærkere igennem udviklingshistorien tramper de svagere ned, kan måske nok ses som en

vandring mod et 'højere' mål, nemlig frem mod mennesket, eller måske noget endnu højere en skønne dag, men hvilket spild og hvilken grænseløs brutalitet undervejs.

Og menneskelivet selv: hvor ufatteligt mange ressourcer går der ikke tabt, hver eneste gang et menneske dør. Jeg har svært ved at fatte tanken om, at der nødvendigvis må stå en specielt intelligent skaber-Gud bag dette. Snarere måtte man overveje tanken om en grusom eller måske ligefrem vanvittig Gud, som man vitterligt har troet på i visse samfund. Navnet på den germanske gud Wodan (Odin) er således beslægtet med ordet 'Wut' – raseri, galskab.

I øvrigt er det vel ikke spor mere mærkeligt at tænke sig, at Gud har skabt livet i form af DNA-streng og evolutionsmekanismer, end at han skulle have skabt det hele fuldt færdigt på én gang over seks dage. Men evolution er i strid med Det gamle Testaments tekst. Og det er for kristne fundamentalister altafgørende, at der ikke må rokkes ved et eneste ord i denne tekst.

Samvittigheden

Endelig er der dem, der hævder, at vi har Gud inden i os selv, hvor vi hører ham som *en indre stemme*. Nogle vil lade Gud være det samme som dét, vi kalder samvittigheden. Her må jeg bekende, at jeg for mit vedkommende ikke mener at have hørt Gud tale til mig. Jeg har ligesom andre noget, jeg kalder min samvittighed, men jeg er ikke blind for, at dét, dén siger mig, er ekkoer af, hvad mine forældre lærte mig som barn og af frygten for eller ubehaget ved omgivelsernes misbilligelse.

Samvittigheden hvisker helt andre ting til mennesker med en anden baggrund. Til mennesker fra helt andre kulturkredse kan den f.eks. hviske, at det er bedst at sætte nyfødte pigebørn ud, da de kun vil forøge familiens fattigdom, eller hviske, at det er Gud velbehageligt, at kaste en afsikret håndgranat ind i en børnehaven med børn af vantro (et eksempel jeg personlig kender til). Så, hvis Gud er samvittigheden, så er han altså splidagtig med sig selv, mener ét det ene øjeblik og ét andet det næste og udviser samtidigt et påfaldende sammenfald med de forskellige herskende opfattelser mellem mennesker på bestemte steder til bestemte tider. Nej, det er ikke overbevisende.

Skizofrene patienter kan opleve, at der er en stemme, der taler til dem, og f. eks. befaler dem at bevæbne sig med en kødøkse og 'befri Glostrup' eller lignende. Jeg ville på denne baggrund blive ret forskrækket, hvis jeg en dag skulle høre nogen tale til mig indefra.

Jeg kan altså ikke, hverken i de gamle beretninger, i verdens indretning eller inden i mig selv finde noget, hvorom jeg blot halvvejs sikkert og trygt kan sige: 'Dette er Gud, her har vi ham!'. Andre kan selvfølgelig have gjort andre erfaringer, men noget sikkert og troværdigt vidne om Gud er jeg igennem et langt liv endnu ikke stødt på. Gud er – hvis han eksisterer – fraværende for tiden. Der findes ingen vidnesbyrd fra ham, som jeg med rimelighed kan basere mit liv og mine handlinger på.

6. kapitel. 'Verden bag verden'

Videnskab og filosofi

Selvom man ikke kan slutte sig til, at naturen skulle være 'intelligent designet' af en skabergud, er det forståeligt nok, at mennesker til alle tider har søgt at forstå og finde en forklaring på den gådefulde natur der omgiver os, og som vi selv er en del af.

Hvorfor er der overhovedet noget til? Hvad får stjernerne til at lyse, vinden til at blæse, fuglene til at flyve, og hvad bevæger menneskenes vilje til snart at gøre det éne, snart det andet? Ja, selv det tomme rums, tomhedens eksistens er en gåde. Og livet, vores sanser, der opfatter en omverden, hvad kommer det af? Er der en mening, et mål med det?

Ved siden af de mere eller mindre vilkårlige svar, som skiftende tiders religioner har givet på disse spørgsmål, har videnskabsmænd og filosoffer forsøgt at forklare livets gåder.

Videnskaben forstod tidligt, at der var 'lyde', vi mennesker ikke kunne høre, 'farver' og lyslignende bølgebevægelser, vi ikke kunne se, 'partikler', der var så små, at vi ikke havde mulighed for at veje og måle dem osv. Vi kunne ikke fatte alt med vores sanser. Der var en del af verden, der var skjult.

Videnskaben talte om forskellige 'kræfter' og 'energier', der virkede i verden: tyngdekraften, varme- og bevægelsesenergi osv., Kræfter, hvis inderste drivkraft også var skjult for os.

Ordet 'kræfter' lød så fint og videnskabeligt, men hermed var der i virkeligheden ikke forklaret noget. Man kunne næsten lige så godt tale om en 'tyngdegud' som om tyngdekraft, om 'ildens gud' som om varmeenergi.

Filosofferne indså dette og forstod, at vi med vores natur, som den nu engang er, kun kunne opfatte ting i en bestemt 'oplevelsesmodel', der bestod af tid, rum og af den rækkefølge af begivenheder, som vi kalder kausalitet, årsagssammenhæng. Vi kan ikke forestille os noget, der ikke har fysisk udstrækning i rummet, eller noget, som er uden for tiden. Og vi kan ikke forestille os en verden uden virkninger og årsager.

Det store spørgsmål for filosofien blev da, om man ud fra vores oplevelse af verden havde mulighed for at slutte sig til noget, vi ikke kunne erfare gennem vores sanser eller gennem forfinede

måleapparater. Nogle filosoffer har ment, at man i det mindste kunne slutte sig til, at der måtte være 'noget' uden for det 'tankefængsel', vi var spærret inde i, hvor tremmerne hed 'tid', 'rum' og 'kausalitet'.

I mine øjne er det selvfølgelig meget vel tænkeligt, at der 'eksisterer' 'noget' bag den verden vi kan se, kald det en 'kraft' eller en 'verdensvilje'. Men jeg har endnu ikke set et bare nogenlunde overbevisende bud på, hvorledes man kunne beskrive dette 'noget'. Og omvendt kan det jo også meget vel tænkes, at tanken om noget bag verden er en ren illusion. Mon ikke det dog er sådan: *what we see is what we get*, hverken mere eller mindre. Vi kan vist i det højeste sammenligne os med fangerne i filosofen Platons (ca. 428-348 f. Kr.) berømte *hulelignelse*. Fangerne sidder bundet bagest i en hule, således at de kun kan se bagvæggen. Her bevæger der sig nogle skygger, og fangerne aner, at disse skygger stammer fra noget, der bevæger sig bag deres ryg længere ude i hulen eller helt uden for hulens åbning. Platon mente, at vi mennesker ved tankens hjælp kunne 'løse vores bånd og vende os om'. Det tror jeg desværre ikke er muligt.

7. kapitel. Menneskets forhold til Gud

Kontakt med Gud

Hvad mener folk, når de siger at de fuldt og fast 'tror på Gud'?

De fleste mener nok noget mere end blot dette, at de med største vished antager, at der findes en gud. For en gud, der aldrig viser sig, og som tilsyneladende ikke interesserer sig for menneskenes liv og handlinger, han kan jo egentlig være ret ligegyldig for os. Så hvis man nu antager, blot som et rent tankeeksperiment, at der virkelig eksisterer en gud, så betyder det altså ikke uden videre så forfærdeligt meget. Gud er i sin Himmel, og vi er her på jorden, og dét er så dét.

Det er først i det øjeblik man antager, at vi har eller kan opnå en eller anden *forbindelse* til Gud, at hans eksistens får en videre betydning for os.

I de tre store monoteistiske religioner antages det imidlertid at Gud har vist sig for os. Han har *åbenbaret* sig, som det hedder igennem bl.a. en brændende tornebusk (2. Mosebog kap. 3 og 4) og på Sinai bjerg (2. Mosebog kap. 19 ff.), igennem Jesus' person og igennem 'den nedsendte bog', Koranen. Af disse åbenbaringer fremgår, at han stiller visse krav til os om 'god opførsel'. I islam er dette nok mindre vigtigt, fordi hvert enkelt menneskes livsløb på forhånd er fastlagt af Gud ned til de mindste detaljer. Her er kravene da også ret beskedne: bøn, almisse, pilgrimsrejse o. lign.

I jødedom og kristendom har der gennem tiderne været ret varierende opfattelser af, hvad 'god opførsel' indebærer. Jøderne har fundet deres grundlov i *Tora*, de fem Mosebøger i Det gamle Testamente, og de kristne deres i *Jesus' ord og gerninger*, således som de er gengivet i Det nye Testamente. Men udlægningerne af disse grundlove har varieret og varierer fortsat kraftigt.

For især disse to sidste religioners vedkommende gælder det altså, at man ikke blot kan nøjes med at 'tro på Gud'. Man må yderligere tro, at der eksisterer en forbindelse til ham. Denne forbindelse er nærmere defineret, for jøderne i *Tora*, og for de kristne i den lære, kirken uddrager af Jesus' ord. Udover at tro på Gud og opføre sig godt skulle jøderne omskæres (dvs. have snittet forhuden af penis) og de kristne døbes. Man skulle ofre til Gud eller, som det blev til i kristendommen, yde tiende eller almisser. Man skulle også deltage i en form for ugentlig

gudstjeneste. Herigennem og gennem nadveren og ved bøn og from meditation kunne man komme i mere eller mindre direkte kontakt med Gud.

Jødedom og kristendom og for så vidt også islam indebærer altså en tredobbelt tro. At Gud *eksisterer*, at han har *åbenbaret* sig på en nærmere bestemt måde, og at han ved åbenbaring har vist at der er en *forbindelse* mellem ham og det enkelte menneske. Han har stillet nogle krav og anvist veje til at få kontakt med ham.

Man kan måske sige, at der i disse åbenbaringer ligger en slags invitation til et fællesskab med Gud på nogle bestemte betingelser.

Nej tak til invitationen?

Men selvom et menneske er fuldt overbevist om, at Gud eksisterer, er det jo ikke sikkert, at dette menneske ønsker at takke ja til invitationen om et fællesskab med ham. Hvis man antager, at forestillingen om Gud indebærer, at Gud er almægtig, og herved også ansvarlig for alverdens lidelse, så føler man vel ikke ligefrem den store trang til at uddybe bekendtskabet.

Frygten for Helvedes pinsler, hvis man ikke tror på Gud og følger hans anvisninger for god levevis, er i hvert fald i den kristne kulturkreds ikke mere helt så troværdig, som den var i Middelalderen. En Gud, der vil skræmme os til at tro på sig, er jo heller ikke særligt tiltalende.

Og præmien for troen: et saligt evigt liv, forekommer måske heller ikke alle vanvittigt tillokkende. Selvom man sagtens kan forestille sig en salig paradisisk tilstand, hvor vi genser de døde elskede, og hvor de myrdede tilgiver deres mordere og omfavner dem i fælles jubel over Guds nåde, så har nogle mennesker, som Ivan i *Dostojevskijs* roman *'Brødrene Karamassov'* siger, *'ikke lyst til at betale adgangsbilletten'*, når den indebærer et fællesskab med en Gud, der er ansvarlig for blot så meget som ét lille barns pinsler her på jorden.

Og hvad man egentlig skal foretage sig med et evigt liv, når evigheden begynder at trække i langdrag, det står også lidt hen. Mange har jo ikke engang noget særligt at udfylde tiden med i det spand af år, der er tilmålt dem her på jorden. Jeg har i hvert fald personlig ikke ballast til at udfylde mere end en ret så lille del af evigheden. Næh, faktisk er jeg bange for, at jeg – hvis jeg var dømt til at leve evigt – ret snart ville begå selvmord for at undslippe denne evighed.

Man kan indvende, at jeg her bedømmer alt efter en ynkelig jordisk målestok, der slet ikke kan anvendes på det store kosmiske skabelses-

og frelsedrama. Det er rigtigt, at jeg anvender den målestok, min egen tankevirksomhed anviser mig. Men dén er alt hvad jeg har. Hvis en almægtig Gud har givet mig en ynkelig målestok at arbejde med, så er det dén, jeg er henvist til, hvis jeg over for mig selv og mine omgivelser ønsker at handle med blot den mindste gnist af ansvarlighed.

Tilbage er blot at tilføje den lidt pudsige overvejelse, at en gud *efter min smag* sikkert ville foretrække frie mennesker, der vendte ham ryggen for selv at forsøge at klare deres tilværelse, frem for dem, der ofrer deres fornuft og ansvarlighed til ham.

8. Kapitel. Sammenfatning

Med udgangspunkt i ønsket om at søge at leve sandfærdigt, så godt man nu kan i livet, har vi rent foreløbigt prøvet at se på, hvad der kunne tale for at tro på Gud.

Overleverede beretninger fra gamle dage kan være meget udmærkede, men er næppe et tilstrækkeligt grundlag for en tro, man som person selv kan stå inde for.

Naturens tilsyneladende orden og hensigtsmæssighed er i vidt omfang netop kun tilsyneladende, og herfra kan der efter min mening ikke sluttes noget.

Endelig har jeg ingen personlig erfaring om Gud som en 'indre stemme', man i givet fald kunne henholde sig til.

Ved 'Gud' forstår jeg forestillingen om en almægtig skaber og opretholder af verden. En sådan Gud er efter jordiske begreber ikke kun god, men simpelthen ansvarlig for alt, også for lidelse og ondskab. Hvis man blot mente, at han eksisterede for sig selv et eller andet sted, ville det ikke have megen betydning for det enkelte menneskes liv. Men de enkelte religioner kræver også at man tror på, at han har åbenbaret sig, på at man kan få kontakt med ham gennem bøn og ritualer, og på at han stiller krav til det enkelte menneskes adfærd i livet.

Men Gud er imidlertid efter mine begreber, dersom han findes, jo altså også ansvarlig for ondskab og lidelse. Derfor ser jeg ikke nogen grund til at man vender sig til ham, søger hans trøst eller vejledning gennem bøn eller i øvrigt følger hans bud. Tværtimod kan det give god mening, selv for et menneske, der er overbevist om Guds eksistens, at ignorere ham.

oooOOOooo

Hermed har jeg så "lagt kortene på bordet" og fremstillet min private livsopfattelse. Så, kære læser, nu véd du, hvor du har mig.

Selvom jeg ville have svært ved at leve mit liv efter noget, jeg blot har på anden eller tredje hånd fra 'gamle værker', vil hoveddelen af denne bog, dén del som vi nu kommer til, bestå i en gennemgang af dele af Det nye Testamente. Det er jo trods alt rimeligt at undersøge, hvad der egentlig står i de gamle skrifter.

TREDJE DEL

Tro og troværdighed i Det nye Testamente

9. Kapitel. En lille historisk oversigt

Det gamle Testaments historiske baggrund

Overleverede beretninger fra gamle dage kan ikke anses for at være utroværdige, bare fordi de er gamle. Det er af mange grunde værd at læse Bibelens to dele, Det gamle og Det nye Testamente, og danne sig en mening om deres indhold. Allerede fordi så meget i vores kultur bygger på dem. (Ordet '*Bibelen*' kommer af græsk '*bíblia*' = 'bøger').

Det gamle Testamente er en samling skrifter om jødefolkets historie og religion. De første afsnit, herunder de 5 Mosebøger, som jøderne kalder '*Torá*' (hebræisk; kan oversættes ved '*Loven*') har i høj grad mytens præg, og det har indtil videre været umuligt at bekræfte det historiske indhold via andre kilder. De er, som vi kender dem i nedskrevet form, næppe ældre end år 6-700 f.Kr.

(Ordet '*testamente*' betyder jo normalt et juridisk dokument, der indeholder en persons 'sidste vilje'. Når vi taler om 'Det gamle og Det nye Testamente', så skyldes det en fejl opstået i sin tid ved oversættelsen til latin. 'Det gamle og Det nye Testamente' betyder simpelthen 'den gamle og den nye pagt').

Jødefolket opstod som et forbund mellem forskellige stammer, der var vandret ind i landet omkring og vest for Jordan-floden ca. år 1500 f.Kr. *Moses*, der skildres som den egentlige grundlægger af jødedommen og som dén, der udfriede jøderne af slaveforhold i Egypten, kan have været en virkelig historisk skikkelse (navnet '*Moses*' er egyptisk), og han har da formentlig levet på den egyptiske farao *Ramses den II.s* tid, dvs. i det 13. århundrede f. Kr. Der findes dog besynderligt nok ingen egyptiske fund eller kilder, der på nogen som helst måde bekræfter dette. Ej heller noget, der viser, at der har levet jøder i Egypten. Dette til trods for at talrige egyptologer har søgt med lys og lygte efter netop sådanne beviser. Det er dog tænkeligt, at jøderne i Biblens fortællinger har identificeret fællessemitiske ur-erindringer om det semitiske hyksos-folks ophold i Egypten (ca. 1850 – 1550 f. Kr.) med deres egen tidligste historie. Ifølge Bibelen voksede Moses op som egyptisk prins men endte med at lede sit folk ud af Egypten. Han modtog åbenbaringer fra

guden Jahve, og indgik en pagt med ham. Denne 'gamle pagt' gik i hovedsagen ud på, at jødefolket skulle overholde en række bud, herunder *De ti Bud*, til gengæld for Jahves gunst.

Omkring år 1000-900 f. Kr. har vi de første mere pålidelige kilder også uden for Bibelen, der omtaler, hvorledes kong *David* og hans søn *Salomon* grundlagde en jødisk stormagt og gjorde Jerusalem til hovedstaden, hvor også templet for jødernes gud rejstes.

Senere svækkedes den jødiske stat og landet erobredes helt af babylonierne i begyndelsen af 500-tallet f. Kr. Et jødisk selvstyre blev siden hen genoprettet, men med *Alexander den Stores* erobring år 333 f. Kr. bliver landet gjort til en provins under fremmedherredømme. De sidste bøger i Det gamle Testamente stammer fra denne periode.

I Det gamle Testamente er Jahve ganske vist hele himmelens og jordens skaber, men han er udelukkende jødefolkets gud. Hvis de overholder hans bud, hjælper han dem i strid mod andre folkeslag. Forestillingen om et liv efter døden savnes næsten fuldstændigt. De døde befinder sig i bedste fald i et skummelt limbo uden for Gud Jahves og de levendes rækkevidde. Tanken om et evigt liv dukker først op i det sidste par århundreder inden Jesus' fødsel, og endnu på hans tid var et stort parti (*saddukæerne*) stadig af den gamle overbevisning om at livet sluttede endegyldigt med døden.

Visse afsnit af profetbøgerne fra Det gamle Testamente har de kristne læst som spådomme om Jesus. Dette bygger nu på en meget kraftig overfortolkning, men Jesus var i visse situationer selv opmærksom på 'spådommene' og tilpassede nok bevidst visse af sine handlinger efter dem.

Det nye Testaments historiske baggrund

De næste par hundrede år efter Alexanders erobring præges af oprør og kampe mod de fremmede undertrykkere, indtil romerne under *Pompejus* år 63 f. Kr. rykker ind og erobrer landet. Der indsættes lyd konger som *Herodes den Store* og *Herodes Antipas*, men det er romerne, der reelt bestemmer. Det religiøse parti af skriftkloge, *farisæerne*, gik nødtvunget ind for en 'samarbejdspolitik' i forhold til romerne. I denne periode forstærkes jødernes håb om en '*messias*', en frelserskikkelse og konge, der skal genoprette Davidsriget og sætte de fremmede undertrykkere på porten.

År 66 efter Kristi fødsel bryder oprøret ud. Oprørskrigen slutter med romeren *Titus*' indtagelse og ødelæggelse af Jerusalem år 70 e. Kr. Da *Jesus*, som fortalt i *Det nye Testamente*, blev henrettet på den romerske statholder *Pilatus*' ordre omkring år 30 e. Kr., fortsatte hans tilhængere i Jerusalem med at holde sammen i kredsen omkring apostlene (af græsk: apóstolos: 'udsending') *Peter* og *Johannes* og *Jesus*' bror *Jakob*. De prædikede *Jesus*' budskab, *evangeliet* (græsk = glædesbudskab), og snart spredtes den nye tro, kristendommen, til alle egne af Romerriget. Dette skyldtes først og fremmest *Paulus*, en skriftklog farisæer, der efter at have forfulgt de første kristne blev omvendt til at tro på *Jesus*, som viste sig for ham i et syn. Både han og *Peter* kom som missionærer til imperiets hovedstad Rom, hvor de døde som *martyrer* (græsk: 'vidner om sandheden'). Menigheden i Jerusalem gik i opløsning, da byen blev ødelagt år 70 e. Kr.

Det nye Testaments opbygning og kronologi

Det nye Testamente er skrevet på græsk, fordi dét var datidens internationale sprog, og består af de 4 *evangelier*: *Mattæus*, *Markus*, *Lukas* og *Johannes*, der beretter om *Jesus*' liv, død og opstandelse. Hertil kommer *Apostlenes Gerninger*, der er en fortsættelse af *Lukas-evangeliet* (af samme forfatter) om årene, der fulgte efter henrettelsen af *Jesus*, og en række *Breve*, først og fremmest fra apostlen *Paulus* til forskellige af urkristendommens menigheder. Endelig slutter Det nye Testamente med det skrift der kaldes *Johannes' Åbenbaring*, hvis hovedindhold er ekstatiske-gådefulde fremtidssyner.

Ud over de 4 evangelier i Det nye Testamente findes der en række andre evangelier eller beretninger om *Jesus*' liv, der ikke er fundet værdige til optagelse i Bibelen. Valget af de 4 evangelier kan forekomme ganske velbegrunderet, allerede fordi de er de ældste, vi har, og altså de, der er tættest på begivenhederne. Men her og der findes der i de øvrige *apokryffe*; (græsk = hemmelige) evangelier interessante afvigende beretninger eller betragtninger.

Der gik flere hundrede år, før de forskellige kristne retninger voksede sammen til én nogenlunde fast defineret religion.

Den nytestamentlige *kronologi* (græsk: 'tidsfølge') er vigtig at kende. Så vi er nødt til at gå lidt i detaljer:

Kronologi:

Frem til år 4 f. Kr.	var <i>Herodes d. Store</i> romersk lyd-konge. Både Mattæus og Lukas antager, at Jesus blev født i Herodes' regeringstid (hos Lukas muligvis ganske kort efter).
År 4 e. 3 f. Kr.	må <i>Jesus</i> derfor formentlig senest være født.
År 26-36 e. Kr.	var <i>Pontius Pilatus</i> romersk statholder i Palæstina.
År 28	er <i>Johannes Døberen</i> sandsynligvis trådt frem og kort efter blevet halshugget.
ca. År 30	er <i>Jesus</i> blevet korsfæstet.
ca. År 31	finder <i>Paulus'</i> omvendelse sted.
ca. År 34	<i>Paulus'</i> første besøg hos <i>Peter</i> og <i>Jesus'</i> bror <i>Jakob</i> i Jerusalem.
År 36-37	<i>Paulus'</i> missionsrejser begynder.
ca. År 48	finder der et apostelmøde sted, som omtales i Apostlenes Gerninger. Fra samme tidspunkt stammer Det nye Testaments formentlig ældste skrift, <i>Paulus'</i> brev til menigheden i Tessaloniki.
År 49	udsteder den ellers jødevenlige kejser <i>Claudius</i> et forbud for jøder mod at bosætte sig i Rom. Dette menes at stå i forbindelse med uroligheder i byens jødiske koloni mellem de traditionelt troende og de kristne jøder. Nogenlunde samtidigt besøger <i>Paulus</i> igen <i>Peter</i> og <i>Jakob</i> og træffer denne gang også <i>Jesus'</i> discipel (af latin <i>discípulus</i> : 'elev') <i>Johannes</i> i Jerusalem.
År 52 – 56	skriver <i>Paulus</i> sine øvrige breve. De indgår i Bibelen, men det betvivles dog i dag, at <i>Paulus</i> skulle være forfatter til dem alle.
fra ca. År 56	<i>Paulus'</i> fangenskab i Jerusalem og senere i Kæseræa og Rom.
År 62	<i>Jesus'</i> bror <i>Jakob</i> dør
År 64	<i>Peter</i> og <i>Paulus</i> dør formentlig under kejser <i>Neros</i> kristenforfølgelser.
År 70	Efter et oprør mod romerne bliver Jerusalem ødelagt. Mange medlemmer af menigheden i byen omkommer, og resten udvandrer.
Ca. År 70 – 100	Evangelierne og Apostlenes Gerninger er formodentlig skrevet i denne periode.

10. Kapitel. Om de 4 evangelier

Indledning

Det påfaldende ved de 4 evangelier er – når man ser bort fra de overnaturlige elementer – at grundfortællingen afgjort har en atmosfære af troværdighed. Det er således absurd at tvivle på, at Jesus har levet, og at han blev henrettet ved korsfæstelse under Pilatus' statholdertid i Palæstina (år 26-36).

Men der er selvfølgelig fejkilder. Teksterne er nedskrevet i den form de har i dag 40 til 70 år efter de begivenheder de beretter om, og kun Johannes- og evt. dele af Markus-evangeliet stammer (måske) fra den allernærmeste kreds omkring Jesus. Vi har nærmest ingenting overleveret fra menigheden i Jerusalem og Jesus' bror Jakob, der først sammen med Peter og siden alene var denne menigheds leder. De tre første evangelier stammer delvis fra personer i de menigheder, der knyttede sig til Paulus. Paulus havde ikke selv kendt Jesus, og her og der kan man spore divergenser mellem ham og hans tilhængere på den ene side og Jerusalem-menigheden på den anden side. Alligevel må som sagt ganske meget af evangeliernes indhold stå til troende.

Evangelierne er ganske enestående i den bevarede litteratur fra oldtiden. Vi kender mange af oldtidens mennesker meget intimt, f. eks. den romerske advokat og politiker *Cicero* (106-43 f.Kr.) gennem hans breve, tænkeren *Sokrates* (ca. 470-399 f. Kr.) bl.a. gennem Platons referat af hans forsvarstale da han dødsdømtes, anklaget for at have fordærvet Athens ungdom med sine tanker, digterinden *Sapfo* fra Lesbos (omkring 650 f. Kr.) gennem hendes erotiske digte, osv. osv. Men ingen andre steder kommer vi så tæt på jævne menneskers hverdag og deres forestillinger om liv og død som i de fire evangelier. Atmosfæren i Israel på Jesus' tid og den stemning der omgav ham er præget af fortvivlelse over den *nationale katastrofe* som det langvarige fremmedherredømme og aktuelt den romerske besættelse var. Oprøret ulmede, og for at forstå den almindelige psykiske tilstand hos datidens jøder (og vel også hos Jesus) kan man måske tillade sig at pege på den lignende fortvivlelse og virkelighedsforvrængning eller -fornægtelse, der i vore dage hersker blandt palæstinensere på Vestbredden af Jordan og i Gaza. Der var fyret godt op under kedlerne.

Om teksternes forfattere ved vi ikke så meget. Evangelierne nævner ikke direkte, hvem der er deres forfattere. *Markus*, der anses som

forfatter til det ældste af evangelierne, vistnok i hovedsagen nedskrevet kort inden år 70 e. Kr., var formodentlig en af Paulus' medarbejdere, der siden blev knyttet til apostlen Peter i Rom. Muligvis er visse afsnit af Markus-evangeliet simpelthen Peters egen beretning om begivenhederne, og derved en egentlig førstehåndsskildring.

Mattæus-evangeliets forfatter skulle efter traditionen være apostlen *Mattæus*, en af Jesus' disciple. Dette kan imidlertid næppe passe. Alt tyder på, at beretningen ikke er skrevet af et øjenvidne. Den er skrevet på et glimrende græsk, som – bortset fra de direkte citater af, hvad Jesus har sagt – ikke bærer præg af at være en oversættelse fra hebræisk eller aramæisk, der må have været apostlens sprog, ligesom også Jesus talte aramæisk. En række afsnit er ordrette afskrifter af Markus-evangeliets beretninger. Dette ville jo være lidt besynderligt, hvis forfatteren selv skulle have oplevet begivenhederne. Man mener, at Mattæus-evangeliet er nedskrevet kort efter år 70.

Forfatteren til Lukas-evangeliet og til Apostlenes Gerninger er givetvis samme person. Traditionelt mener man, at det må være *Lukas*. Navnet kommer af det latinske *Lucius*. Lukas var læge og en af Paulus' hjælpere. Han har ikke kendt Jesus selv. Evangeliet er nedskrevet mellem år 80 og år 100 e. Kr.

Johannes-evangeliets forfatter er efter overleveringen *Johannes*, 'den discipel Jesus elskede'. Noget af indholdet lader også til at være øjenvidneskildringer. Tiden for nedskrivelsen anslås til at være så sent som omkring år 100 e. Kr., og dette stemmer f.s.v. med, at man i oldkirken antog, at Johannes vitterligt levede helt op i kejser *Trajan's* regeringstid (98-117 e.Kr.).

De tre første evangelier ligner hinanden og bygger på samme kilder. Johannes-evangeliet er meget anderledes i sin tone og har også på nogle punkter en anden opfattelse af begivenhederne, deres rækkefølge osv. Om alle evangelierne gælder det, at de oprindelige tekster er blevet redigeret og har fået tilføjelser i det første par århundreder, indtil de fremstod som de tekster, kirken i dag har autoriseret. Forskerne kan hyppigt udskille de senere tilføjelser fra den oprindelige tekst bl.a. på grund af sproglige afvigelser.

I den autoriserede danske bibeloversættelse har man ikke forsøgt at sondre mellem de originale tekster og de senere tilføjelser. Det er en

traditionel Bibel vi har, ikke en videnskabelig oversættelse. Hvis der har været tvivl om oversættelsen af et ord eller en sætning, har man løst det ved kompromisser mellem de ønsker, forskellige danske kirkelige retninger (som Indre Mission, Grundtvigianerne og Tidehverv) har haft til tekstens udseende. Man nævner altså ikke de forskellige oversættelsesmuligheder, hvor der har været tvivl. Heller ikke de (små) forskelle i teksten fra de forskellige gamle håndskrifter, der kendes i dag. Lignende forhold gælder i øvrigt for snart sagt alle bibeloversættelser til fremmede sprog. Et enkelt eksempel: brugen i evangelierne af de græske ord *doulos* og *doule* (= slave og slavinde) gengives typisk med det helt forkerte 'tjener' og 'tjenerinde'. Oversætterne har haft en vis berøringsangst over for antikkens brutale virkelighed, og evangeliernes lejlighedsvis om end sporadiske fremstilling af forholdet mellem Gud og mennesker som et 'herre-slaveforhold' har virket stødende.

'Guds søn'

'Evangelium' betyder 'glædesbudskab', og det glædelige budskab ifølge alle fire beretninger er først og fremmest, at Gud har åbenbaret sig igennem sin søn, Jesus fra Nazaret, og at vi ved hans hjælp har mulighed for at opnå et evigt paradisliv efter døden. Udtrykket 'Guds søn' er en af de tre betegnelser, der anvendes om Jesus. De to andre er 'Menneskesønnen' og det jødiske 'Messias', på græsk: 'Kristos', altså 'Kristus', som betyder 'den salvede', en kongetitel.

Hvad menes der med at kalde Jesus 'Guds søn'? Der er også her tale om en traditionel kongetitel, men i Det nye Testaments skrifter anvendes betegnelsen hyppigt således, at man forstår, at der ligger en mere bogstavelig opfattelse bag: Jesus har som 'Guds søn' eksisteret hos Gud inden sit jordiske liv.

Ordet 'søn' betyder jo i almindelig prosaisk sprogbrug '*mandligt afkom avlet ved kønnet forplantning*'. Helt præcist dækker dette altså ikke, hvad Jesus ifølge evangelierne er. Han er ifølge Mattæus og Lukas i sin jordiske skikkelse avlet mirakuløst. Ordet 'søn' bruges her på en måde, der afviger fra den måde, vi i nutiden anvender ordet på. Det er selvfølgelig også noget pjat at anstille spekulationer om, hvorvidt halvdelen af Jesus' gener stammede fra hans mor, Maria, og den anden halvdel fra Gud eller lignende. Der er tale om noget mirakuløst, hvor ordet 'søn' kun er et svagt og for en moderne tankegang misvisende udtryk.

For de fleste af oldtidens mennesker var verden *magisk*. Vindens susen kunne være en gud, der gik forbi. Kornets vækst, havets bølgen, menneskenes drømme, alt kom fra guderne, og tanken om guder, der f.eks. havde seksuelt samkvem med mennesker og avlede gudemennesker med dem, var noget ganske selvfølgeligt. Gude-”begrebet” var simpelthen oldtidsmenneskenes måde at opfatte og omtale det uforklarlige i omverdenen og alle de stærke følelser i menneskesindet på. *For at begribe næsten hver eneste side i Det nye Testamente er det nødvendigt at huske på, at det er skrevet af og handler om mennesker, der på denne måde opfattede verden som magisk.*

Problemet er imidlertid, hvad vi med vores viden i moderne tid mere præcist skal lægge i et begreb som ’Guds søn’. Jeg tror ikke man kan komme det meget nærmere end til at sige, at Jesus, der selv bruger betegnelsen en sjælden gang, har levet i en verden, hvor udtrykket havde en præcis mening. Han har anvendt sin tids sprog for at udtrykke, hvad vi i dag må forstå som ’et ganske særligt forhold mellem ham og Gud, en sønlig lighed og fortrolighed’. Han har måske forestillet sig, at han var avlet på magisk vis, men dette er ikke fuldstændigt sikkert, han kan også have anvendt udtrykket i mere overført betydning. Jesus’ jordiske far, tømreren Josef, nævnes ikke i de ældste evangelier efter skildringen af Jesus’ fødsel². Han er da formodentlig død. Man har været inde på, at Jesus’ omtale af Gud som sin far psykologisk kunne forklares som følgen af et fadertab. Forestillingen om en fjern men mægtig fader optræder ikke sjældent hos faderløse.

Hovedbudskabet i evangelierne om Jesus som Guds søn er altså for moderne mennesker i strid med den gængse forståelse af ordet ’søn’. Men dette udelukker selvfølgelig ikke, at man kan betragte Jesus som en åbenbaring af Gud, af Guds hele væsen. Blot er der trist at tænke på, hvor meget blod, der gennem de sidste snart tusinde år er blevet udgydt i skin-stridigheder om, hvorvidt Jesus nu vitterligt var Guds kødelige ’søn’ eller noget andet. Dels var dette spørgsmål genstand for megen strid i oldkirken, indtil man hittede på *Treenigheds-læren*, som de fleste af de stridende partier kunne enes om. Dels blev spørgsmålet et kardinalpunkt i krigene mellem kristne og muslimer. Islam anerkender Jesus (*Isa* i Koranen) som profet og nævner oven i købet

² I Lukasevangeliet nævnes han ved omtalen af den 12årige Jesus’ fremstilling i templet i Jerusalem. Jeg synes denne fortælling i for høj grad har legendens præg, til at jeg tør tro på den. Og omtalen dér af ”forældrene” kan næppe læses som et fast vidneudsagn om, at Josef var i live på dette tidspunkt.

hans mirakuløse undfangelse, men i en scene i Koranen, der skildrer dommedag, benægter Jesus selv, at der skulle være 'andre guder' ved siden af Gud. (*Treenigheds-læren* går ud på, at Gud er 3 personer og dog samtidigt én: Gud *Fader*, Gud *Søn* og Gud *Helligånd*. Der står intet i Det nye Testamente om Treenigheden, bortset måske fra en vending i Mattæus-evangeliets sidste linjer, men begrebet er et forsøg på at sammenfatte evangeliernes forskellige skildringer af det guddommelige under én hat).

11. Kapitel. Markusevangeliet

Referat:

I modsætning til den gængse rækkefølge: Mattæus-Markus-Lukas-Johannes har jeg valgt at gå kronologisk frem med det ældste evangelium først, det evangelium hvor begivenhederne alt andet lige må formodes at stå friskest i erindring. Dette evangelium, der til dels kan være blevet dikteret af den gamle Peter i Rom, inden han led martyrdøden under kejser Neros kristenforfølgelser år 64, har ikke nogen mere eller mindre eventyragtige fødselsberetning som dem, man finder hos Mattæus og Lukas.

Teksten indledes med fortællingen om profeten *Johannes Døberens* virksomhed ved Jordanfloden. Han døbte sine tilhængere i floden som tegn på deres oprigtige tro på Gud og prædikede, skriver evangelisten, at der efter ham ville komme en anden, 'hvis skørem, han ikke var værdig at binde'.

Jesus kommer som mange andre og bliver døbt af Johannes. Men da han døbes 'skilles himlene', og 'Ånden' viser sig over ham som en due. Samtidig lyder der en stemme fra himlen, som siger: '*Du er min søn!*'. Herefter fortælles på blot to liner, at Ånden førte Jesus ud i ørkenen, hvor han var i fyrre dage og blev fristet af Satan.

Videre fortælles det, at da Johannes Døbereren blev kastet i fængsel, begyndte Jesus at prædike i Galilæa, hvor han udvalgte sig tolv disciple. 12-tallet hænger helt sikkert sammen med, at Israel bestod af tolv stammer. Jesus' horisont, den del af verden, der interesserer ham, er de allerfleste steder i Det nye Testamente alene Israel.

En meget stor del af Markus-evangeliet handler om de *mirakler*, Jesus udrettede. Der er tale om djævluddrivelse, uddrivelse af urene ånder, helbredelse af blinde, døve og invalider, og opvækkelse af en død (Jairus' datter). Andre mirakler er bespisningen af 5000 mennesker med fem brød og to fisk og bespisningen af 4000 med syv brød og nogle få fisk. Dette er måske blot en 'litterær', poetisk udsmykning, parallellertil Det gamle Testaments beretning om mannaen, der blev jødernes føde i ørkenen. Andre mirakler igen er Jesus' vandring på bølgerne i Genezaret Sø, hans evne til at få stormen til at lægge sig, til at få et figentræ til at visne osv. Mirakuløs er også historien om 'forklarelsen på bjerget', hvor Jesus møder de længst afdøde profeter Elias og Moses.

Disse beretninger er jo nok medtaget, fordi de kan illustrere, at Jesus besad overnaturlige evner, at han var mere end et menneske. De fleste af historierne adskiller sig ikke fra, hvad man har hørt om andre hellige mænd, exorcister, åndemanere eller healere inden for forskellige religioner.

Jeg synes ikke det giver megen mening at begrunde troen på Jesus som en åbenbaring af universets skaber med disse mirakler. De kan være sket eller ikke sket, men helt troværdige er de jo ikke alle sammen, og man kan i nogle af tilfældene forestille sig, at der har været tale om overdrivelser, efterhånden som historierne blev fortalt og genfortalt i urmenigheden.

Vi véd også, at f.eks. medicinske ”mirakler” den dag i dag kan udvirkes ved en ren ”placeboeffekt”, ved at den syge tror fast på f.eks. en healers undergørende kraft. Her er ”miraklet” altså en velkendt effekt, som blot (indtil videre) ikke har kunnet forklares videnskabeligt.

Vi har heller ikke mulighed for at efterprøve, om Jairus’ datter virkelig var død, om stormen alligevel var ved at lægge sig, da Jesus bød den at holde inde osv.

Endelig forekommer det mig personlig lidt grotesk, at den almægtige verdensskaber, Gud, skulle vælge at åbenbare sig ved sådanne små-tricks, men okay, andre kan have en anden opfattelse.

Igen i vore dage udkommer læssevis af bøger og film om nutidige mirakler udført af troende i Jesus’ navn, og Vatikanets mirakeleksperter anvender tid, penge og mange kræfter på at efterprøve og dokumentere samt be- eller afkræfte sådanne begivenheder til bunds.

Mere interessant end mirakelhistorierne finder jeg skildringen af Jesus’ person og Jesus’ lære, som den fremgår af hans lignelser og af hans diskussioner med de skriftkloge og med farisæerne, det religiøse politiske parti, der byggede på en streng fortolkning af Moseloven.

Jesus vender sig mod farisæernes strenge fortolkning af buddene om renhed, om at undlade arbejde på den ugentlige helligdag, sabbatten, *’sabbatten er til for menneskenes skyld, ikke omvendt’*, og om at holde sig fra syndige mennesker og ikke-jøder. Han bliver spurgt om, hvad han anser for at være det højeste bud, og nævner da den jødiske ’trobekendelse’ at der kun er én Gud, at *’Herren er én’*, men tilføjer så som to ligeværdige bud dét *’at elske Gud og sin næste som sig selv’*.

Jesus’ religiøse ’verdensbillede’ i Markus-evangeliet er følgende:

Der er en almægtig Gud, som han kalder sin Far – en enkelt gang ligefrem med den fortrolige (på aramæisk citerede) familiebete­gnelse 'abba' = 'papa', 'farmand' eller lignende. Og der er både Satan og andre djævle. Der er også en Helligånd, der stammer fra Gud. Der er noget, der hedder 'synd'. Det græske ord, der anvendes er som oftest "anomia", der nærmest betyder ulovlighed eller lovløshed. Men nogen generel forklaring på, hvad dette er, gives ikke, der nævnes blot enkelte eksempler på onde handlinger. Jesus mener med 'synd' formodentlig den rent *objektive* 'overtrædelse af "loven" = De ti Bud og andre af Det gamle Testaments regler'. Et egentlig *subjektivt*, psykologisk synds­begreb – altså forestillingen om menneskenes syndige, onde *vilje* – synes dog måske at kunne ligge bag nogle Jesus-ord hos Markus og kommer tydeligt til udtryk i 'Bjergprædikenen' i Matthæusevangeliet og i Paulus' breve. 'Synd' kan ifølge Jesus tilgives af Gud, og Jesus er først og fremmest udsendt til hjælp for syndere. De 'retfærdige' behøver jo nemlig ingen hjælp. Efter døden vil vi mennesker opleve en '*opstandelse*'. Der findes for syndere en risiko for '*evig dom*' til et '*Helvede*' med '*uudslukkelig ild*', men der findes også for menneskene håb om at komme til at tilhøre '*de udvalgte*', der opnår '*evigt liv i salighed*' hos Gud. Samtidig taler Jesus også om et '*Guds Rige*', der skal komme her på jorden, oven i købet medens nogle af hans disciple endnu er i live (Mark. 9, v. 1 og 13, v. 30).

Om sig selv siger Jesus sommetider, at han er Guds søn, og sommetider, at han er '*Menneskesønnen*'. Dette gådefulde ord, der vel nærmest betyder 'Guds menneskelige søn', bruges ofte synonymt med '*Kristus*'/'*Messias*' og peger på en funktion som guddommelig konge her på jorden. Jesus accepterer, at Peter kalder ham '*Kristus*', den kongesalvede, (8, v.29) og at Pilatus kalder ham '*jødernes konge*' (15, v. 2). Og over for ypperstepræsterne tilstår han at være '*Kristus, den højlovedes søn*'. Jesus har også tilkendegivet, at man forstår Gud gennem at forstå ham (9, v. 37).

Et særligt træk ved beretningen i Markus-evangeliet er Jesus' sympati for 'de små', de foragtede og udstødte. Endvidere hans bud til disciplene om at tilgive andre deres overtrædelser og om ikke at gøre sig til 'herskere', men at øve tjener-gerning.

Beretningen om Jesus' virksomhed rummer en lang række udtalelser, der peger frem mod hans død og opstandelse, som han også direkte

fortæller disciplene om i forvejen. Begrundelsen for, at det skal gå ham sådan, gives i Mark. 10, v. 45: Han skal *'give sit liv som løsepenge for mange'*. Han vil ikke vide af disciplenes protester, men drager til deres skræk til Jerusalem ved den jødiske påskefest. På dette tidspunkt har han fået en stor mængde tilhængere og er blevet en torn i øjet på præsteskabet i landets hovedstad.

I evangeliets dystre 13. kapitel taler Jesus til disciplene om Jerusalems forestående ødelæggelse og verdens undergang. (Kapitlet er måske først skrevet efter Jerusalems ødelæggelse i år 70). Der bliver ikke sten på sten tilbage af templet i Jerusalem, der bliver jordskælv, hunger og krige, solen og månen formørkes og himlens stjerner falder ned. *'Ve de frugtsommelige og de der giver die i de dage!'*, siger han. Men derpå skal Menneskesønnen vise sig i skyerne i al sin herlighed og udsende sine engle for at samle de udvalgte.

Nu følger skildringen af den sidste nadver med legemets og brødets, blodets og vinens indvielse som en ny pagt. Den nye pagt skal afløse eller fuldende den pagt, Moses på jødefolkets vegne indgik med Gud. Disciplen Judas forråder Jesus til præsteskabet og alle, selv Peter svigter ham. Da Jesus erklærer, at han er Guds søn, finder præsteskabet ham skyldig i blasfemi.

Historien om Judas' forræderi er egentlig lidt mærkelig. Hvad består forræderiet i? At han siger, hvor Jesus opholder sig? Det kunne præsteskabet vel næsten ikke undgå at vide. At han udpeger Jesus for ypperstepræsternes folk? Jamen, der måtte da være tusinder i Jerusalem, der kendte hans udseende. Folkeskarerne havde jo hyldet ham ved indtoget i byen, som vi fejrer det Palmesøndag. Det er lidt mystisk.

Med anmodning om at Jesus må blive dømt til døden overgiver præsterne ham nu til den romerske statholder Pontius Pilatus. Det er første gang Markus-evangeliet overhovedet nævner den romerske myndighed, skønt Israel på Jesus' tid var besat af romerne og kogte af oprør. Det må nok hænge sammen med, at teksten er skrevet i Rom og at den er beregnet på romere. Dette kan man f.eks. se af, at jødiske ord og begreber forklares. Forfatteren har ikke villet sige noget, der kunne tolkes som kritik af Rom. Det stemmer også med, at romeren Pilatus i skildringen udviser sympati for Jesus og ikke kan forstå, hvorfor præsteskabet ønsker ham henrettet. Da nu også de ophidsede folkemasser under påvirkning af præsterne kræver Jesus dødsdømt, giver Pilatus imidlertid nødtvungent efter.

Jesus bliver korsfæstet. Korsfæstelse var både tortur og henrettelse, og der ville normalt gå lang tid med pinsler inden døden indtraf. Men Jesus dør overraskende hurtigt efter få timer – måske på grund af den forudgående mishandling hos romerne. Hans sidste ord gengives på aramæisk: *'Eli, Eli, lama sabaktani?'* – *'Min Gud, min Gud, hvorfor har du forladt mig?'* Det forekommer troværdigt at Jesus har sagt sådan, (og derved citeret et berømt sted: Davids 22. salme i Det gamle Testamente) idet det yderligere fortælles, at de omkringstående misforstår, hvad han siger. De spotter over, at Jesus åbenbart påkalder sig profeten Elias' hjælp. Herefter opgiver Jesus ånden med et højt skrig.

Evangeliet slutter med beretningen om gravlæggelsen i en klippegrav med en stor, tung sten for indgangen. Da tre kvinder fra Jesus' menighed efter sabbatten går ud til graven for at indgnide liget i salve som man plejede dengang, ser de at stenen er væltet fra indgangen. Inde i gravhulen ser de *'en ung mand i lang hvid klædning'*, der siger: *'I søger efter Jesus af Nazaret, den korsfæstede. Han er opstanden, han er ikke her. Men gå og sig hans disciple og Peter, at han går forud for jer til Galilæa. Der skal I se ham, som han har sagt Jer.'* Og kvinderne skyndte sig bort og *'sagde ingen noget, thi de frygtede.'*

Her slutter dét, der stammer fra den oprindelige tekst. Derefter har nogen senere anbragt et afsnit, som er en slags sammenfatning af de øvrige evangeliers fortællinger om, hvordan Jesus viste sig for disciplene og siden for til Himmels. Det er ikke helt pynteligt, at man i den officielle Bibel har bevaret dette kapitel uden på mindste måde at gøre opmærksom på dets manglende ægthed.

Overvejelser om Markus-evangeliet

Som nævnt bærer mange træk i Markus-evangeliet præg af troværdighed. Ud over gengivelsen af Jesus' sidste ord, kan man nævne skildringen af Peters ynkelige adfærd efter arrestationen af Jesus. Her er der overhovedet ikke gjort noget forsøg på at besmykke den senere leder af menighederne i Jerusalem og Rom. Lignelserne og det, Jesus siger i diskussionerne med farisæerne, bærer tydeligt hans præg: her er ikke tale om forskellige tilfældige vandrehistorier, men om én stærk personligheds umiskendelige stemme. Også skildringen af miljøer, af farisæerne og andre grupper i det jødiske samfund stemmer med, hvad vi véd fra andre kilder.

Omtalen af, at gudsriget vil komme, inden alle disciplene er døde, er også et eksempel på tekstens troværdighed. Der kunne være anledning nok for ur-kirken til at stryge sådanne udtalelser, der jo kort efter udgangen af det første århundrede allerede var blevet gjort klart til skamme. Men de blev altså stående, formodentlig af respekt for, at de var ægte, uomtvistelige Jesus-ord.

Endelig vil jeg sige, at netop tekstens mangel på én sammenhængende teologisk lære gør den troværdig. Dens lidt forvirrende svingen mellem at tale om et gudsrige her på jorden og om et evigt Paradis-liv, mellem Jesus som politisk figur, en kongelig messias, der snart kommer og befrier jøderne, og Jesus som åbenbaring af selve den evige Gud, alt dette taler i virkeligheden for en høj grad af ægthed.

Men i øvrigt har disciplene måske slet ikke – modsat vi i eftertiden – følt alt dette som modsætninger.

Andre træk viser dog, at der på bestemte punkter er sket en vis tilpasning af teksten. F.eks. den forbløffende tavshed om romerne i Palæstina.

Et gådefuldt træk er det, at Jesus' identitet som Messias og Guds søn ikke må røbes af disciplene eller andre. Når Jesus uddriver onde ånder, hedder det næsten hver gang, at ånderne genkender ham, men at han forbyder dem at tale om, hvem han er. På samme måde pålægger han gang på gang disciplene at tie stille over for andre med, at han er Guds søn og Messias. Han siger også, at han taler i lignelser, for at kun disciplene men ikke andre tilhørere skal kunne forstå, hvad han mener. Det må siges at være en forbløffende holdning hos én, der (som vi da tror) gerne vil udbrede budskabet om gudsriget.

Man har overvejet, om denne betoning af, at der var tale om hemmeligheder og kodesprog, kan skyldes, at man, dengang man nedskrev evangelierne, ville komme uden om det påfaldende i, at ingen i urmenigheden i Jerusalem måske åbent havde omtalt Jesus som Guds søn eller som Messias, medens han levede. Oprindeligt så disciplene ham måske alene som en Messias-*kandidat*, en mulig leder af et politisk-religiøst oprør vendt både mod den romerske besættelsesmagt og mod de farisæiske 'samarbejdspolitikere' i kredsen omkring ypperstepræsten.

Dette kan imidlertid kun blive gætterier.

Ved korsfæstelsen betragter Jesus sig – dog måske blot i et enkelt forpint øjeblik – som forladt af Gud. Hvis man overhovedet kan lægge noget i ordene, ser han tilsyneladende, at hans forehavende, hvad det

end var, er mislykkedes. Nogle har været inde på, at Jesus, der betragtede sig selv som Guds elskede søn, ved at lade sig korsfæste, hvad han jo let kunne have undgået, ville *fremprovokere* Guds indgriben i historien. Gud *måtte* i denne situation gribe ind og lade gudsriget bryde igennem på jorden her og nu. Jeg tror dog næppe, at Jesus således har villet 'friste Gud'. Jesus var jo jøde, og sådan en 'test' af Guds godhed ville sikkert være en grov synd i en jødes forestillingsverden. Psykologisk er tanken imidlertid ikke ganske fjernliggende, hvis man opfatter Jesus som en fanatiker, der ville satse alt på, at hans forestillingsverden var korrekt. På samme måde som nutidens selvmordsbombere. Og Davidssalmen, som han citerer med sit "Eli, Eli..." (og som slående nok taler om "gennemborede hænder og fødder", som om der var tale om en korsfæstelse) ender faktisk med Guds indgriben.

Udbruddet '*Eli, Eli...*' synes dog under alle omstændigheder at vise, at Jesus har grund til fortvivlelse. Hvis han var guddommelig, og hvis han virkelig havde forudset sin 'opstandelse på tredjedagen', som det hævdes adskillige steder i Markus-evangeliet, så havde han vel ikke måttet fortvivle over 'at Gud havde forladt ham'. Men ordene *kan* altså også ses som et forsøg fra Jesus' side på at "gennemspille" redningshistorien fra Davids 22. salme³. Han når så blot ifølge evangelisten aldrig længere end til salmens første linje.

Til de mange små og store gåder i Markus-evangeliet kommer så den største gåde: den tomme grav. Fortællingen er forbløffende nøgtern. Der sidder en uidentificeret ung mand i gravhulen. Man kan jo godt forestille sig, at det er en *engel*, men det har Markus altså meget bevidst afholdt sig fra at sige ligeud. Manden siger, at Jesus er opstanden. Men om det er troværdigt eller ej, kan vi ikke vide. Afslutningen er forbløffende i sin kortfattede og mangel på detaljer. Kvinderne ved graven bliver bange og taler ikke til nogen om, hvad de har oplevet. Altså som afslutning på Markus' tekst igen dette tavse hemmelighedskræmmeri. Hvordan er Markus overhovedet blevet bekendt med kvindernes angivelige oplevelse?

³ I Davids 22. salme hedder det bl.a.: "Min Gud, min Gud! Hvorfor har du forladt mig? Du er langt borte fra mit råk og fra mit skrig!...Alle, der ser mig, spotter mig. De vrænger mund og ryster på hovedet...Hold dig ikke borte fra mig, for nøden er nær, og ingen hjælper mig!...Min gane er tør som et potteskår, min tunge klæber til gummerne...en flok forbrydere står omkring mig; de har gennemboret mine hænder og fødder...de deler mine klæder mellem sig...Men du, Herre, hold dig ikke borte...frels mig!" Og derpå: "...Du har svaret mig!...Lovpris Herren!...han hørte, da der råbtes om hjælp!"

Trosindholdet i Markus-evangeliet

Først og fremmest må man efter Markus-evangeliet tro på, hvad Jesus siger dér. Det vil sige, at der er en verden hinsides den synlige verden. Her, bagved, findes en Gud med sine engle i Himmerige og ligeledes findes en Satan, en mængde dæmoner og et Helvede med evig ild. Der findes også en Helligånd, der udfolder sig i verden og meddeler sig til mennesker.

Menneskene skal, når de dør, opstå til en dom, som Gud vil afsige over dem. Nogle vil blive dømt til Helvedes pinsler, andre får adgang til evigt liv i salighed. Afgørende er, hvorledes menneskene har opført sig her i livet. Men Gud er ikke så streng, som farisæerne antog. Jesus har ved sin offerdød bevirket, at også syndere kan frelses, kan komme med blandt de udvalgte.

Hvad synd og hvad en synder er siges ikke klart. Men Jesus mener nok det samme, som man traditionelt mente blandt jøderne, dvs. at synd vil sige at være ulydig mod Guds bud, som de først og fremmest kendes fra Moseloven. Betingelsen for at blive tilgivet af Gud er ikke f. eks. anger eller bod, men Jesus siger, at man skal omvende sig til tro på evangeliet, dvs. på ham som Guds søn. Man må følgelig også tro, at det er gået som han spåede, at han er opstanden, og at hans død har åbnet Paradiset for mange syndere.

Da gudsriget her på jorden ikke indtraf i disciplenes levetid, som Jesus spåede, er det vel uden større mening at tro på dettes komme, men faktisk er der en del kristne sekter, som stadig forestiller sig et kommende jordisk gudsrige.

12. Kapitel. Mattæus-evangeliet

Referat:

Dette evangelium er i langt højere grad end Markus-evangeliet en velformet litterær skildring af Jesus' liv og død. Det bygger på Markus-teksten, men fortællingen er peppet op med dramatiske og poetiske knaldeffekter. Derudover er der tilføjet en række nye Jesus-ord. Den opdeling i kapitler og vers, man sidenhen har indført i hele Bibelen, er her – ligesom i de øvrige evangelier og bibelske skrifter – temmelig vilkårlig og tilslører, ja skamferer, den klare litterære plan, evangeliet er opbygget efter.

Indrammet af barndomshistorien og lidelseshistorien består Mattæus-evangeliet af fem store afsnit, der hver indeholder en beretning om Jesus' gerninger efterfulgt af en tale af ham. Mattæus vil altså vise hvad Jesus *gjorde og lærte*, og tallet fem er uden tvivl valgt som parallel til de fem Mosebøger, der udgør jødernes Tora.

Først et par generelle bemærkninger:

Hvor Markusevangeliets målgruppe er romere og et græsklæsende publikum, er Mattæusevangeliet rettet til græsklæsende jøder. Teksten orienterer sig meget kraftigt mod de jødiske helligskrifter i Det gamle Testamente på den måde, at det om snart sagt alle begivenheder siges, at de *'skete for at det skulle opfyldes, som var profeteret'* af dén eller dén gammeltestamentlige profet. Og Jesus siger gang på gang sin mening om en række gamle profetudtalelser med den berømte gentagne vending, at *'det står skrevet....men jeg siger jer osv.'*

I disse modsætninger til Det gamle Testaments profeter er Jesus ikke som han er hos Markus mildere i fortolkning af buddene. Tværtimod tilspidser han kravene om at overholde buddene næsten til det absurde. Han fremtræder derfor *i første omgang* som en langt strengere lærer end hos Markus, og det er karakteristisk, at hvor Markus (kap. 9, v. 40) citerer ham for, at *'den, der ikke er imod os, er med os'*, hedder det omvendt hos Mattæus (kap. 12, v. 30): *'Dén, som ikke er med mig, er imod mig'*.

Men *i anden omgang* bruger Jesus så de tilspidsede krav til at vise, at reelt set ingen kan overholde buddene, men at alle er syndere, og at *alle derfor har brug for Guds nåde og tilgivelse*.

Hos Mattæus tales som regel ikke om 'Guds rige' men om 'Himmerige', (græsk: 'basiléia ton úranon', egl. = 'himmelens kongerige'). Det betyder nok det samme, men hos Mattæus kunne det se ud som om Jesus mener, at Himmeriget er noget, *en tilstand*, der allerede er opstået på jorden mellem ham og hans disciple. Mattæus er også forskellig fra Markus ved at han taler om en 'forsamling', der rummer Guds nye folk, og hvor Peter har magt til at 'løse og binde'. Disse træk kan hænge sammen med at evangeliet er blevet til lidt senere, hvor Peters lederstilling eller den betydning, han havde haft, skulle slås fast. Nogle forskere mener ligefrem, at disse tekststeder er indsat senere end den øvrige evangelietekst, og at de stammer fra en tid, hvor *kirken* som egentlig organisation var begyndt at vokse frem.

Mattæusevangeliet indledes med, at evangelisten anfører Jesus' stamtavle på fædrenes side fra patriarken Abraham over kong David frem til tømreren Josef, der var gift med Jesus' mor, Maria, men som jo iflg. evangeliet ikke havde nogen andel i avlingen af Jesus. Meningen er klart nok at vise, at Jesus nedstammer fra kong David, idet det var profeteret, at Messias skulle udgå af Davids slægt. Dette forekommer imidlertid temmelig mystisk, når en hovedidé med evangeliet er at skildre Jesus som Guds søn. Det vi nutidige læsere opfatter som manglende logik, har dog måske overhovedet ikke været set som et problem af oldtidens mennesker. Hvad en nutidig vesterlænding nok også vil opfatte som lettere komisk er, at den kvindelige anerække anses som betydningsløs.

Historien om Marias svangerskab, Jesus' fødsel i Betlehem og flugten til Egypten bærer præg af at være opdigtet. Det begrundes ikke nærmere, at Jesus ikke fødes i familiens hjemby, Nazaret. (Se nedenfor p. 70 om begrundelsen hos Lukas).

Maria bliver gravid '*ved Helligånden*' står der ganske uden videre. Så har Josef en drøm, hvor en engel siger til ham, at han trods svangerskabet alligevel skal gifte sig med Maria. I det hele taget spiller drømme en stor rolle i evangeliets første afsnit. De vise mænd advares mod Herodes den Store i en drøm, Josef får i en drøm besked af en engel på at flygte til Egypten, og igen, da Herodes er død, på at vende tilbage til Israel, hvor han så atter i en drøm advares af Gud mod at slå sig ned i Judæa, så han i stedet tager med sin familie til Galilæa. Sådanne drømme-budskaber fra guder optræder utallige steder i oldtidens litteratur, og Mattæus har her simpelthen knyttet an til denne litterære tradition.

Historien om de vise mænd og Betlehems-stjernen må også betragtes som rent poetisk udsmykning på selve beretningen om Jesus' liv og død. Der har i moderne tid været gjort talrige forsøg på at regne sig frem til et datidigt himmelfænomen, der kunne have været Betlehems-stjernen. Men hvad er det egentlig Mattæus skriver? :

'Stjernen, som de havde set i øst, bevægede sig hen foran dem, indtil den kom og stod ovenover, hvor barnet var'.

Sådan er der intet kendt himmelfænomen, der kan opføre sig, og selve begrebet 'ovenover, hvor barnet var' ville i givet fald passe på samtlige byer i Israel. Det kan undre én, at nogle ellers seriøse astronomiske institutioner har villet beskæftige sig med sagen.

Efter barndomshistorien følger beretningen om Johannes Døberen og Jesus' første optræden som prædikant. Dette og mange andre afsnit hos Mattæus gentager ordret eller næsten ordret Markus-evangeliets tekst. Jeg vil derfor kun gå ind på det nye, der er kommet til hos Mattæus. Dette nye er i hovedsagen en samling Jesus-ord, som mange forskere mener har været nedskrevet i en ældre, men nu forsvundet skriftlig kilde (kaldet "Q" som det tyske ord for "kilde": "Quelle").

Mødet med djævelen i ørkenen er uddybet med historien om 'de tre fristelser': Djævelen opfordrer Jesus til at gøre stene til brød, til at vise sin guddommelighed ved at springe ud fra tempeltinden og lade englene bære sig til jorden. Endelig lover djævelen ham magt over alverdens riger, hvis han vil tilbede ham, men Jesus afviser det alt sammen.

Efter at Jesus har fået de første disciple følger så som et brag af en tekst Jesus' første tale, *Bjergprædikenen* (kap. 5-7) med en stor mængde af de omtalte (i forhold til Markusevangeliet: nye) Jesus-ord.

Her er tale om et af de mest imponerende stykker tekst, der er overleveret os fra den klassiske oldtid. Indledningen med *saligprisningerne*, hvor Jesus kalder dem salige, dvs. lykkelige, der er fattige i ånden, der sørger, der er sagtmødige, der hungrer og tørster efter retfærdighed, der er barmhjertige, der er rene af hjertet, der er fredsommelige, og dem der lider forfølgelse for retfærdighedens skyld, denne indledning er det mest direkte opgør med Romerrigets brutale magt- og militærkultur, man kan forestille sig. Det er en fuldstændig mod-kultur og mod-moral, der her opstilles. Og opstilles af én enkelt

mand. Der er intet gået forud, i hvert fald intet, som vi kender til. Den barske romerske moral og verdensanskuelse, der havde ført til så imponerende militære, politiske og kulturelle resultater, hvilede tungt over verdensriget, og den herskende jødiske kultur byggede på en lignende strenghed og udstødelse af svage mennesker, selvom Det gamle Testaments profeter i og for sig havde været positive over for de ydmyge og fjendtlige over for de skiftende konger og magthavere i Jerusalem.

Den sympati med de svage, der strømmer ud af Bjergprædikenen, og dens tone af mildhed og sagtomdighed har nok været som en svalende og befriende åbenbaring ikke bare for slaver, kvinder, fattige og andre undertrykte, men sikkert også for mange andre mennesker i Romerriget, der kan have følt væmmelse ved det brutale og i sin massekultur jo altså også vulgære regimenter, Rom (sammen med romaniseringens positive sider) havde udbredt over verden.

Fra saligprisningerne af '*de, der... osv*' vender talens indledning sig til sidst til de tilstedeværende: '*Salige er I, når man bespøtter og forfølger jer... I er jordens salt, I er verdens lys osv*'.

Herefter følger Jesus' skærpelse af Moselovens regler: Buddet om ikke at slå ihjel, skærpes til et forbud mod al vrede og spot. Slag skal ikke gengældes, men man skal vende den anden kind til og elske sine fjender. Forbuddet mod hor udvides til, at man end ikke må begære i sit hjerte. Skilsmisse i almindelighed forbydes, og forbuddet mod falsk edsaflæggelse bliver til et forbud mod eder overhovedet. Afsnittet slutter med en opfordring til simpelthen at være '*fuldkomne, ligesom jeres far i Himlene er fuldkommen*'. Dette er jo umuligt for mennesker, men heri ligger netop den udtalte pointe: selvom man bør stræbe efter det, kan ingen opfylde kravene. Så alle har brug for Guds nåde.

Nu følger et afsnit om almisse og bøn. Begge dele bør ske i det skjulte, uden at man udstiller sin fromhed – et ord amerikanske 'evangelister' og kristne TV-kanaler verden over godt kunne trænge til at tænke lidt over. Og så følger, som den bøn Jesus anbefaler, *Fadervor* med det dramatiske udsving mellem skildringen af Gud som universets herre og den beskedne bøn om det daglige brød. Og med den udtrykte frygt for at Gud kunne finde på at lede én i ulykke, i "fristelse". Bekymring for fremtiden eller for dagen og vejen afvises med henvisning til, at Gud sørger for alt, endog for hvad markens liljer og himlens fugle behøver.

Bjergprædikenens slutning handler om at være sådan mod andre, som man ønsker, at de skal være mod én selv, *'Døm ikke for at I ikke selv skal dømmes'*, og Jesus advarer mod fortabelse ved verdens ende på dommens dag.

Selvom Bjergprædikenen måske ikke ligefrem er et ordret referat, synes jeg, det er svært at forestille sig, at den blot er en tilfældig samling af spredte Jesus-ord (måske fra kilden "Q"). Mit gæt er, at i hvert fald talens første del med saligprisningerne kan have været holdt i nogenlunde den form, den er gengivet. Men det må erkendes, at sådanne "taler" var en hyppigt anvendt litterær genre i Oldtiden, når en forfatter ville skildre en persons overvejelser eller politiske program, så der kan altså være tale om en tilpasning af Jesus' tanker til denne genre.

Herefter fortsætter Mattæus med at berette om nye undere og om diskussioner med farisæerne, alt sammen mere eller mindre ordret efter Markus.

Den næste tale er den såkaldte *'Udsendelsestale'* med opfordringen til de tolv disciple om at gå ud og missionere i Israel. Budskabet skal være, at *'Himmeriget er kommet nær'*. De vil, siger han, ikke være nået igennem alle landets byer før *'Menneskesønnen kommer'* (kap. 10, v. 23). De skal foretage helbredelser, opvække døde og leve i absolut fattigdom.

Og Jesus lovpriser Gud, og tilsyneladende glæder han sig ligefrem over, at farisæere og intellektuelle er udelukket fra evangeliet (kap 11, v. 25-27):

'Jeg priser dig, Far, at du har skjult det for de vise og forstandige og åbenbaret det for de umyndige...Alle ting er mig overgivet af min Far, og ingen kender Sønnen uden Faderen, og ingen kender Faderen uden Sønnen.'

Atter følger mirakelfortællinger, diskussioner med farisæere, spådomme om Jesus' død og opstandelse, befalinger om hemmeligholdelse af Jesus' sande identitet og lignelser, alt sammen taget fra Markus-evangeliet. Her fortælles om Himmeriget i lignelserne om sædemanden, om ukrudtet blandt hveden m.fl. Bagefter forklarer Jesus lignelserne for disciplene: *'De som gør uret skal kastes i ild-ovnen. Der skal være gråd og tænders gnidsel. Da skal de retfærdige skinne som solen i deres Faders rige'* (kap. 13, v. 42-43).

Jeg skal ikke nægte, at det forekommer mig uforståeligt, hvorledes de retfærdige sådan rigtigt vil kunne glæde sig over deres egen skæbne,

når de samtidigt véd, at deres syndige medmennesker pines i ilden. Det er sandt for dyden ikke den folkekirke-populære, milde og blide Jesus, vi møder her.

Lidt udvidet i forhold til skildringen hos Markus fortælles om, hvordan folk fra Jesus' hjemegn ikke kan acceptere hans budskab, men blot betragter ham som et almindeligt menneske fra en almindelig familie.

Så følger (efter mere Markus-stof) fortællingen (kap. 16, v. 15ff.) om at Peter indser, at Jesus er Messias og Guds søn. Jesus bekræfter det og siger: *'Du er Petrus (græsk 'ho petros': 'klippen'), og på denne klippe vil jeg bygge min menighed...og jeg vil give dig Himmerigets nøgler, og hvad du binder på jorden skal være bundet i himlene, og hvad du løser på jorden skal være løst i himlene'*.

Den tredje tale, der indledes med ordene om at man skal blive som et lille barn for at komme ind i Himmeriget (kap.18, v.3), rummer igen de skærpede krav til hvordan man bør leve sit liv, denne gang specielt rettet til disciplene. Man skal *forlade alt og følge Jesus*. Så følger nye lignelser, bl.a. i kap. 20 dén om arbejderne i vingården, hvor 'de sidste skal blive de første'.

Den sidste del af Mattæus-evangeliet foregår i Jerusalem med indtoget, tempelrensningen, og heftige diskussioner med modstanderne, som kulminerer i *den fjerde tale*, hvor Jesus i voldsomt aggressive vendinger over én kam dømmes de skriftkloge og farisæerne til Helvede.

Endelig følger i nogenlunde samme vendinger som hos Markus den femte *tale om de sidste tider* og verdens undergang, der skal komme inden for den nuværende generations levetid (kap. 24, v. 34). Da skal *'alle jordens slægter hyle, og de skal se Menneskesønnen komme i Himmelens skyer...'*. Lignelsen om herren, der betror sit gods til sine tjenere, leder over til dommedagsskildringen, hvor de gode og de onde adskilles (kap. 25). Menneskesønnen, der her også kaldes *'kongen'* vil da sige til de gode: *'Jeg var sulten, og I gav mig at spise. Jeg var tørstig, og I gav mig at drikke osv.'*. Til de onde vil han sige: *'Jeg var sulten og I gav mig ikke at spise, jeg var tørstig og I gav mig ikke at drikke osv.'*. Og på spørgsmålet om, hvornår dette skulle være sket, vil han svare: *'Hvad I har gjort mod én af disse mine mindste brødre, det har I gjort mod mig'*. Derefter vil de gode gå ind til det evige liv, medens de onde vil gå til den evige ild, den evige pine. Udtrykket *'en af*

disse mine mindste brødre betyder sandsynligvis 'Jesus' tilhængere'. Men udtrykket kan også have haft en videre betydning som omfattende enhver trængende 'næste'. Mange steder synes et hovedelement i Jesus' forkyndelse simpelthen at være, at menneskers gudsyndelse skal bestå i kærlige handlinger over for næsten.

Lidelseshistorien hos Mattæus er udvidet noget i forhold til Markus' beretning. Da Jesus er død på korset, indtræffer et jordskælv. Herunder åbner også gravene sig, og mange afdøde står op og går ind i Jerusalem og ses af mange.

En vigtig detalje er, at ypperstepræsterne og farisæerne, der til deres raseri havde hørt på Jesus' spådom om, at han skulle opstå på tredjedagen, får Pilatus til at lade romerske soldater holde vagt ved graven *'for at ikke hans disciple skal komme om natten og stjæle ham'*.

Da kvinderne kommer ud til graven indtræffer igen et jordskælv. En engel med en *'skikkelse som lynet'* kommer fra Himlen og vælter stenen fra graven. Vagtposterne falder om *'som døde'*, og englen taler ligesom 'den unge mand' hos Markus til kvinderne om at Jesus er opstanden. Kvinderne løber så hjem til disciplene, ikke blot bange som hos Markus, men med *'frygt og stor glæde'*. Og de møder oven i købet allerede Jesus lyslevende på hjemvejen. Da ypperstepræsterne fra vagterne hører, hvad der er sket, bestikker de disse til at sige i byen, at disciplene kom *'og stjal ham mens vi sov.'* Og Mattæus skriver (kap. 28, v. 15), at *'rygtet herom blev udspreedt blandt jøderne indtil denne dag'*.

Disciplene går nu til Galilæa, hvor de ser Jesus, *'men'* skriver Mattæus, *'nogle tvivlede'*.

Og så slutter evangeliet med den opstandne Jesus' ord til disciplene om at gøre alle folkeslagene til hans disciple. Det er det, man kalder *missions- og dåbsbefalingen*. Evangeliet omtaler ikke nogen himmelfart.

Overvejelser om Mattæus-evangeliet

I dette evangelium fremtræder Jesus' budskab mere sammenhængende end det gør hos Markus. Himmeriget er ligesom 'Guds rige' hos Markus noget, der forventes at bryde igennem på jorden inden for kort tid, hvor Menneskesønnen (Jesus) vil vise sig i skyerne. Men hos Mattæus er Himmeriget samtidig også en indre verden, noget der allerede eksisterer mellem disciplene og inden i dem.

Den lidt mildere tone hos Markus er hos Mattæus afløst af en skarp ubønhørlighed. Det nytter ikke at overholde Det gamle Testaments ti bud og andre regler; Guds krav til mennesker strammes så meget, at reelt ingen kan opfylde disse krav. Dermed bliver ingen retfærdige tilbage, alle er syndere. Men netop derfor bliver Jesus' person og budskab, evangeliet, afgørende. Troen på ham som Guds søn kan sammen med et liv, hvor man redeligt forsøger at følge hans skærpede bud og forlader alt for at følge ham, føre til et evigt liv. Men de, der ikke er med ham, er imod ham og vil efter døden lide evige pinsler i Helvedes ild.

Spørgsmålet om, hvem der giver det rigtigste billede af Jesus, Markus eller Mattæus, kan næppe besvares. Mattæus tilføjer væsentlige træk, og nogle af disse virker troværdige. Men selvom der er stærkere logisk sammenhæng i Mattæusevangeliet, så taler dette ikke uden videre for, at denne evangelist har mere ret. Måske har den dramatiske fremstillingsform og den mesterlige litterære stil her og der ført til en sløring, snarere end til en præcisering af, hvad der egentlig skete.

På det vigtigste punkt, spørgsmålet om Jesus' opstandelse, skaber Mattæus' udførlighed snarere tvivl end tiltro til beretningens sandhedsværdi. Hos Mattæus hører vi for første gang i evangeliene, at opstandelsen overhovedet ikke har været troet i Jerusalem i samtiden og de følgende mange årtier, men at det var den almindelige opfattelse, at disciplene havde fjernet liget. Historien om vagterne virker ikke troværdig. Her ligner Mattæus et vidne i en retssag, der vikler sig mere og mere ind i en måske ikke helt sand forklaring. Han har ligesom lidt for mange svar på rede hånd. Man kunne forestille sig beretningen som et retsforhør:

Mattæus: Graven var tom.

(Djævelens) advokat: Jamen, alle og enhver kunne jo have fjernet liget.

M: Nej, for der var vagter.

(D)A: Jamen, så før da dem som vidner.

M: Det kan jeg ikke, de var besvimedede.

(D)A: Nå, men det må vi så høre af deres egen mund!

M: Næh, det kan vi ikke, for bagefter er de blevet bestukket til ikke at røbe, hvad der skete.

(D)A: Hvad? Romerske soldater bestukket?

M: Øh. Tjah, sådan var det altså....

(D)A: Har du bevis for den ærerørige påstand?

M: Øh. Ikke rigtig...

Dommeren: Jeg tror, vi har hørt tilstrækkeligt!

Endnu mere påfaldende end beretningen om opstandelsen er det, at Mattæus fortæller, at disciplene så den opstandne Jesus i Galilæa, men *'nogle af dem tvivlede'*. Der var altså tale om en fælles oplevelse, hvor nogle af Jesus' egne disciple tvivlede på, om de overhovedet havde set ham som opstanden. Man kan måske gætte på, at der her blandt andre tænkes på Jesus' bror, Jakob, den senere leder af menigheden i Jerusalem. Jakob er forbløffende lidt omtalt i hele Det nye Testamente. Det tjener Mattæus til ære, at han nævner disse tvivlere, men det skyldes altså måske, at han simpelthen var nødt til det, på grund af deres fremtrædende stilling inden for ur-kirken.

Trosindholdet i Mattæus-evangeliet.

I det store og hele er trosindholdet i Mattæus-evangeliet naturligvis det samme som i Markus-evangeliet. At Jesus, Guds søn, er død for vores synders skyld.

Men der er forskelle. Hos Mattæus er kravene til det enkelte menneske så tårnhøje, at ingen er *'retfærdige'*, alle må reelt betragtes som syndere. Herved understreges i endnu højere grad *troen* på Jesus som Guds søn som den eneste vej til at undgå evig pinsel efter døden og i stedet opnå evigt liv. En anden vej findes ikke. Men der bliver stadig lagt vægt på de *krav, man skal søge at efterleve* i menigheden (som det nu siges med det græske ord for forsamling *'ekklesia'*). Man skal forlade alt for at følge Jesus.

Himmeriget er stadig noget, som vil åbenbare sig på den yderste dag. Og den forventes at komme snart, men tanken om den er alligevel gledet en lille smule i baggrunden. Til gengæld er Himmeriget allerede brudt igennem i menighedens indre liv og i dens enkelte medlemmers indre. En tilstand af salighed.

Endelig må man tro på, at kun jævne, enkle mennesker, der tager imod evangeliet som børn, kan finde nåden. Ikke de rige og slet ikke de intellektuelle. Et overraskende budskab i en tekst, der i dén grad fremtræder som en intellektuel og skriftklog mands værk.

13. Kapitel. Lukas-evangeliet

Referat:

Dette evangelium bygger på Markus' og Mattæus' beretninger men indeholder derudover en del selvstændigt stof, som jeg især vil koncentrere mig om. Det er i lighed med mange bøger fra antikken udformet som et langt *brev*. Modtageren er ifølge indledningen en vis *Theofilus*, der menes at have været en virkelig person. Navnet, der betyder 'Guds ven' kan dog måske også blot være et udtryk for, at evangeliet henvender sig til enhver, der er en ven af Gud.

Lukas er mere på afstand af de begivenheder, han skildrer, end de to første evangelister. I sin indledning lægger han dog vægt på, at han selv har talt med øjenvidner, ligesom han gør sig megen umage med en nøjagtig angivelse af steder og med dateringer. Men herved kommer han netop imod sin hensigt til at rejse tvivl om sin egen troværdighed, f. eks. derved, at han sætter Jesus' fødsel til at være sket '*under folketællingen medens Quirinius var landshøvding i Syrien*'. Denne folketælling fandt med allerstørste sandsynlighed først sted år 6 e. Kr. Men da Lukas (ligesom også Mattæus) nævner, at Jesus' fødsel fandt sted i Herodes den Stores levetid (eller lige efter), så kan tidspunktet senest sættes til år 4 eller år 3 f. Kr., og Lukas synes altså med henvisningen til Quirinius at datere begivenheden ca. 10 år for sent.

Et særligt træk ved Lukas-evangeliet er, at forestillingen om Jesus' snarlige genkomst og verdens undergang er gledet helt i baggrunden. Guds rige eksisterer allerede inden i disciplene og i deres liv med hinanden. Dette hænger sammen med den betydning *Helligånden* har hos Lukas. Helligånden er til stede overalt, næsten på hver side, og virker i mennesker og udretter undere.

I første del af evangeliet beretter Lukas parallelt om Johannes Døberens og Jesus' fødsel bl.a. i poetisk form med de to salmer, der på latin kaldes '*Magnificat*' og '*Benedictus*', (latin: '(Min sjæl) *ophøjer* (Herren)' og '*Lovet være* (Herren)') og som synges henholdsvis af Maria, Jesus' mor, og af Zacharias, Johannes far (1. kapitel, hhv. vers 46-55 og vers 68-79). De tidligere danske udgaver af Det nye Testamente gengav disse tekststeder, som om der var tale om prosa, men dette er nu blevet rettet i den danske bibel.

Englen Gabriel kommer til jomfruen Maria og siger, at hun skal blive gravid: '*Helligånden skal komme over dig, og Den Højestes kraft skal*

overskygge dig. Derfor skal det barn, der bliver født også kaldes helligt, Guds søn' (kap. 1, v. 35). Det er altså ikke Josef, der bliver barnets far. Maria siger ligefrem til Gabriel, at hun på det tidspunkt, englen viser sig, ikke har været sammen med en mand.

Lukas lader Jesus blive født i Betlehem og ikke i hjembyen Nazaret. Han begrundet dette, hvad Mattæus ikke gør, med den fejldatede folketælling, som skulle have krævet, at Josef rejste derhen for at blive registreret. Ideen er klart at vise, at Jesus (ganske vist gennem Josef) var efterkommer af kong David, hvis slægt stammede fra Betlehem.

Nu følger den berømte fortælling i juleevangeliet om fødslen med krybben, hyrderne og engleskaren. Imidlertid mangler her de vise mænd, stjernen og flugten til Egypten, som var med hos Mattæus. Til gengæld fremstilles Jesus som nyfødt i Templet i Jerusalem, hvor han også kommer som tolvårig og både udspørger og belærer de lærde.

Denne indledning af Lukas-evangeliet med bl.a. Maria-salmen Magnificat er sammen med Johannes' skildring af hendes tilstedeværelse ved korsfæstelsen det eneste bibelske grundlag for den katolske kirkes omfattende Maria-dyrkelse. På denne beskedne baggrund er det et lidt overraskende fænomen.

Den efterfølgende skildring af Johannes Døberens dåb af Jesus svarer til de forrige evangeliers. Herefter er indsat Jesus' stamtavle, der afviger en smule fra gengivelsen hos Mattæus, men ligesom den indbefatter den også kong David som forfader og føres helt tilbage til *'...Seth, søn af Adam, søn af Gud'*. Og faktisk kan man jo godt sige, at Adam, det første menneske, på en måde var *'søn af Gud'*.

Da Jesus efter fristelsen hos djævelen i ørkenen begynder at prædike for folket, henviser han til Helligånden: *'Herrens ånd er over mig...han har sendt mig for at forkynde evangeliet for de fattige, at helbrede dem med et sønderknust hjerte, at forkynde de fangne, at de skal løslades...osv.'* (kap. 4, v. 18).

Nu følger skildringen af mirakler, udvælgelsen af disciple, der her kaldes *apostle* (græsk, nærmest = udsendinge med en bemyndigelse), lignelser, diskussioner med farisæere osv. Endvidere lidt matte udgaver af Bjergprædiken, der her foregår ved en slette, af forklarelsen på bjerget, bispisningen i ørkenen og Fadervor.

Evangeliet er bygget sådan op, at næsten hele handlingen foregår på rejsen med disciplene til Jerusalem, som jo er målet for hele Jesus' mission. Undervejs slutter også mange kvinder sig til dem, herunder Maria Magdalene, som Jesus uddrev syv djævlé af (kap. 8, v. 2-3). Det kan ikke ses af teksten, om hun er identisk med den prostituerede, som Jesus priste for at have vist ham stor kærlighed ved at vaske og salve hans fødder ('hun har elsket meget', kap. 7, v. 37 ff.). At Maria Magdalene skulle have været en slags kæreste eller hustru for Jesus, skyldes også en senere sentimentalisering af historien. (Om prostituerede i øvrigt: Jerusalem vrímlede med dem, hvilket hang sammen med, at gifte mænd efter Moseloven kun straffedes for 'hor', hvis det drejede sig om et forhold til en anden mands hustru. For gifte kvinder var straffen for utroskab derimod under alle omstændigheder døden ved stening).

Hos Lukas finder vi bl.a. beretningen om eftergivelsen af to tjeneres gæld, hvor Jesus anfører, at dén, der blev eftergivet mest, var ham, der bagefter elskede herren mest. I samme retning går lignelsen om den fortabte søn. Visse kristne sekter og f. eks. en fantast som den russiske munk Rasputin, der vandt indpas ved zar-hoffet i begyndelsen af forrige århundrede, har på baggrund af disse fortællinger ligefrem anstrengt sig for at synde særlig kraftigt for på den måde at 'komme Gud nærmere', elske ham endnu højere og blive elsket endnu højere og tilgivet endnu mere af ham. '*Pecca fortiter sed fortius fide in Christum*', sagde Martin Luther i en lignende tankegang: 'Synd kraftigt, men tro endnu kraftigere på Kristus'.

Et højdepunkt hos Lukas er skildringen af en lovkyndig, altså én, der kender Moseloven, der spørger Jesus om, hvad han skal gøre for at få evigt liv. Da han tilføjer, at han synes at han har opfyldt kravet om at elske Gud og sin næste som sig selv, spørger han Jesus videre: '*Men hvem er min næste?*' Og Jesus fortæller da lignelsen om den barmhjertige samaritaner, der viser, at dén, der øver barmhjertighed (uanset hans nationalitet) er sine medmenneskers næste (kap. 10, v. 25 ff.).

Ved et møde med saddukæerne, det jødiske parti der ikke troede på et liv efter døden, argumenterer Jesus (kap. 20, v. 27 ff.) med, at Gud i en åbenbaring (den brændende tornebusk) havde sagt til Moses, at han var 'Abrahams, Isaks og Jakobs Gud'. Deraf slutter Jesus, at så måtte de tre

patriarker jo altså leve videre i det hinsidige på det tidspunkt, Gud her talte til Moses, *'for Gud er Gud for levende, ikke for døde'*. Som argument for evigt liv er det jo desværre en ren skinbegrundelse, en sofisme. Udtalelsen ligger et godt stykke under Jesus' sædvanlige niveau.

Andre fortællinger, som kun står hos Lukas, er historierne om enken i Nains søn, der opvækkes efter at være død, om den rige mand og Lazarus, og om tolderen og farisæeren i templet. Et ord, der optræder ofte i Jesus' forklaring af sine lignelser er ordet *'frelse'* (græsk: *'soteria'* = redning eller befrielse), der ikke har optrådt med samme hyppighed og styrke i de tidligere evangelier. Det bruges både konkret som frelse fra fjender eller fra døden og helt abstrakt: *'i dag er frelse kommet til dette hus'* som synonymt med troen og accepten af evangeliet om Jesus som Guds søn.

Indtoget i Jerusalem og lidelseshistorien følger også de tidligere evangelister, men bringer, selvom Lukas-evangeliet er skrevet senere, flere detaljer, bl.a. dén at Jesus sendes fra Pilatus til lydkongen Herodes Antipas og tilbage igen. De vil begge slippe for at tage stilling til præsternes anklage mod Jesus og *'skubber sorteper videre'*. Ved korsfæstelsen mangler Jesus' udbrud om, at Gud har forladt ham. Til gengæld siger han om bøddelknægtene *'Fader tilgiv dem, for de véd ikke, hvad de gør.'*

Så fortælles om de to røvere, den onde spotske og den gode, som Jesus lover at *'i dag skal du være med mig i Paradis'*, og sluttelig siger Jesus nærmest det modsatte af, hvad han gør hos Markus og Mattæus: *'Fader i dine hænder befaler jeg min ånd.'*

Opstandelsen gengives med endnu flere detaljer end hos Mattæus. Nu er der hele to *'mænd med lysende klæder'* ved graven, hvis beliggenhed kvinderne kendte i forvejen, fordi de var gået med for på afstand at se gravlæggelsen.

Samme dag møder to disciple Jesus ved Emmaus. De følges længe med ham uden at kende ham, men da han bryder brødet ved deres fælles aftensmåltid, ser de, at det er ham, hvorefter han med ét bliver usynlig. Da de vender tilbage til de andre disciple i Jerusalem, viser han sig i kød og blod for dem alle og spiser med dem. Jesus forudsiger, at Helligånden skal komme til dem og farer så til Himmels, helt præcis fra Betania, 3 km. fra Jerusalem (kap. 24, v. 50 ff.). Lukas er den eneste evangelist, som nævner himmelfarten (der gentages i hans "Apostlenes

Gerninger”) og han angiver altså endda en lokalitet for denne. At historien om himmelfarten først dukker op nu, skyldes formodentlig at medlemmer af menigheden er begyndt at spørge, hvorfor Jesus ikke mere viser sig, og hvad der egentlig er blevet af ham.

Overvejelser om Lukas-evangeliet

Selvom Lukas påstår, at han bygger på øjenvidner, og til trods for at han søger præcist at angive steder og tidspunkter, er han klart mindre troværdig end de to første evangelister. Men derfor kan specielt dét, som han er den eneste, der skriver om, jo godt alligevel være korrekt gengivet. Dog der er meget, der som fødsels- og barndomshistorien må være fri fantasi eller muligvis taget fra fromme, men helt uholdbare forestillinger hos ur-menigheden.

Jesus-skikkelsen hos Lukas er i endnu højere grad end hos Mattæus de fattiges og syndernes ven. Han tager afstand fra tanken om at et Gudsrige snart vil bryde frem. Det er ikke noget ydre men noget andet, noget, der findes inden i de troende og mellem de troende indbyrdes.

Historierne, der er vendt mod farisæerne, bliver hos Lukas næsten generelt anti-jødiske – også den jødiske lydke Herodes Antipas og hans hof skal lige nå at få spottet Jesus – medens romeren Pilatus er skildret tæt på det ejegode, skønt det dog var ham, der afsagde dødsdommen over Jesus.

Trosindholdet i Lukas-evangeliet.

Udover hvad der er trosindholdet i de to ældste evangelier, tror den kristne læser af Lukas-evangeliet på Jesus' (som det sex-fjendtligt kaldes:) 'ubesmittede' undfangelse (altså på, at han er avlet uden et sædvanligt samleje) og på Helligåndens stærke virke iblandt kristne mennesker. Han eller hun tror på frelse/befrielse fra både død, helvede, synd og fjender for den, der tror, og som i Jesus' navn øver barmhjertighed.

14. Kapitel. Johannes-evangeliet

Referat:

Det fjerde evangelium er meget forskelligt fra de tre første. Det skildrer selvfølgelig også Jesus' liv, død og opstandelse, men der er ganske store forskelle i beskrivelsen af faktiske forhold, og vægten lægges andre steder.

Johannes gør heller ikke direkte brug af tekststykker fra de tidligere evangelier.

Johannes-evangeliet har et universelt og egentlig tidløst filosofisk-religiøst verdenssyn, som slet ikke findes i de andre evangelier. Jesusfortællingen bliver hos Johannes sat ind i denne filosofiske sammenhæng, der er påvirket af samtidige hellenistiske (= senantikke, græsk inspirerede) tankeretninger. Man kan sige, at forfatterens personlighed og tankeverden, fordi den er så afvigende, præger beretningen hos Johannes mere tydeligt end i de tre andre evangelier. Der var i oldkirken oprindelig en vis skepsis mod at medtage Johannes teksten i det kristne trosgrundlag på grund af dens specielle karakter.

Det er lidt svært – men selvfølgelig ikke umuligt – at forestille sig, at en ung galilæisk fisker som disciplen Johannes i sit efterfølgende virke er blevet skolet i den hellenistiske filosofi og har lært at beherske det græske sprog så godt, som evangeliets forfatter gør. Selvom jeg personlig er ret sikker på, at det er disciplen Johannes, der har skrevet evangeliet, må det selvsagt indrømmes at det er tvivlsomt.

Johannes-evangeliet har ligesom Markus-evangeliet ingen legender om Jesus' fødsel og barndom. Det indledes i stedet med den berømte fortale om *Logos*, 'Ordet': *'I begyndelsen var Ordet, og Ordet var hos Gud, og ordet var Gud osv.'*

Der er gjort talrige forsøg på at tolke denne tekst. Her følger mit bud på, hvad teksten siger mig.

Det græske ord 'logos' betyder bl.a. ord, tale eller mening, ja overhovedet både det at skildre og fremstille noget og dét, der skildres og fremstilles.

Ifølge græsk filosofisk tankegang var logos noget, som mennesker ikke fatter, men som bevirker og bestemmer alt. I den hellenistiske verden som også omfattede Israel på Jesus' tid var det opfattelsen, at logos var selve det guddommelige, verdensfornuften, den indre mening bag den

synlige verden. Men i begrebet ligger også, at logos er en stemme, en meddelelse fra guden, hans tale, hans ord til verden og os.

Johannes indleder med at sige, at Logos er det samme som Gud. Og han knytter med ordene *'I begyndelsen var Ordet...'* direkte an til indledningen af Det gamle Testamente i Første Mosebog: *'I begyndelsen skabte Gud... osv.'*

Min forståelse af teksten er følgende:

'Ordet' er et navn for Gud, den Gud der har eksisteret al tid. Alt er skabt af *'Ordet'*. *'Livet'* var i *'Ordet'*, og livet kalder Johannes for *'menneskenes lys'*, dette at vi overhovedet sanser. Dette liv, dette lys eller denne sansning eksisterer og *'skinner'* midt i universets mørke som en uforståelig gåde, *'og mørket begreb det ikke'*. Vi mennesker fattede ikke, hvem og hvad vi selv var.

Da opstod der først et menneske, Johannes Døberen, der i forvejen skulle vidne om *'lyset'*, dvs. om Jesus, for Jesus er *'det sande lys, som oplyser hvert menneske'*. Jesus er livet, alt liv, vores alles indre lys, der fra begyndelsen var hos Gud. Og Johannes Døberen skulle altså vidne om lyset = livet = Jesus.

Og samtidigt med at verden er skabt af Gud, kom Gud så selv i sin Jesus-identitet ind i verden, siger teksten videre, men her kendte man ham ikke. Dog, de få, som forstod ham, som *'tror på hans navn'*, har han givet magt til at blive *'Guds børn'*, som ikke er "født" i kraft af menneskers vilje og egenskaber, men i kraft af Gud.

Og *'Ordet'*, Gud, blev altså *'kød'*, dvs. blev til mennesket Jesus, og vi så hvordan han var, og så derved Gud selv.

Det er selve gåden om livet, Johannes-evangeliet her tager fat på. Alt er skabt ved Ordet (= Gud = Lyset = Livet = Jesus)

Fortalen nævner, at Jesus' herlighed er *'som den énbårnes (= det eneste barns) af Faderen'* og lader derpå direkte Johannes Døberen (altså ikke forfatteren Johannes) kalde ham *'Guds søn'*.

Endelig nævner fortalen, at *'Loven'*, altså Det gamle Testaments strenge og ubøjelige regler, er kommet ind i verden ved Moses, men *'Nåden og Sandheden'* er kommet ved Jesus Kristus. Ordene *'nåde'* og *'sandhed'*, der næsten ikke forekommer direkte i de tre første evangelier er bærende ledemotiver i Johannes-evangeliet, hvor Djævelen til gengæld betegnes som *'løgnens fader'*.

Efter fortalen følger beretningen om Johannes Døberens og Jesus' møde, hvor det er Døberen, ikke evangelisten selv, der beretter, at han så Ånden fare ned over Jesus som en due. Helligånden er i lange afsnit næsten hovedpersonen i Johannes-evangeliet, og spiller endog en større rolle her end hos Lukas.

Jesus virker i nogen tid sammen med Johannes Døberen; denne henviser disciple til ham, og Jesus eller hans disciple døber også selv mennesker, noget de andre evangelier ikke taler om.

Jesus' virksomhed som forkynder og mirakelvirker indledes med fortællingen om Brylluppet i Kana, hvor han forvandlede vand til vin (kap. 2, v. 1 ff.). Hvis dette var hans første mirakel, er det underligt, at det overhovedet ikke er nævnt hos de andre evangelister.

På sin første rejse til Jerusalem driver Jesus så kræmmerne ud af templet (kap. 2, v. 13 ff.). I de andre evangelier bliver dette først nævnt i forbindelse med tilfangetagelsen og domfældelsen af Jesus. Johannes har muligvis anbragt skildringen i indledningen til sin fortælling på grund af dens symbolske betydning: Jesus, der renses religionen for det uvedkommende.

I Johannes-evangeliet rejser Jesus adskillige gange til Jerusalem, medens de andre evangelister (bortset fra Lukas' barndomslegende om den 12-årige Jesus i templet) kun nævner den sidste rejse.

Vi får forklaringen på et rygte blandt jøderne om, at Jesus skulle have sagt, at han ville *'nedbryde og opbygge templet på tre dage'*. Johannes siger, at Jesus mente *'sit legemes tempel'*, altså at han skulle dø og genopstå tre dage efter.

I øvrigt taler Johannes meget lidt om farisæere og slet ikke om skriftkloge. Al ondsindet modstand mod Jesus tilskrives direkte over én kam 'jøderne'.

Helligåndens komme til mennesker beskrives som en *'genfødsel'* og *'Ånden blæser, hvorhen den vil, og du hører dens susen, men du véd ikke, hvorfra det kommer, og hvor det farer hen. Således er det med enhver, der er født af Ånden'* (kap. 3, v. 8.).

Og Jesus forklarer om sig selv og sin gerning, at målet er, at mennesker ved tro skal kunne vinde evigt liv (kap. 3, v. 16):

'Således elskede Gud verden, at han gav sin énbårne søn, for at enhver som tror på ham ikke skal fortabes, men have evigt liv'.

Skildringen af Guds kærlighed og af kærlighed mellem disciplene og Jesus indtager en helt anden dominerende plads i Johannes-evangeliet end hos de andre evangelister. Ligesom 'nåde' og 'sandhed', er 'kærlighed' et nøgleord i beretningen. *'Gud har ikke sendt sin søn til verden for at han skal dømmes verden, men for at verden skal blive salig ved ham. Den, som tror på ham, dømmes ikke'* (kap. 3, v. 17).

Men nåden er dog stadig ikke for alle: *'Den, som ikke tror, er allerede dømt... Lyset er kommet til verden, og menneskene elskede mørket mere end lyset, for deres handlinger var onde. Thi enhver, som gør ondt, hader lyset og holder sig borte fra lyset for at undgå at blive klar over sine handlinger'* (kap. 3, v. 19 ff.).

Man kan måske sige, at 'dommen' eller 'fortabelsen' for Johannes betyder selve den elendighed der ligger i, at man ikke har del i de troendes 'højere bevidsthed' i Lyset. Men klart er det dog, at det evige liv i hvert fald kun er for de troende.

Ved mødet med en samaritansk kvinde på en rejse tilbage fra Jerusalem siger Jesus, at *'Gud er ånd'*. Og samaritanerne bruger betegnelsen *'Verdens Frelser'* om Jesus. Begge dele er karakteristiske for tonefaldet i dette evangelium. Ordene 'frelse' og 'frelser' er meget sjældne især i de to første evangelier, og Markus og Mattæus taler heller ikke om 'verden' men om Israel (og om enkelte fromme ikke-jøder), og tanken om Gud som 'ånd' ville nok være alle de tre andre evangelister ret fremmed.

Nu følger en ny rejse til Jerusalem med fortællingen om de syge ved Bethesda Dam, der heller ikke findes i de andre evangelier. Jesus prædiker, at også de allerede afdøde, som har været gode i livet, skal *'gå frem til livets opstandelse'*. Herved ser det for mig ud som om det spørgsmål bliver løst, som ellers har optaget kirken og de kristne meget, nemlig om, hvorvidt mennesker, der har levet før Jesus' tid, kunne få del i det evige liv.

Bespisningen i ørkenen, vandringen på søen og visse andre fortællinger fra de øvrige evangelier nævnes også hos Johannes. Jesus kalder sig selv *'Livets brød'* og siger, at han *'er det levende brød, som kom ned fra Himmelen. Hvis nogen spiser af dette brød, skal han leve til evig tid, og det brød, som jeg vil give, er mit kød, som jeg vil give for verdens liv... Dersom I ikke spiser Menneskesønnens kød og drikker hans blod, har I ikke livet i jer. Den, der spiser mit kød og drikker mit blod, har et*

evigt liv, og jeg skal oprejse ham på den yderste dag'. (kap. 6, v. 53-54). Johannesevangeliet har mærkeligt nok ingen skildring af nadverens indstiftelse som 'Den nye Pagt', men her siger Jesus altså noget i samme retning. For jøder må tanken om at "drikke blod" have virket højst ubehagelig – også selvom det kun er ment symbolsk. Det er ikke ligefrem i overensstemmelse med jødernes lære om, hvad der er "rent" – kosher. Da disciplene ikke forstår meningen med ordene, tilføjer Jesus (med en meget 'Johannes-agtig' forklaring): *'Det er Ånden som levendegør, kødet nytter intet. De ord som jeg taler til jer er ånd og liv'* (kap. 6, v. 63). Men det berettes så, at mange disciple efter disse udtalelser skilte sig fra ham. Det kunne tyde på, at udtalelsen om at spise kød og drikke blod virkelig har været præcis så drastisk, som Johannes gengiver den. Men tilføjjelsen om, at det er Ånden, der levendegør, må så muligvis stå for Johannes' egen regning.

Herefter fortæller Johannes, at Jesus spår, at Helligåndens skal komme, efter at han er død.

Nu følger i kap. 8 skildringen af kvinden, som blev grebet i hor (*'den skyldfrie kan kaste den første sten'*). Den er skrevet i et helt andet sprog end resten af evangeliet og må være indsat på et senere tidspunkt, men kan selvfølgelig godt stamme fra en tidligere kilde.

På den sidste Jerusalemsrejse opvækker Jesus vennen Lazarus, der er død. Det er her, vi hører Jesusordet *'Jeg er opstandelsen og livet'* (kap. 11, v. 25-26).

Ifølge Johannes er det denne begivenhed, der bliver den direkte årsag til Jesus' arrestation og domfældelse. Det er meget besynderligt, at ingen af de andre evangelister beretter om dette.

Efter indtoget i Jerusalem følger taler til folket og scenen, hvor Jesus vasker disciplenes fødder, men ved skildringen af den sidste nadver er der som sagt ingen omtale af vinen og brødet som *'den nye pagt'*.

Jesus' sidste ord til disciplene skildres over mange sider og kan selvsagt ikke være et ordret referat. Alligevel har man fornemmelsen af at være tæt på. Muligvis fordi evangeliets forfatter her direkte nævner Johannes/sig selv under betegnelsen *'den discipel, som Jesus elskede, og som (ved måltidet) lå op ad Jesus' skød'*. (I den danske bibeltekst hedder det lidt kropsforskrækket: *den discipel, som 'sad til bords lige ved siden af Jesus'*). Der var mellem Jesus og Johannes givetvis tale om en intim åndelig forbundethed, som man kender det fra andre

skildringer af hellenistiske mandsvenskaber. Og at man lå til bords og måske også rørte ved hinanden var almindeligt i oldtiden. Det er klart, at den autoriserede 'oversættelse' forsøger at komme uden om dette af frygt for, at komme til at antyde noget homoseksuelt.

Under alle omstændigheder er der en stærk personlig tone i skildringen af nadveren, hvor Jesus bl.a. taler om Helligånden, som han her giver en mærkelig personagtig betegnelse '*Talsmanden*', dén 'anden Talsmand', sandhedens ånd, der skal komme efter hans død og blive hos disciplene til evig tid og være deres lærer i alle ting. Betegnelsen 'Talsmand' (græsk: 'parakléitos'), som Johannes er alene om at bruge, betyder egentlig 'advokaten' eller '*forsvareren*'. I denne betydning må ordet sigte til, at 'Helligånden' fører menneskenes sag for Guds domstol. I hellenismens tankeverden optræder ordet imidlertid også som betegnelse for en hjælper, der sendes for at føre menneskene frem ad vejen til Gud, en slags '*mystagog*', der leder os ind igennem mysteriet. Hos Johannes har ordet tilsyneladende snart den éne, snart den anden betydning.

Jesus byder flere gange disciplene at '*elske hverandre*', og siger om sig selv, at han '*er vejen, sandheden og livet*'. Om det evige liv siger Jesus, at der i hans faders hus er '*mange boliger*' og at han går bort for at '*gøre en plads rede*' til disciplene.

Sidste afsnit (kap. 17) af Jesus' ord til disciplene indledes således: '*Far, timen er kommet. Herliggør din søn, for at sønnen kan herliggøre dig, ligesom du har givet ham magt over alle mennesker, for at han kan give evigt liv til alle dem, du har givet ham. Og det evige liv er, at de kender dig, den eneste sande Gud, og ham du har udsendt, Jesus Kristus. Jeg har herliggjort dig på jorden ved at fuldføre den gerning, du har givet mig at gøre. Far, herliggør mig nu hos dig med den herlighed, jeg havde hos dig, før verden var til*'.

Og Jesus slutter:

'Retfærdige Far, verden har ikke kendt dig, men jeg har kendt dig, og (disciplene) har erkendt, at du har udsendt mig; og jeg har gjort dit navn kendt for dem og vil gøre det kendt, for at den kærlighed, du har elsket mig med, skal være i dem, og jeg i dem'.

Den gentagne gribende bøn om herliggørelse synes at vise, at Jesus faktisk slet ikke er sikker på, at Gud vil gribe ind i naturens orden og opvække ham fra de døde.

Er 'det evige liv' ligesom 'Himmeriget' i denne Johannes-tekst blevet til noget rent dennesidigt, jordisk, til dét 'at kende Gud'? Vel næppe, selvom nogle har udlagt teksten sådan. At mennesker vil kunne opstå fra de døde er stadig det absolutte hovedemne også hos Johannes.

Sidste del af Johannes-evangeliet er som i de øvrige evangelier skildringen af domfældelsen, lidelseshistorien, døden og opstandelsen. Der er en overraskende forskel i dateringen af begivenhederne. Påsken, 'de usyrede brøds fest', var hos jøderne en mindefest for udgangen fra Egypten under Moses' førerskab. Da dødsenglen gik gennem Egypten og dræbte alle førstefødte (den 10. af 'Egyptens plager') gik han uden om jødernes huse, fordi de efter Herrens vejledning havde smurt blodet af et lam på deres døre. Dette fejredes på Jesus' tid ved at man bragte lam til ofring i templet den første festdags eftermiddag. De slagtede dyr blev så udleveret til de enkelte husstande, hvor de indgik i aftensmåltidet. Det er tilsyneladende dette måltid de øvrige evangelier beskriver som den sidste nadver, hvorefter Jesus bliver arresteret om natten og korsfæstet næste dag. Hos Johannes korsfæstes Jesus imidlertid samtidigt med at lammene slagtes i templet, altså en dag tidligere, hvad der selvfølgelig giver en vis symbolsk sammenhæng: hans blod redder os fra døden, ligesom lammenes blod reddede jøderne i Egypten.

Johannes skildrer forhørene hos jøderne og romerne. Til Pilatus siger Jesus, at hans rige ikke er af denne verden, men at han er født og kommet til verden for '*at vidne om sandheden*'. Og sandheds-temaet i evangeliet får så i kap. 18, v. 38 den romerske skeptikers berømte ord med: '*Hvad er sandhed?*'. Pilatus lader Jesus piske i det forgæves håb om, at hans blodige udseende vil kunne vække mængdens medlidenhed, og fremstiller den torterede Jesus for folket med ordene '*Se hvilket menneske!*'.

Ved korsfæstelsen står Jesus' mor, Maria, sammen med bl.a. Maria Magdalene og '*den discipel Jesus elskede*', altså Johannes selv, neden for korset. Og Jesus beder om at Johannes vil tage sig af hans mor. Da han siger, at han tørster, rækker man ham svampen med syrlig vin (i den traditionelle oversættelse: 'eddike'), hvorefter han udånder med

ordene *'Det er fuldbragt!'* et kors-ord, der ikke findes hos nogen af de andre evangelister, og som – synes jeg – passer lige en anelse for godt til hele planen og opbygningen i Johannes-evangeliet til, at jeg tør tro på det.

Lidt omstændeligt fortælles herefter, at man på grund af sabbatten tager de endnu levende røvere og liget af Jesus ned fra korsene og knuser røvernes knogler, så de kan dø, medens man undlader dette ved Jesus. Man forsikrer sig i stedet om at han allerede er død ved at stikke et spyd i siden på ham, hvor man så ser, at *'der straks flød blod og vand ud'*. Johannes er den eneste af evangelisterne, der anfører dette formentlige bevis for, at døden vitterligt var indtruffet: lungerne var fyldt med væske. Johannes understreger (kap. 19, v. 34-35) til overflod: *'Den der har set det, har vidnet om det, for at også I skal tro – og hans vidnesbyrd er sandt, og han véd, at han taler sandt'*.

Nu følger en skildring af gravlæggelsen med den afvigelse fra de tidligere evangelier, at Jesus' legeme allerede her salves og omvindes med linnedklæder. Hos Markus og Lukas er årsagen til, at kvinderne går til graven efter sabbatten, at de vil ud for at salve liget.

Fortællingen om opstandelsen er højst levende og dramatisk. Her hos Johannes går først Maria Magdalene alene ud til graven og ser, at dækstenen er væk. Hun løber til Peter og *'den discipel, Jesus elskede'* og siger *'De har fjernet Herren fra graven...'*. Peter og Johannes løber nu ud til graven, og Johannes fortæller, at han løb hurtigst og kom først. Han kiggede ind og så ligklæderne ligge der, men gik dog ikke ind, før Peter kom til. At Jesus ikke var der, siges ikke direkte, men der står, at Johannes *'så og troede'*, og at han indtil da ikke havde forstået Skriftens (Det gamle Testaments profetiers) ord om, *'at han skulle opstå fra de døde'*.

Maria Magdalene står uden for graven og græder; det siges ikke om disciplene er gået igen, men det ser sådan ud, medmindre der simpelthen er blevet byttet om på to tekstafsnit, således at det følgende henviser til Maria Magdalenes første besøg ved graven, hvad der faktisk ville give en noget bedre mening:

Pludselig ser hun to engle inde i graven. De spørger, hvorfor hun græder, og hun siger, at det er fordi *'de har fjernet min Herre, og jeg véd ikke hvor de har lagt ham hen'*. Hvis Johannes ved den tomme grav havde indset, at Jesus var opstanden, har han altså ikke bekymret sig

om at fortælle det til Maria Magdalene. Nu vender hun sig imidlertid om (uden at spørge englenerne, de himmelske sendebud, nærmere om, hvad de måske kunne fortælle – underligt!) og ser Jesus stå der, men, som det hedder, *'hun vidste ikke, det var Jesus, ... hun mente, det var (gravpladsens) havemand'*, til hvem hun så siger *'... hvis det er dig, der har båret ham bort, så sig mig, hvor du har lagt ham, så jeg kan hente ham'* (kap. 20, v. 15-16). Først, da han derefter siger hendes navn, genkender hun ham som Jesus.

Om aftenen, da disciplene spiser, som det betones: for aflukkede døre, viser Jesus sig for dem med sår i hænderne og siden. Han ånder på dem og siger *'Modtag Helligånden!'* – altså helt forskelligt fra beretningen om Helligåndens komme i Apostlenes Gerninger, (se p. 88). Historien om den vantro Thomas, der ikke er med ved det første møde, men som først ser Jesus (igen for aflukkede døre) otte dage senere, giver anledning til den morale der lægges i Jesus' mund *'Salige er de, som ikke ser og dog tror!'* (kap. 20, v. 29).

Det efterfølgende slutkapitel (kap. 21) i Johannes-evangeliet er med allerstørste sandsynlighed en senere tilføjelse, som imidlertid godt kan være skrevet af forfatteren til resten af evangeliet. De sproglige forskelle, der er mellem forskellige (afsnit af) Det nye Testaments Johannes-tekster, kan muligvis helt eller delvis forklares ved at selve nedskrivningen af fortællingerne er blevet overladt til forskellige skrivere, der så har formuleret det, evangelisten har sagt, i deres egen stil.

I kapitel 21 skildres endnu et møde med den opstandne Jesus, men evangeliet rummer ingen beskrivelse af nogen himmelfart. Det er som om forfatteren måske venter, at der kan komme flere tilsynekomster endnu.

Der fortælles i dette kapitel om Peters fiskedræt og om, at Jesus siger til Peter, at han skal vogte hans lam og være hyrde for hans får. Jesus spør, at også Peter skal korsfæstes, og Peter spørger så, hvad der skal ske med Johannes, der står ved siden af.

Jesus siger så lidt uvenligt *'Hvis jeg vil, at han skal leve til jeg kommer (igen), hvad angår det så dig?'* Johannes refererer, at dette gav anledning til et rygte blandt 'brødrene' om at Johannes var blevet erklæret udødelig. Det giver ham så anledning til at præcisere, at det, der blev sagt, faktisk kun var, at Jesus kunne – men ikke nødvendigvis ville – vælge at lade Johannes leve helt frem til sin genkomst. Denne

passus, der afslutter evangeliet, spejler muligvis det forhold, at Johannes var blevet usædvanligt gammel på tidspunktet, hvor kapitel 21 blev skrevet.

Overvejelser om Johannes-evangeliet

Kristendommen, som vi kender den i dag, har fået utroligt meget af sit indhold fra dette éne, sent skrevne og stærkt afvigende evangelium. Man kan vel uden at gå nogle af de øvrige evangelister for nær også tilføje, at Johannes-evangeliet indeholder noget af det smukkeste, der er skrevet om Jesus og sagt af ham.

Der er mange uforklarlige afvigelser fra de øvrige evangelier:

- Indledningen af Jesus' virksomhed ved brylluppet i Kana.
- Placeringen af Tempelrensningen som begyndelsen på hans konfrontation med jøderne.
- Lazarus' opvækkelse som den endelige årsag til at Jesus arresteres.
- Den manglende indstiftelse af nadveren, 'den nye pagt'.
- Dateringen af korsfæstelsen.
- Ordene på korset.
- Beretningen om opstandelsen,
- skildringen af Helligåndens komme og
- den manglende himmelfærd.

Til disse ydre forskelle kommer den indre forskel i beskrivelsen af Jesus' person og budskab. Tanken om et nært forestående gennembrud af Guds rige er ganske borte. Det samme gælder forestillingen om alternativerne efter døden: pinsel i Helvede eller salighed i Himmerige, som næsten er helt udvisket. I stedet er fortabelsen tilsyneladende selve den tilstand man er i, når man ikke kender Gud. Og Himmeriget eksisterer i og mellem mennesker, der kender Gud, ved at de tror på Jesus som hans søn. Disse vil arve evigt liv. Og buddet til dem er, at de skal elske hinanden. Gud er ikke blot 'streng, men retfærdig', eller gådefuldt uransagelig, nej, han er fuld af kærlighed, han elsker verden. Nøgleordene i Johannes-evangeliet: Liv, lys, sandhed og kærlighed, forekommer meget lidt i de øvrige evangelier.

Alle disse forskelle kan hidrøre fra, at Johannes var ganske ung, da han oplevede begivenhederne omkring Jesus. Hvor han ikke har haft præcise erindringer mere end 60 år efter, har han i stedet givet os sin egen forklaring af begivenhedsforløbet. I de filosofisk-teologisk prægede afsnit finder jeg derfor ikke, at Johannes er så troværdig som Markus (og – med forbehold – til dels Mattæus).

Trosindholdet i Johannes-evangeliet.

Selvfølgelig er dette evangeliums trosindhold for det meste identisk med, hvad de øvrige evangelier indeholder. Men der er altså ingen ubesmittet undfangelse eller fødselsberetning at overveje. Frelse er i meget høj grad udtryk for den tilstand, der indfinder sig af sig selv ved troen på Jesus som Guds søn. Jesus er identisk med Gud, han er 'lyset' i verden og i menneskenes bevidsthed, meningen med verden. Han er selve livets egen kraft. Fortabelse er ikke evig pine i Helvede, men simpelthen dette *ikke* at være bevidst om Jesus og lyset, *ikke* at tro på ham som åbenbaringen af Gud, som Guds søn. Den, der tror, vinder et evigt liv. Jesus er opstanden fra de døde, men er måske ikke faret til himmels endnu, da evangeliets forfatter afslutter sin tekst.

15. Kapitel. Andre af Det nye Testaments skrifter

Om Paulus' breve

Evangelierne er ikke de tidsmæssigt ældste eksisterende omtaler af Jesus' liv og af korsfæstelsen, der formentlig skete år 30 e. Kr. De fik deres endelige, nedskrevne form senere. *Paulus' breve* fra årene ca. 48-61 e. Kr. er de første nedskrevne vidnesbyrd, vi har fået overleveret. Her er dog ikke tale om egentlige beretninger, for Paulus forudsætter, at hans læsere kender historien. Det samme forudsættes i Apostlenes Gerninger, fra tidsrummet år 80-100 e. Kr., der er en fortsættelse af Lukas-evangeliet og handler om begivenhederne i perioden ca. år 30-62 e. Kr.

Paulus, der formentlig er født mellem år 10 og år 15 e. Kr., var jøde af en familie med det privilegerede romerske (stats)borgerskab, bogligt uddannet og tilhørte oprindeligt farisæer-partiet. Den unge mand var i tiden efter Jesus' korsfæstelse med til nidkært at forfølge Jesus-tilhængerne og overværede bl.a steningen af den første kristne martyr, Stefanus.

På en rejse fra Jerusalem til Damaskus år 31 e. Kr. fik Paulus imidlertid en psykisk oplevelse, en åbenbaring, der fik ham til at omvende sig. Han opsøgte de kristne i Damaskus og modtog her dåben. Han knyttede også kontakt til Peter, Johannes og til Jesus' bror Jakob i Jerusalem, og de anerkendte ham som apostel på linje med sig selv. Siden blev han den kristne menigheds første store hedningemissionær. Han grundlagde og besøgte en lang række menigheder i hele det østlige middelhavsområde og nåede måske endog til Spanien.

Ypperstepræsterne i Jerusalem ønskede Paulus henrettet. Det undgik han ved at henvise til sit romerske borgerskab og ved at appellere sin sag direkte til kejseren, men alle eller en stor del af sine sidste leveår fra ca. år 56 e. Kr. måtte han tilbringe i henholdsvis beskyttelsesarrest hos romerne i Jerusalem og Kæsarea og i fængsel i Rom, hvor han formentlig blev halshugget under kejser Neros kristenforfølgelser år 64 e. Kr. Det er sandsynligt, at han faktisk ligger begravet under kirken San Paolo fuori le Mura mellem Rom og Ostia.

Paulus har haft meget stor indflydelse på udformningen af kristendommen som en religion ved sin missionsvirksomhed og ved sine breve.

Paulus' tro er i det væsentlige den samme som evangelisternes. Han betragter sig selv som én af dem, der har set den opstandne Jesus, nemlig på vejen til Damaskus, og også han venter, at Jesus skal komme igen, men han advarer mod spekulationer om, hvornår dette vil finde sted.

Det fortælles i Apostlenes Gerninger, at også Paulus, ligesom flere af de andre apostle udrettede mirakler. Hans autoritet i menigheden kan bl.a. ses af, at han ved en enkelt lejlighed gik i rette med Peter, fordi denne ikke var konsekvent i bruddet med jødiske spisevaner.

Om Apostlenes Gerninger

I *Apostlenes Gerninger* skildres den første tid efter Jesus' død og opstandelse. Jesus viser sig for disciplene og omtaler Helligåndens komme. Han farer til Himmels, og på halvtredsidstyvendedagen for korsfæstelsen (50 hedder på græsk 'pentekóste' = vores ord 'pinse') indtræffer så den sidste store åbenbaring, hvor det guddommelige bryder frem for disciplene (kap. 2):

De sidder samlet, da en lyd som af et kraftigt vindstød fylder huset, hvor de sidder. Tunger som af ild viser sig og fordeler sig på hver enkelt af dem, og disciplene begynder at tale dels på alle mulige sprog, som de i forvejen ikke havde kendskab til og dels helt uforståeligt. Folk udefra kommer til, da de hører vindsuset. Man undrer sig over disciplenes uforståelige 'tungetale', men nogle spotter og siger, at de jo nok er fulde. Peter tilretteviser så tilskuerne og siger, at fuldskab er usandsynlig på et så tidligt tidspunkt på dagen, og han prædiker for dem om Jesus' opstandelse. Og nogle af dem lader sig overbevise og modtager dåben.

I den følgende tid modtager disciplene atter og atter Helligånden, hvilket i begyndelsen stadig ledsages af tungetale. De udretter mirakler, omvender flere og flere og forfølges af farisæerne og kredsen omkring ypperstepræsterne. Snart omvendes også ikke-jøder til troen, og langsomt opstår kristendommen som andet og mere end blot en ny jødisk trosretning. Den gælder for alle. Netop universaliteten bliver et kendemærke for den nye religion, den ligestiller alle nationaliteter, rig og fattig, fri og slave og endog mand og kvinde, selvom Paulus – uden at støtte sig på noget Jesus har sagt – har nogle forbehold med hensyn til kvinders stilling.

Overvejelser om Apostlenes Gerninger og Paulus breve

Fortællingen om Pinseunderet, Helligåndens komme, som en åbenbaring af Gud, er skildret helt anderledes end i Johannes-evangeliet. Den er også på samme måde som mirakelfortællingerne lidt vanskelig at forholde sig til. Et særligt problem ligger i, at fortællingen ret åbenlyst er tænkt som en modfortælling til Det gamle Testaments beretning om den babyloniske sprogforvirring (Babelstårnet, der skulle nå helt op til Gud, men hvis opførelse Gud standsede ved at lade arbejderne begynde at tale forskellige sprog, så de ikke kunne forstå hinanden).

Det har nok også været nødvendigt for forfatteren at omtale rygter om, at disciplene var fulde. Blandt Jerusalems borgere har dette vel været en nærliggende forklaring på den forvirrende begivenhed. Men at ét eller andet er sket, kan det være svært at nægte, spørgsmålet er blot hvad.

Tungetalen, der kom sammen med Helligånden, blev et udbredt fænomen i ur-kirken og eksisterer den dag i dag blandt visse sekter. Paulus nævner tungetale som noget, der skal forsvinde. Han har måske betragtet den som en 'from ekstase', et forbigående modefænomen i menighederne.

Paulus breve og Apostlenes Gerninger beretter med en meget stor grad af troværdighed om, at apostlene altså faktisk troede, at Jesus var opstået fra de døde. Denne tro var så stærk, at de var villige til at tåle forfølgelse og gå i døden for den. Den var så overbevisende, at tusinder og atter tusinder gik over til troen på Jesus som Guds opstandne søn. Dette er måske, når det kommer til stykket, det allerstørste 'mirakel'.

16. Kapitel. Sammenfatning

Grundfortællingen i Det nye Testamente om Jesus' liv og død er ganske givet korrekt både i de store linjer og i mange detaljer. Denne mand har levet og er blevet korsfæstet ca. år 30. Han opfattede sig selv som 'Guds søn', noget, der for ham med datidens verdensbillede ikke kunne volde særlige forståelsesmæssige problemer. Jesus giver imidlertid også udtryk for, at Gud og han selv, Sønnen, ligefrem er ét.

Han samlede en tilhængerskare, der i vidt omfang så ham som Messias-kandidat og som en mulig genopretter af en fri jødisk stat, af Davidsriget. Mange har også troet, at verdens afslutning var nær, og at Gudsriget ville bryde igennem, således at Gud og hans Søn, der var omtalt i Det gamle Testaments profetier som 'Menneskesønnen', ville oprette et Himmels rige på jorden. De forskellige opfattelser er til dels smeltet sammen i evangelierne.

Det er ikke muligt præcist at se, hvad Jesus selv har ment om disse meget højspændte forestillinger. Billedet af ham skifter i de 4 evangelier, hvilket i øvrigt ikke i sig selv gør dem utroværdige. Tværtimod ville det svække troværdigheden, hvis der var præcis overensstemmelse i alle teksterne. Det er jo for eksempel et velkendt forhold i retssager, at vidner til den samme begivenhed, helt uden skjulte hensigter ofte opfatter de samme hændelser vidt forskelligt. Og Jesus har ikke været let at beskrive med ord.

Det ser dog ud til, at Jesus i de ældste evangelier i højere grad er skildret som kandidat til at blive en kongelig Messias. Han forventede, at det guddommelige ville bryde frem i verden, og at han selv var tiltænkt hovedrollen i dette kosmiske drama. I de ældste evangelier taler han netop specifikt om Gudsrigets gennembrud i en snarlig fremtid, medens dette nedtones i de senere skrifter, således at Gudsriget til sidst bliver opfattet som det 'Himmerige' der eksisterer i et troende menneske og mellem de kristne indbyrdes. Det kan jo nok hænge sammen med, at Gudsrigets gennembrud i form af en kosmisk omvæltning, hvor Jesus viste sig i skyerne, efterhånden fremstod som en uholdbar forestilling.

Historisk korrekt er utvivlsomt skildringen af Jesus' konfrontationer med Farisæerne. Det virker ret sikkert, at hans religiøse pointe har været, at det ikke nytter noget at efterfølge Moseloven ned til det

allermindste bud: alle har alligevel ”syndet” dvs. overtrådt reglerne i et eller andet omfang og ville være hjemfaldne til Guds straf, hvis der ikke var en anden løsning. Der er egentlig ikke noget mærkværdigt i, at Jesus hos Markus opfattes som stående på et mildere standpunkt end Moseloven, mens han hos Matthæus opfattes som strengere end den. For hans strenge tolkning af Moseloven er jo – selvom den nok kan have ængstet mange af hans tilhørere – netop tæt ved at være på skrømt, da han kun bruger den til at vise en enkel vej til frelse for alle, nemlig ved troen. Den løsning som Jesus peger på er, at man ved at tro på ham som Guds søn, kan blive frelst fra Guds vrede og vinde opstandelse efter døden til et evigt liv. Jesus har sikkert ikke afvist, at fromme gerninger stadigvæk var et vigtigt led i at nå saligheden, men billedet af de fromme gerningers betydning veksler lidt fra det ene evangelium til det andet.

Spørgsmålet om frelse fra ’Guds vrede’ bliver i de senere evangelier overskygget af lovprisningen af Guds kærlighed til menneskene, som netop ytrer sig i fremkomsten af Jesus. Men i øvrigt er det klart, at Jesus’ gudsbillede er afgørende anderledes end Det gamle Testaments. Gud er for ham ikke så meget ’Herren’, men netop Faderen, ’Abba’. Der er også en særlig mildhed i mange (om end ikke i alle) Jesus-ord. Han opstiller herved éne mand en mod-verden til det omgivende romerriges brutale kultur og til farisæernes strenghed, og tager parti for ’taberne’: ’de fattige i ånden’ osv.

Det endelige bevis for sandheden af Jesus’ budskab skulle ifølge ham selv være, at han ville blive pint og henrettet, hvorefter han på tredjedagen ville overvinde døden og opstå. Han skulle *’dø for at mange kunne blive frelst’*. Han må altså have ment, at Gud igennem ham på én eller anden måde ville *ritualisere* sit forhold til menneskeheden, ville gennemføre et helligt ritual, ved selv i sin Jesus-identitet at gennemleve et menneskes pinefulde død som en slags (son)offer.

oooOOOooo

Jeg bør vel rimeligvis som afslutning på denne del af bogen give mit eget bud på, hvem og hvad Jesus efter min opfattelse var.

Først og fremmest hæfter jeg mig ved originaliteten i hans budskab: sympatien med ”de små” og udstødte i samfundet. Her er virkelig tale om noget historisk nyt.

Vi véd ikke så forfærdelig meget om hans personlighed, og evangelisterne fremstiller ham jo forskelligt: fra den brutale verdensdommer hos Markus til den livbringende kærlighedsforkynder hos Johannes. Vi kan dog sige med bestemthed, at Jesus var teologisk kyndig og belæst. Ligesom andre messiaskandidater i tiden var han påvirket af den generelt eksalterede stemning blandt jøderne under den romerske besættelse. Han kan i sin personlighed yderligere være blevet påvirket af, at hans far, tømreren Josef, (formentlig) døde, før han kunne lære ham at kende. Som mange faderløse, der opfinder en ”erstatningsfar”.

Jesus forkynder, at der vil komme en verdensomvæltning med ham selv i centrum. Han er totalt overbevist herom og frygter intet, når han stærkt provokerende fremfører dette budskab. Jesus imiterer alt, hvad han kan finde i Det gamle Testaments spådomme om en messias, (selv da han hænger på korset begynder han muligvis at gennemspille dramaet fra Davids 22. salme).

Når Jesus har fået den verdenshistoriske betydning, han har fået, hænger det især sammen med det voldsomme og uafrystelige karismatiske indtryk, han gjorde på sine omgivelser. Og derudover spiller det en afgørende rolle, at han gav en stemme til de besiddelsesløse masser, til slaver, kvinder og upriviligerede, til det store flertal af menneskeheden, der indtil da aldrig var blevet hørt.

FJERDE DEL

Afslutning

17. Kapitel. Er der grundlag for at tro på at Jesus opstod fra de døde?

Der er noget overraskende og forvirrende i, at Jesus gør *troen* på ham som Guds søn til det helt afgørende kriterium for at mennesker kan opnå et evigt liv. Så længe Jesus levede, kunne dette have mening, men han nævner, at troen *også efter hans opstandelse* vil være det, der skiller mellem frelse og fortabelse.

Men når Jesus forventede at hans opstandelse fra de døde ville blive det endelige *bevis* på hans guddoms-identitet, måtte han vel også forvente, at dette ikke blot var noget, man ville *tro*. Han måtte vel forestille sig, at opstandelsen ville blive en dramatisk kendsgerning, som simpelthen ville blive noget, alle i Jerusalem, ja, i hele Israel ville *vide*, et bevist *faktum*, der ville åbne alles øjne.

Der er altså en vis modsigelse i, at Jesus på den ene side betragter sin kommende opstandelse som det endelige bevis, men på den anden side synes at forudse, at beviset ikke vil være så utvivlsomt, at alle vil tro på det, og at forudse, at det ikke ville blive væsentligt lettere at tro på hans guddommelighed efter hans død, end det var mens han levede.

Modsigelsen forsvinder selvfølgelig, hvis man går ud fra, at Jesus regnede med, at han *straks* ved sin opstandelse ville komme igen som 'Menneskesønnen i skyerne' og oprette Gudsriget på jorden. Så var troen på ham en chance man fik, medens han endnu optrådte som et almindeligt menneske; når han opstod fra de døde i sin guddommelige identitet var det for sent, for så skulle 'fårene skilles fra bukkene', de der havde troet på ham skulle frelses og resten fortages. Men han giver jo flere gange udtryk for, at der kommer til at gå i alt fald en vis tid inden hans genkomst, så vi må nok fastholde, at der er tale om en egentlig modsigelse.

Lad os tænke os til en retssag. Det er et godt og rigtigt princip, at den, der påstår noget usædvanligt eller usandsynligt, har bevisbyrden for, at det faktisk forholder sig som han siger. Dette må også – om end

selvfølgelig i ikke helt så streng form, men dog i nogen grad – gælde i trossager. Her kan man ikke forlange et fuldt bevis men dog en vis bestyrkelse.

Hvis vi nu tænker os en retssag, hvor de forskellige beretninger om Jesus' opstandelse fra de døde er vidneforklaringer, så får vi følgende billede:

Den ældste og derfor måske mest troværdige skildring findes hos *Markus*.

Her er korsfæstelsesscenen forfærdende. Jesus føler tilsyneladende, at Gud har forladt ham og dør med et højt skrig. Liget bliver usalvet lagt i graven. Tre kvinder fra menigheden kommer ud for at salve liget, da sabbatten er forbi, men ser at stenen er væltet fra graven. En uidentificeret mand i hvide klæder fortæller, at Jesus er opstanden, men dette fortæller kvinderne ikke videre til andre, 'thi de frygtede'.

For en kristen må Markus-evangeliets beretning (uden det påklistrede sidste kapitel) nærmest være deprimerende. Jesus havde med stor sikkerhed følt sig forladt af Gud i det afgørende øjeblik; hvis man skal tro på en opstandelse, er det eneste holdepunkt 'manden i hvide klæder'.

Men kvinderne fandt altså end ikke denne persons (eller engels?) udtalelse så vigtig, at de straks fortalte den videre til disciplene. Evangelisten Markus har i hvert fald ikke haft noget at fortælle herom. Evangelisten har først senere fået nys om kvindernes oplevelse. Kvinderne er formentlig blevet udspurgt heftigt af disciplene, da det blev klart, at der var foregået noget ved graven.

På denne baggrund må man spørge sig selv, om hændelsen med den hvidklædte mand overhovedet fandt sted. Har kvinderne ikke følt sig pressede til at sige ét eller andet i den retning? Det eneste man nogenlunde sikkert kan sige er, at stenen var væltet fra graven, og at graven var tom. Årsagerne til at liget var borte kan have været mangfoldige.

Markus-evangeliets høje grad af troværdighed bestyrkes mange steder, f.eks. ved den usminkede skildring af Peters svigt og ved at referere Jesus' omtale af, at Gudsriget vil bryde igennem i nogle af de tilstedeværendes levetid.

Hos *Mattæus* møder vi følgende billede:

Ved korsfæstelsen er Jesus' ord de samme fortvivlede som hos Markus. Kvinderne, der her er to, som er nævnt ved navn, ser allerede

langfredag, hvor graven er. Romerne har sat vagt ved graven. Da de to kvinder efter sabbatten går ud 'for at se til graven' (giver dette formål overhovedet mening ved en klippegrav med en (uflyttelig?) sten foran? Tjah, måske.), indtræffer et jordskælv. En engel kommer fra Himlen, vælter stenen fra graven og sætter sig der. Vagtposterne bliver 'som døde'. Kvinderne ser ikke Jesus stige ud af graven, men englen siger til dem, at han ikke er der, men at disciplene skal møde ham i Galilæa. Englen vælter altså tilsyneladende ikke stenen bort, for at Jesus kan komme ud, men for at kvinderne skal se, at graven er tom. Kvinderne løber så både bange og glade af sted for at meddele disciplene, hvad englen har sagt. Undervejs møder de Jesus og omfavner hans fødder og tilbeder ham.

Mattæus fortæller så videre, hvordan vagterne vågner op og fortæller Ypperstepræsterne om sagen. Præsterne bestikker dem til at sige, at disciplene havde fjernet liget, mens de sov. Her har vi altså en modfortælling til evangeliets, idet Mattæus beretter, at man i Jerusalem frem til det tidspunkt, hvor evangeliet blev nedskrevet, mente at liget var blevet fjernet af disciplene.

Siden møder disciplene Jesus i Galilæa, men 'nogle af dem tvivlede'.

Ærligt talt virker Mattæusevangeliet først og fremmest som en gevaldigt oppeppet udgave af Markusevangeliet – med tilføjelse af en række i og for sig troværdige Jesus-ord.

Også efter Mattæus' beretning kan vi helt sikkert holde os til, at graven var tom efter sabbatten. Fortællingen om vagtposterne er måske og måske ikke evangelistens egen opfindelse. Historien om jordskælvet virker i hvert fald en anelse overdrevet.

Men hvad med englen?

Her hos Mattæus er englen tydeligvis et overjordisk væsen. Han nedfarer fra Himlen og hans skikkelse er 'som lynet'.

Alligevel mener jeg englen må være noget, Mattæus selv har fundet på, en from tydeliggørelse. Det mener jeg på baggrund af, at Mattæus ofte pynter på sin fortælling, f.eks. med det flængede forhæng i templet, mørke midt på dagen, hele to jordskælv, de døde, der går ud af gravene og spadserer om i Jerusalem osv. Hvis alt, hvad Mattæus beretter af den slags, virkelig havde fundet sted, var ypperstepræsterne og Jerusalems borgere nok straks blevet overbevist om, at Jesus var guddommelig.

Tilbage bliver at graven var tom, at to kvinder sagde, at de havde mødt Jesus, og at flere af disciplene senere så ham i Galilæa, men at nogle af dem tvivlede.

Det vejer for mig at se meget tungt, at nogle af hans egne disciple tvivlede på, at de havde set ham som opstanden ved de lejligheder, hvor andre disciple mente at have set ham. Det må også ses på baggrund af, at den almindelige opfattelse i Jerusalem var, at disciplene simpelthen havde fjernet liget fra graven og skjult det. Et upartisk, fornuftigt menneske, en dommer i en retssag, ville herefter ikke for alvor finde Mattæus' beretning troværdig.

Beretningen hos *Lukas* indeholder følgende elementer:

Korsfæstelsen er en anderledes optimistisk begivenhed end hos de to tidligere evangelister. Gud har ikke her svigtet Jesus, der beder ham tilgive bøddelknægtene. Han lover den gode røver, at han i dag skal være med ham i Paradis, og siger til sidst: 'Far, i dine hænder befaler jeg min ånd'.

Kvinderne, som er nævnt ved deres navne, kommer nu i en hel flok til graven for at salve liget. Gravens beliggenhed kender de fra Langfredagen. Stenen er væltet fra, og graven er tom. Mens de står tvivlrådige, ser de 'to mænd i skinnende klæder', der fortæller, at Jesus er opstanden. Kvinderne vender glade tilbage til disciplene, der dog ikke tror på dem, men Peter løber ud til graven og konstaterer, at den er tom.

Samme dag går to disciple ud til Emmaus og får følgeskab af en mand, de ikke kender. Men da de spiser aftensmåltid med ham, og han bryder brødet, er de pludselig klar over, at det er Jesus, som så forsvinder i den blå luft.

Da de vender tilbage til de andre, hører de, at Jesus også skal være set af en af disse, og pludselig viser Jesus sig for dem alle. De tror først, han er et genfærd, hvad der vel kunne have været mærkværdigt nok i sig selv, men han viser dem sine gennemborede hænder og fødder og taler og spiser med dem, hvad et genfærd altså efter evangelistens opfattelse næppe ville have gjort, hvorefter de overværer hans himmelfart.

Vi har altså den tomme grav og udtalelsen fra de ikke helt troværdige mænd i skinnende klæder, der senere omtales som engle. Jesus ses først

ved Emmaus som opstanden af de to, der i lange tider ikke genkender ham.

Dette er ærligt talt utroligt, med mindre da Jesus skulle have skiftet skikkelse. En ret besynderlig historie.

Der er intet om, at der skulle have været vagter ved graven. Derimod ser alle disciplene senere Jesus. Først er dog også de i tvivl om, hvad de ser, men ender med at blive overbevist om, at han ikke blot er et genfærd, men et levende menneske af kød og blod.

Jesus går så med disciplene fra Jerusalem til forstaden Betania, hvorfra han farer til himmels. Der er ingen beretninger om, at nogen udenforstående skulle have set dem på vejen.

Man må undre sig over beretningens kortfattede karakter og mangel på blot så meget som en enkelt nogenlunde håndgribelig detalje, når man tænker på, at det der fortælles er noget helt sensationelt: Gud selv, der viser sig i form af et menneske, der er opstået fra de døde. Lukas-evangeliet er blevet til på et senere tidspunkt end de to første evangelier og bygger tydeligvis på dem. Lukas var ikke selv øjenvidne. Heller ikke her ville en dommer i en retssag føle sig det ringeste overbevist, og jeg synes, det må være meget svært at bygge en fast og sikker tro på Lukas' ord.

Hos *Johannes*, der som den eneste selv siger, at han har været øjenvidne til begivenhederne, afviger skildringen af korsfæstelsen fra alle de forudgående evangeliers.

På korset føler Jesus sig ikke forladt af Gud, men siger 'Det er fuldbragt', inden han opgiver ånden. Som bevis for, at han virkelig var død, hører vi om spydstykket, noget de andre evangelier ikke fortæller, men samtidigt siges det, at Jesus' knogler ikke blev knust, som det var tilfældet med røvernes.

Jesus' legeme salves inden gravlæggelsen. Efter sabbatten går Maria Magdalene alene ud til graven og ser, at stenen er væk. Da hun fortæller disciplene det, løber Peter og Johannes til graven og ser ligklæderne ligge der. At Jesus er borte siges ikke direkte, men Johannes 'så og troede', som der står.

Disciplene forlader tilsyneladende stedet uden at fortælle Maria Magdalene om nogen opstandelse. Efterfølgende ser Maria Magdalene

to 'engle' i graven. De fortæller hende heller ikke om opstandelsen. Hun vender sig fra dem og ser så en person, som hun mener må være havemanden. Hun spørger ham, om han ved, hvor liget er. Først da han siger hendes navn, genkender hun ham som Jesus. Det er altså den samme besynderlige situation som ved Emmaus-fortællingen hos Lukas: at Jesus' nærmeste først slet ikke genkender ham. Begge disse historier minder ved dette træk om, hvad man kan opleve i drømme.

Hos Johannes står der ikke noget om, at Maria Magdalene fortæller disciplene, hvad hun har set. Dette kan muligvis hænge sammen med, at det efter jødisk opfattelse ikke var retsgyldigt, hvad alene en enkelt kvinde vidnede om. Måske er der også blevet byttet om på et par afsnit i beretningen, som tidligere nævnt.

Efter dette følger fortællingen om, at alle disciplene undtagen Thomas så Jesus, der pustede Helligånden på dem, og om hvordan Thomas ugen efter så ham sammen med dem. Her lader Johannes Jesus udtale, at 'salige er de, som ikke ser og dog tror'. Denne udtalelse er jo nok også møntet på alle dem, disciplene nu skal ud og missionere hos. Men netop ved disse ord synes Jesus altså halvt om halvt at dementere, hvad han havde sagt gennem hele sit liv, at hans opstandelse ville blive det klare bevis for alle på, at han var Guds søn. Beviset var åbenbart noget, der kun skulle gives de helt få.

I det senere tilføjede kapitel viser Jesus sig igen en gang for Peter og Johannes, men der er ikke skildret nogen himmelfart.

Johannes-evangeliets beretning om Peters og Johannes oplevelse af den tomme grav bærer efter min opfattelse et stærkt præg af troværdighed, af førstehåndsoplevelse. Men derefter kommer jeg unægtelig mere i tvivl om fremstillingen: Jeg tror ikke man bør lægge alt for megen vægt på Maria Magdalene-fortællingen, netop fordi den efter jødisk opfattelse må være irrelevant, fordi vidnet ikke var en mand eller fordi der ikke var mindst én yderligere kvinde tilstede. Helt troværdigt er det heller ikke, at opstandelsen skulle have fundet sted, når hverken disciplene eller 'englene' fortæller hende om det. Og historien om havemanden er også i sig selv lidt besynderlig.

Johannes fortæller så, at Jesus har vist sig for disciplene, men der er ingen udenforstående, upartiske vidner. Sætningen om de salige, der tror uden at se, virker på mig lige lidt for udspekuleret. Evangeliet er jo

skrevet i en situation, hvor der netop skulle missioneres over for mennesker, der aldrig ville komme til at *se* den opstandne Jesus.

Alt i alt synes jeg, der er for ringe grundlag også i Johannes-evangeliet til at tro fast og sikkert på, at Jesus virkelig døde på korset og derefter opstod lyslevende på tredjedagen. Men historien om den tomme grav virker sand.

For alle fire evangelier gælder det, at ingen af de vidner til opstandelsen, de nævner, er uvildige og upartiske. Ingen uden for discipelkredsen og dens kvinder ser den opstandne Jesus.

Tilbage bliver så *Det nye Testaments øvrige skrifter*, og her finder vi nok det ubetinget stærkeste – og eneste håndgribelige – ikke 'bevis', men dog indicium for, at Jesus virkelig skulle være opstanden. *Nemlig beretningen om at disciplene – eller i hvert fald de fleste af dem – faktisk troede på det og var villige til at tåle forfølgelse og tortur, ja, til at gå i døden for budskabet om Jesus' opstandelse som Guds søn.* Apostlenes liv og død overbeviste utallige mennesker og gjorde kristendommen til en verdensreligion, hvis historiske betydning for de nationer, der blev kristne, overgår alt andet.

Det er selvfølgelig tænkeligt, at apostlene havde ret, og at Jesus virkelig var Guds søn og opstod fra de døde. Men mennesker er dog gennem historien også i stor alvor gået i døden for falske grundsætninger. Her kan f.eks. være grund til at minde om de mange stolte hedninge, der hellere ville pines og dø end at opgive asatroen og lade sig døbe. Og om de galninge, der næsten hver eneste dag sætter livet til som selvmordsbombere – mordere kaldet "martyrer" – i kamp for udbredelsen af islam. Vrøvlet og våset har også sine "sandhedsvidner".

Selve apostlenes stædighed og mod fører således ikke så langt. Ikke længere end til at sige, at det stadig er ekstremt usandsynligt, at den kristne tro på Jesus' opstandelse er sand. Det kan langt, langt snarere tænkes, at Peter, Johannes og de andre disciple i deres fortvivlelse og gensidige ophidselse af hinanden har oplevet hallucinationer eller haft drømmesyner, som de tog for virkelige, guddommelige hændelser. Sådan som man gjorde det i oldtiden. Eller selve det forhold, at graven var tom, kan måske for mennesker på Jesus' tid have stået som et i sig selv fuldgyldigt bevis for, at der var indtruffet et mirakel. Især på baggrund af Jesus' forudsigelse af sin opstandelse. Så kan historierne

om tilsynekomst af engle og møder med den opstandne Jesus have 'meldt sig selv' som 'tydeliggørelser' efterhånden som beretningen om den tomme grav er blevet fortalt og genfortalt blandt Jesus-tilhængerne. En anden forklaring kan være, at disciplene i første omgang er kommet til at overdrive den tomme gravs betydning ved samtaler med andre borgere i Jerusalem. En og anden af dem er måske kommet til i strid med sandheden at sige, at man faktisk havde set Jesus lyslevende. Så har bordet måske fanget, om man har set sig nødsaget til at fastholde historien, som så efterhånden er blevet udbygget med detaljer.

Selve liget kan jo være blevet flyttet af en havemand, som Maria Magdalene først troede, eller af nogle af disciplene (uden at resten måske vidste det), af ypperstepræstens eller Pilatus' folk, der ikke ønskede, at der skulle opstå et sted for tilbedelse, eller af snart sagt hvem som helst.

18. Kapitel. Hvorfor tror kristne mennesker?

Jeg har altså ikke kunnet finde noget i Det nye Testamente, som ud fra en almindelig, rimelig tankegang har kunnet begrunde *en fast og sikker tro* på kristendommen. Det mest troværdige evangelium, Markus`, nævner ingen opstandelse men kun den tomme grav. Mattæus' og Lukas' evangelier er på dette punkt ikke øjenvidneskildringer og de er fyldt med fromme, men utroværdige "tydeliggørelser", der står for disse evangelisters egen regning. Johannes har fortællingen om havemanden og den vantro Thomas, samt det senere skrevne kapitel 21 om Peters fiskedræt. Mig forekommer disse tre tekststeder noget "grumsede" og mere gådefulde end slående sandfærdige. Under alle omstændigheder er de fattige på detaljer (ikke mindst sagens ekstraordinære vigtighed taget i betragtning), og der optræder ingen uvildige vidner.

Hvordan kan det på denne baggrund være, at utalte millioner af mine medmennesker, herunder utallige højtbegavede, ser det anderledes? Jeg kan ikke spørge dem selv, for hvis jeg overhovedet får noget svar, bliver det altid dette: Det er et spørgsmål om *tro*, det er noget, vi *føler* er sandt. Forskellen på at stræbe efter og søge efter sandheden og på at tro på en religion er jo netop, at der, hvor diskussionen opstår og nye synsmåder og tanker afprøves, der standser den religiøse og *vil* ikke være med længere: Nej, her stopper vi, dette er et spørgsmål om *tro*!

Problemet er for det første, at den troende, uanset hvor sagtmodig han eller hun personligt er, med sin holdning legitimerer både sin egen og andre religioner og de magtstræbende præsteskaber og de egentligt farlige fanatikere og hysterikere, der profiterer på fromme menneskers tillid.

For det andet ser jeg det også som et problem, at den troende baserer sin livsførelse, sine valg og handlinger på sin tro, som om den var sikker viden, men samtidigt trækker sig ud af det menneskelige fællesskab, der bygger på en fælles erkendelse af, hvor lidt vi mennesker overhovedet kan *vide*. For ikke at tale om, hvor lidt vi mennesker overhovedet har grund til at *tro* noget som helst i denne gådefulde verden. Den troende unddrager sig det fællesskab, der ligger i at være åben over for andres idéer og være rede til at prøve at overveje nye tanker, nye synsmåder. Han/hun afviser det man smukt og rigtigt har kaldt "*tvivlens nådegave*".

Men når jeg ikke kan få noget svar fra de religiøse, må jeg selv overveje, hvad deres religiøsitet grunder sig på. Hvorfor accepterer de kristne dét i Det nye Testamente som et sikkert grundlag, som de aldrig i andre sammenhænge ville fæste den ringeste lid til?

Man kan forestille sig flere svar. En af årsagerne kunne være, at tanken om *et evigt liv* umiddelbart tager sig tillokkende ud. *Tabet af ens elskede*, forældre, ægtefæller, børn, er uudholdeligt smertefuldt. Det er selvfølgelig skønt, hvis man kan tro fast på, at man møder dem igen. Ligeledes frygter mange deres *egen død*. Både tanken om smertefulde sygdomspinsler, der ender med døden, og selve forestillingen om at miste sig selv og alle dem, man har kær i livet, ved at glide over i et evigt ingenting er umiddelbart rædselsfulde. Muligvis giver man gerne køb på en smule sandhed for at lulle sig selv til ro i den trøst, som religionen måske kan være over for disse rædsler.

Den skrøbelige menneskelige eksistens på denne lille klode i et uendeligt, mørkt og øde univers, kan nok også fylde selv den mest forhærdede med *angst* i et svagt øjeblik. Troen dæmper vel angsten.

Men også den almindelige dagligdag kan være frygtelig. Man kan blive ramt af depression eller andre voldsomme psykiske lidelser. Mennesker kan også være grusomme mod hinanden på utallige måder. Det er godt så at finde et *fællesskab* i en menighed, hvor man er accepteret, som man er. Det er de samme eller lignende grunde, der får mennesker til at hylde totalitære politiske ideologier, til at blive drankere eller narkomaner, så man kan jo sige, at religionen dog er at foretrække, hvis den da ikke netop selv udvikler sig til politisk totalitarisme, som det f. eks. er sket eller ved at ske med islam.

Kristendommens tilbud om 'syndernes forladelse' kan også opleves som et godt argument for at tro. Det er vist meget få voksne mennesker, der kan se tilbage på deres liv uden dér at se en del ondskab og foragtelige handlinger, som man helst ville slippe for at skulle vedkende sig.

Også af helt modsatte grunde kan man føle trang til at hengive sig til religionen. Livet kan sommetider være så frydefuldt, at man simpelthen *må* forsøge at komme af med sin glæde og give sin taknemmelighed for alt det ufortjente, man modtager, en adresse. Og kristendommen rummer på samme måde som jødedommen og islam i sine helligskrifter

megen visdom om menneskelivet og om det menneskelige sind, visdom som også ikke-troende kan have den største glæde af at tilegne sig.

Med andre ord: der kan være utallige – nogle mere, nogle mindre gode – grunde til, at mennesker bevæger sig fra skepticisme og tvivl ind i religionen.

Men selve beslutningen? Hvordan får et normalt tænkende, dvs. principielt *nysgerrigt* og *undersøgende* menneske, et *homo sapiens*, overtalt sig selv, foretaget det mentale spring ind i at tro fast og sikkert på det, der ikke blot er ubeviseligt, men også meget, meget usandsynligt? På dét, der ikke engang efter Det nye Testaments eget indhold kan forekomme specielt troligt?

Jeg er ikke i stand til at give svaret. En særlig blindhed over for selvbedrag? Eller, som hjerneforskere har været inde på, måske en særlig religiøs evne, som ikke alle er i besiddelse af, ligesom f. eks. musikalitet. Det kunne jo være en mulighed?

19. Kapitel. Respekt for Det nye Testamente

Uanset af hvilke grunde den kristne tror, og uanset hvorledes han eller hun mentalt har foretaget springet over i religionen, kan vi dog nok blive enige om én ting, nemlig at Det nye Testamente er en bog, hvis indhold man bør læse og drøfte med betydelig respekt.

Når jeg lukker Det nye Testamente efter endt gennemlæsning, er det med en dyb fascination ved det uendeligt *gådefulde* i bogens beretninger, også bortset fra den helt fundamentale gåde om den tomme grav og om hvorledes disciplene blev overbevist om, at Jesus var opstået fra de døde.

Allerede spørgsmålet om, hvem forfatterne er, er en gåde.

Så er der legenderne, fødselsberetningen osv. Er der en kerne af sandhed heri?

Hvorfor anføres Jesus' stamtavle gennem tømreren Josef to steder, når hele pointen med fortællingerne er, at Jesus ikke var Josefs søn?

Hvorfor er der ingen opstandelsesberetning i det oprindelige Markus-evangelium? Og ingen himmelfart hos Johannes?

Så er der forskellene på de fire evangelier. I Markus- og Mattæus-evangelierne taler Jesus gentagne gange med bestemthed om, at Gudsriget vil bryde igennem, mens nogle af de tilstedeværendes stadig lever. I de seneste to evangelier taler han derimod om Himmeriget som noget indre, en indre tilstand.

Jesus accepterer på den ene side at blive kaldt 'den kongesalvede', Messias, men på den anden side pålægger han alle, ånder og mennesker, at tie om dette forhold. Hele denne 'Messiashemmelighed', som også omfatter flere af lignelserne, der kun skulle kunne forstås af disciplene. Var Jesus i gang med at forberede et oprør mod romerne og samarbejdspolitikere blandt farisæerne og ypperstepræsterne?

Alle de gådefulde mirakelberetninger.

Er 'Helligånden' og 'Talsmanden' hos Johannes det samme?

Hvad er forholdet mellem Gud, Jesus og Helligånden?

Hvorfor taler Jesus både om sig selv som 'Gud' og som 'Guds søn'? Hvis han er Gud selv, hvordan kan han så føre samtaler med Gud og bede til Gud? Beder han til sig selv?

Og hvilken placering har Satan? I trosbekendelsen er man i de protestantiske kirker kommet uden om direkte at sige, at man tror på Satan, ved blot at bekende, at man '*forsager Djævelen og al hans gerning og alt hans væsen*'.

Forskellene mellem Johannes og de øvrige evangelister: Var det talerne i Jerusalem og tempelrensningen, der udløste arrestationen af Jesus, eller var det opvækkelsen af Lazarus?

Fandt der en indvielse af brødet og vinen sted ved den sidste nadver?

Hvis ja, hvorfor fortæller øjenvidnet Johannes så ikke om det?

Judas' underligt overflødige forræderi (som jo i øvrigt fremstilles som forudsætningen for, at Jesus' plan om at dø for at bringe frelse til mennesker overhovedet kan komme i stand). Er der simpelthen tale om en antijødisk legende, jf. navnet "Judas" = "jøde".

Korsordene: Var Jesus fortvivlet som de to første evangelister synes at have opfattet det, eller var han sejrssikker som hos de to sidste? Og igen, hvad er den fornuftige forklaring på, at fortællingerne er så forskellige?

Den gådefulde hurtige død på korset, der hos en skeptiker kunne vække mistanke om, at Jesus slet ikke *var* død.

Hvorfor er der ikke blot ét eneste uvildigt øjenvidne?

Hvorfor gik disciplene og den opstandne Jesus ikke straks efter opstandelsen ud i Jerusalem og viste, at man ikke havde kunnet slå ham ihjel?

Hvad er meningen med, at Jesus blot forlanger noget så luftigt som tro til gengæld for frelse af de mennesker, der dog ved hans opstandelse måtte forventes at få vished, at få syn for sagn?

Når Gud er så god og kærlig, som Jesus skildrer ham i Johannesevangeliet, hvorledes kan da verdensdommens tid skildres som forfærdelig for de ubeskyttede og svage: *'Ve de frugtsommelige og de, der giver die, i de dage!'*?

Hvad er i det hele taget ideen med, at denne kærlige Gud træder ind i sin egen verden og lader sig tortere og henrette, for at vi skal kende ham og derved kunne opnå frelse? Hvorfor gør Gud åbenbaringen og frelsen til et blodigt ritual?

Hvis han virkelig er så kærlig, hvorfor prøver Gud da menneskene, så vi i Fadervor ydmygt må bede ham om ikke at lede os i fristelse? Han må jo som almægtig vide på forhånd, hvem der består, og hvem der ikke består prøverne. Har muslimerne i virkeligheden ikke en vis ræson frem for de kristne i at antage, at en almægtig og alvidende gud på forhånd må have bestemt ethvert menneskes lod? At Gud prøver menneskene vel vidende, hvem der klarer sig og hvem ikke?

Og flere gåder endnu:

Er der en djævel? Eller måske mange? Er der onde ånder? Engle? Er der en Helligånd?

Hvorfor er beretningerne om opstandelsen så uhyre kortfattede og så forskellige, og hvorfor var der ifølge Mattæus nogle disciple, der tvivlede på, om de havde set den opstandne? Tænkes der her på Jesus' bror Jakob og til den menighed i Jerusalem, der i årene frem til den blev opløst ved Jerusalems ødelæggelse i år 70 e. Kr. og romernes massakrer på befolkningen måske blot dyrkede Jesus som en profet?

Hvad blev der af Josef, Jesus' jordiske far?

Hvorfor hører vi ikke mere om Jakob, der dog var Jesus' bror?

Gåder er der nok af i Det Nye Testamente.

Og her er så min hovedindvending mod kirkens brug af Bibelen: Den kristne kirkes budskab til verden er, at de allerfleste af disse gåder og først og fremmest gåden om Jesus' identitet er endegyldigt løst. Løsningen på gåderne står simpelthen i Trosbekendelsens 23 punkter.

Man hævder oven i købet, at disse løsninger skulle fremgå af Det nye Testamente selv. Søndag efter søndag og ved hver en dåb, hvert bryllup og hver begravelse forkynnder man, at Jesus *var* Guds søn i bogstavelig forstand, og at han som bevis herpå *virkelig* opstod fra de døde. Vi *skal* opnå et liv efter døden, hvis vi tror på dette.

Så lidt respekt har kirken altså for Det nye Testaments tekst. Den tekst, der på hver side er så fuld af gåder, så mangetydig, at den anstændigvis ikke lader sig bringe på sådanne formler, hvad enten man kalder det tro eller viden. Der er simpelthen i Det nye Testamente ikke grundlag for en blot halvvejs sikker tro eller antagelse af, at gåderne skulle være løst.

Man fristes til at sige, at Det nye Testamente er en alt for alvorlig sag til, at man kan overlade det til præsterne. Det er en fantastisk spændende og gribende beretning. Hovedpersonen er det menneske, hvis ord og gerninger uden for enhver tænkelig sammenligning har haft den største indflydelse på de seneste 2000 års verdenshistorie, på alt fra Det romerske Verdensriges fald ned til mangfoldige store og små hændelser den dag i dag. Ikke så mærkeligt, at evangelisterne havde svært ved at skildre ham i blot nogenlunde forståelige vendinger.

Uanset om man måtte finde ham sympatisk, usympatisk eller begge dele på én gang: hvor sørgeligt, at hans navn er blevet misbrugt til de mest grufulde uhyrligheder.

Hvor ærgerligt, at evangelierne om ham er overladt til en kirke, der ser bort fra teksternes gådefuldhed for at få et letforståeligt, men til gengæld aldeles misvisende billede.

Og hvor skræmmende, at mange ved at tro på ham føler, at de har ret til at bekæmpe anderledes tænkende og anderledes troende, hvor de kan komme til det.

20. Kapitel. Afslutning

Denne bog har ikke på nogen måde tilstræbt at føre en art bevis for, at Gud ikke eksisterer. Det kan jeg ikke vide noget om, lige så lidt som jeg kan vide noget om eksistensen af Zeus eller Odin. Det jeg mener at have vist er, at vi ikke i vores almindelige erfaringer eller i Det nye Testaments beretninger kan finde noget, der for alvor kan danne grundlag for en fast og sikker tro på en Gud.

Men fordi man ikke tror på en Gud, og fordi man dermed savner en religiøs rettesnor for sine handlinger, behøver man jo heldigvis ikke at handle ondt eller at leve et forkasteligt liv.

O – O – O

Lad mig til sidst vende tilbage til den aktuelle situation her i Danmark. Vi har i de første dele af denne bog udelukkende betragtet den danske folkekirke som rammen om et trosfællesskab. Men den er jo ikke bare det. Den er i dag måske først og fremmest en vigtig kulturinstitution:

Kirkebygningerne. De danske landsbykirker fra Valdemarernes tid, der med deres mylder af romanske og gotiske kalkmalerier er en illustreret Danmarkshistorie, hvor fortidens verden meddeler sig lyslevende til nutiden. De store hovedstads- og købstadskirker med deres fornemme arkitektur og domkirkerne med deres sonore kæmperum og rigdomme af kunst og af historiske vidnesbyrd.

Salmerne, der digterisk har udfoldet det danske sprog og dansk tænkemåde i århundreder. Kirkemusikken, salmesangen og de store korværker.

Og endelig *bibelteksterne* selv, der trods al utroværdighed i det centrale budskab alligevel i deres glødende lidenskab fortæller vigtige sandheder om dét at være menneske.

Meget af alt dette er allerede gået tabt som folkeligt fællesgods i de seneste hundrede år. En stor del af befolkningen kender ikke det mindste til kirkebygninger, salmer og bibeltekster. Men inden for kirken og i menighedslivet dyrkes og påskønnes denne kulturav dog altså endnu.

Når flertallet af den danske befolkning (trods formelt medlemskab af folkekirken) vender sig fra religionen og lader kirkerne stå tomme,

skyldes det selvfølgelig især præsternes dybt utroværdige hævden af, at verden er magisk, og at svaret på livets gåder skulle kunne findes i nogle tvivlsomt overleverede begivenheder for 2000 år siden, som ingen i dag kan vide noget sikkert om.

Hvis, eller måske snarere: når den kristne gudstro efterhånden mere eller mindre forsvinder, må man regne med, at også de sidste rester af den kristne kulturarv rives med i faldet. Ateismen trækker i denne sammenhæng med eller mod sin vilje på samme hammel som andre af kirkens fjender, herunder islams stærke og selvbevidste fremtrængen⁴, den moderne kommerzialisme og kulturløshed. Heri ligger selvfølgelig ikke noget seriøst argument mod ateisme; der er blot tale om en – måske lidt vemodig – konstatering: historiens hjul ruller, og mere og mere forsvinder i glemsel.

Hvis kirkens folk ville begynde at se sig selv snarere som forvaltere og formidlere af den kristne kulturarv end som et trosfællesskab, og hvis man i denne sammenhæng ville anlægge et mere nøgternt syn uden magiske forestillinger på de bibelske skrifter, kunne noget dog måske gennem en sådan *reformation* reddes for fremtidige generationer.

⁴ Folkekirkens præster medvirker daglig til at promovere islam ved at insistere på, at islams grundtanker: at der er en gud, at verden er magisk osv., i deres essens er aldeles korrekte.